Dowladda Somaliland

Wasaaradda Tamarta iyo Kheyraadka Biyaha

GEESKA AFRIKA
MASHRUUCA: ABAAR-TIRE (P174867)

Qaab-dhismeedka Siyaasadda Dib-u-dejinta (QDSD)

FEB 2025

ERAYO LA SOO GAABIYAY

Erayga oo Ingriisi ah (Gaaban)	Erayga Af-soomaali ah	Erayga oo dhameystiran
COVID-19:	**Covid-19**	Cudurka Fayraska Korona ee Covid-19.
CSOs:	**UBR**	Ururada Bulshada Rayidka.
ESF	**QDB**	Qaab-dhismeedka Deegaanka iyo Bulshada.
ESA:	**QIDB**	Qiimaynta Deegaanka iyo Bulshada.
ESIA:	**QSDB**	Qiimaynta Saameynta Deegaanka iyo Bulshada.
ESMF:	**QDMDB**	Qaab-dhismeedka Maareynta Deegaanka iyo Bulshada.
ESS	**HDB**	Heerarka Deegaanka iyo Bulshada.
GS:	**DS**	Dowladda Soomaaliland.
FMG/C:	**GFG**	Gudniinka Gabdhaha (GFG)
GS	**DG**	Dowladda Soomaaliland.
GBV	**TKJ**	Tacadiyada ku Salaysan Jinsiga.
GIIP	**HWCW**	Habka Wanaagsan ee Caalamiga ah ee Warshadaha.
GM	**HC**	Habka Cabashooyinka
GRS	**AXC**	Adeegga Xallinta Cabashooyinka.
GW4R	**ABAAR-TIR**	Mashruuca Biyaha Dhulka Hoostiisa ee Adkeysiga.
HoA	**GA**	Geeska Afrika.
IDP	**DGDB**	Dadka Gudaha Dalka ku Barakacay.
IGAD	**IGAD**	GAD
LRP	**QSNM**	Qorshayaasha Soo Celinta Nolol-maalmeedka.
M&E	**QD**	Dabagalka iyo Qiimaynta.
MoEWR	**WTKB**	Wasaaradda Tamarta iyo Kheyraadka Biyaha.
NGOs	**NGO**	Hay'adaha aan Dowliga ahayn.
OCHA	**OCHA**	Xafiiska Isku-dubaridka Arrimaha Bani'aadamnimada
PAPs	**PAPs**	Dadka/Mashaariicda ay Mashruucu Saameeyay.
PIU	**PIU**	Waaxda Hirgelinta Mashruuca
PSC	**PSC**	Guddiga Hagidda Mashruuca
RAP	**QDU**	Qorshaha Dib-u-dejinta.

RCC	**GDM**	Guddiga Dib-u-dejinta iyo Magdhowga
RPF	**QDSD**	Qaab-dhismeedka Siyaasadda Dib-u-dejinta.
RPF	**QDSD**	Qaab-dhismeedka Siyaasadda Dib-u-dejinta.
SEAH	**XKTJ**	Xadgudub, Kufsiga, iyo tacdiyada ka dhanka ah Jinsiga.
SEP	**QKD**	Qorshaha Ka-qaybgalinta Daneeyayaasha.
UN	**UN**	Qaramada Midoobay.
WB	**BA**	Baanka Adduunka.

Qeexitaanada Erayada

Qeexitaanadan waxaa laga soo qaatay ESF/ESS5 ee xusus qorka hagaha Arrimaha Deeganaka & Bulshada

Term	Definition
Tirakoob	Tirinta dadka la saameeyay si loo go'aamiyo xaq u yeelashada magdhow iyo in la diyaariyo Qorshaha Dib-u-Dejinta (RAP).
Magdhow	Bixinta kharash ku filan oo lagu beddeli karo hantida la qaadayo iyo taageero dheeri ah si loo hagaajiyo ama loo soo celiyo heerka nololeed.
Taariikh Go'an	Taariikhda lagu bilaabay tirakoobka iyo diiwaangelinta hantida dadka la saameeyay, waxaana laga reebaa dadka soo degaya ka dib taariikhdaas.
Dadka la Barakiciyey	Dadka hantidooda ama guryahooda ku waayey mashruuca loona baahan yahay in dib loo dejiyo.
Ku haboon	Shuruudaha qof u buuxinayo si uu u helo faa'iidooyinka barnaamijka dib-u-dejinta.
Soo Saarid Qasab ah	Ka saarista dadka gurigooda ama dhulkooda iyada oo aan la siin magdhow ama ilaalin sharci ah.
Habka Cabashooyinka	Habka ay dadku cabashadooda ku soo gudbin karaan mashruuca, si loo xalliyo dhibaatooyinka ka dhasha mashruuca.
Bulshada Martida loo Yahay	Bulshada ay dadka la barakiciyey ku degaan si ku meel gaar ah ama joogto ah.
Qoys	Dad wada deggan oo wadaaga howlo wax soo saar iyo cunno.
Mas'uulka Qoyska	Qofka qoyska ugu weyn oo inta badan go'aamada qoyska qaata.
Dib-u-dejin Qasab ah	Dhul-qaadasho sababi karta barakac guri, dhaqaale ama labadaba iyada oo aan dadku awoodin inay diidaan.
Dhul-qaadasho	Qaadashada dhul mashruucu u baahan yahay iyadoo la adeegsanayo habka iibsi, sharciga mulkiyadda, ama oggolaansho marin.
Nolosha	Hababka kala duwan ee dadka lacag ama nolol ku helaan sida beeraha, kalluumaysiga, iyo ganacsiga yaryar.
Dib-u-soo-celinta Nolol-maalmeedka	Tallaabooyinka lagu hubinayo in dadka la saameeyay loo soo celiyo ama loo hagaajiyo hab-nololeedkooda.
Dadka Mashruucu Saameeyay (PAP)	Dadka la saameeyay oo ay saamayntu ka soo gaartay dhul-qaadashada, hantida la waayey, ama xannibaadda aagag gaar ah.
Qiimaha Bedelka	Qiimaha lagu beddeli karo hantida la waayey oo ay ku jiraan kharashaadka isbeddelka sida diiwaangelinta iyo khidmadaha kale ee la xiriira.
Dib-u-dejin	Talaabooyinka lagu bixinayo magdhow iyo taageero kale oo lagula tacaalayo khasaaraha dhaqaale iyo bulsho ee ka dhashay dhul-qaadashada.
Qorshaha Dib-u-Dejinta	Qorshe faahfaahsan oo tilmaamaya sida loo maarayn doono saameynta deegaanka, bulshada iyo dhaqaalaha.
Xuquuqda Dib-u-dejinta	Magdhow iyo taageerada la siinayo dadka kala duwan ee ka tirsan qaybaha u-qalma.
Xaddidaadda isticmaalka dhulka	Xaddidaadda ama mamnuucida isticmaalka dhulka beeraleyda, degaannada, ganacsiga ama dhulalka kale ee mashruucu saameeyo.
Daneeyaha	Qof ama koox si toos ah ama si dadban mashruucu u saameeyay ama dano kale ku leh mashruuca.

SOO KOOBID

1. Qorshaha Mashruuca ABAAR-TIR oo ah Mashruuc heer Gobol ah waxaa diyaariyay Dowladda Soomaaliland. Mashruucan waxaan maaal gelinaya Bangiga Adduunka waxaa hirgelin doona dowladaha Kenya, Itoobiya, iyo Soomaaliya. Uru Goboleedka IGAD ayaa sidoo kale ka mid ah hay'adaha wax ka fulinaya Mashruuca. Geeska Afrika (HoA) oo la daalaa dhacaya abaaro, kheyraad yari, khilaaf iyo rabshado, dhaqaale yari, cunto yari, iyo saameynta isbeddelka cimilada.

2. **Ujeeddada Horumarinta Mashruuca (UHM):** Kor u qaadista isticmaalka joogtada ah iyo maareynta biyaha dhulka hoostiisa. Mashruuca wuxuu ka koobanyahay saddex qayb oo muhiim ah oo kala ha. **Qaybta 1.0 Gaarsiinta goobaha muddan adeegga biyaha loo dhan yahay** .Qaybtan waxay ka hadlaysaa baahida degdegga oo loo qabo maalgashiga horumarinta biyaha, maareynta bulshada, iyo isticmaalka biyaha dhulka hoostiisa/ceelasha ee loogu talagalay isticmaalka dadka iyo horumarinta hab-nololeedkooda. Mashruuca wuxuu sidoo kale ka shaqaynayaa helida biyo nadiif ah, iyadoo loo marayo maalgashi iyo dib u dayactirka nidaamyada biyo qaybinta ee jira, wax ka qabasho baahiyaha degdegga ee biyaha,nadaafada iyo fayodhowrka (water and sanitation WASH**). Qaybta 2. Soo saarista xogta biyaha dhulka ka hoostiisa/ceelasha iyo xoojinta hay'adaha ku shaqada leh ee heer gobol iyo heer qaranba** . Qaybtan waxey diirada saareysaa dhisidda nidaam mideysan oo ku aaddan horumarinta biyaha dhulka ka hooseeya iyo maarayntooda guud ee dalka. **Qeybta 3. Maaraynta Mashruuca ,Kormeerka iyo Qiimenta (M&E) iyo maaraynta aqoonta gudaha iyo barashada**. Qeybtan waxey bixin doontaa qarashaatka shaqo ee unuga xirrinta mashruuca "PCU" heer federal , iyo saddexda unug ee hirgelinta mashruuca "PIUs" ee MOWER FG , Hirshabelle , Galmudug, Jubbaland, Puntland iyo Southwest**.**

3. Ka faa'idaystayaasha mashruucu waxay noqon doonaan bulshooyinka ku dhiban biyo la'aanta daran ee ka jirta Soomaaliya, taana waxa keenaya xaaalado daran oo sii kordhaya, kuwaas oo la xiriira is bedelka cimilada, kororka bulshada, iyo khilaafka sii kordhaya oo ku saabsan khayraadka yar oo bulshada u dhexeeya. Tirade guud ee ka faa'idaystayaasha waxaa lagu qiyaasay 350,000, oo ka kooban
Bulshada ku nool miyiga. Ma haaystan biyo nadiif ah oo kufilan, taas oo ay ku xaqiijin karaan xaaladaha caafimaadka noloshooda. **Xoolo dhaqatada**. Kala bar waxay daboolaan ama siiyaan bulshada Soomaaliyeed cunto ku filan, waxayn qayb ka yihiin dhaqaalaha dhoofka dalka. **Haweenka iyo gabdhaha yar yar**. Dhaqan ahaan iyagaa mas'uul ka ah keenista biyaha guriga, waliba masaafooyin aad uga fog guriga.**Bulshada ku dhaqan magaalooyinka**. Waxay ku tiirsan yihiin biyaha dhulka hoostiisa/ceelasha ee miyiga laga keeno, iyadoo loo dhaaminayo magaalooyinka, kuwaas oo ay fududaynayaan shirkado gaar loo leeyahay, laguna iibiyo inta badan qiimo aad u sareeya.

4. Mashruucu wuxuu u baahan doonaa dhul si loo fuliyo hawlaha lagu tilmaamay qaybta 1aad, gaar ahaan qayb-hoosaadka 1.B ee ku saabsan Maalgelinta horumarinta kaabayaasha biyaha dhulka hoostiisa, oo ay ku jiraan ka qaybgalka bulshada iyo horumarinta biyo gaarsiinta iyo isticmaalkooda. Waxaa loo baahan doonaa dhul laga dayactirayo ama laga dhisayo ceelal iyo ceelal cusub. Waxaa laga yaabaa in loo baahdo dhul dib-u-habayn loogu sameeyo qorshayaashii hore (haddii ay dhacdo balaadhin), iyo kor u qaadida goosashada roobka iyo ururinta biyaha dushooda. Intaa waxaa dheer, waxaa jiri kara shuruudo dhul oo lagu taageerayo FMS-yada si loo dhiso dhismo ku habboon. Shuruudaha dhulka waxaa la go'aamin doonaa inta lagu jiro kala-soocidda.

5. Qaab Dismeedka Siyaasadda Dib-Udejinta (QSD) waa habraac ka mid ah Qaab-dhismeedka Deegaanka iyo Bulshada (ESF) oo loo diyaariyay in lagu maareeyo khataraha iyo saameynta deegaanka iyo bulshada ee la xiriira mashruuca ABAAR-TIR. Waxa uu waafaqsan yahay Heerka 5-aad ee Deegaanka iyo Bulshada (ESS5) ee Bangiga Adduunka, kaas oo tilmaamaya in la wareegidda dhulka iyo xadidaadda isticmaalka dhulka ay yeelan karaan saameyn taban oo ku timaadda bulshada. Qaab Dhismeed-kan wuxuu bixinayaa habraac lagu aqoonsanayo, lagula tacaalayo, lana yareynayo saameynta taban ee ka dhalata mashruuca, gaar ahaan marka mashruucu ku lug yeesho la wareegidda dhul iyo dib-u-dejin qoysaskana saameyn soo gaarto. Maadaama aan weli la go'aamin goobaha mashruuca iyo dadka saameynta ku yeelanaya, QDSD-kani ayaa noqonaya habka ugu habboon ee lagu hago hawlaha dib-u-dejinta. Marka goobaha mashruuca la caddeeyo. QDSD kani waxa loo diyaariyay iyada oo la adeegsanayo dib-u-eegis qoraallo iyo la-tashiyo lala yeeshay daneeyeyaasha.

6. Mowduuca dhulka waa mid aad u adga gayiga somaaliya marka laga eego lahaanshahiisa iyo isticmaalkiisaba. Dalka Soomaaliya waxaa ku yaal dhul daaqsimeed ballaaran, dhul beereed, iyo magaalooyin sii kobcaya. Nidaamka lahaanshaha dhulka wuxuu ku saleysan yahay isku-dar sharciyada madaniga ah, shareecada Islaamka, iyo xeer dhaqameed, kuwaas oo saameyn ku yeeshay colaaddii sokeeye ee dheeraatay. Habka lahaanshaha dhulka way kala duwan yihiin waqooyiga iyo koonfurta, magaalooyinka iyo miyiga, halka dhul daaqsimeedku inta badan yahay mid si wadajir ah loo leeyahay, halka magaalooyinka iyo dhul beereedka ay inta badan leeyihiin mulkiyad gaar ah.

Dowladda Soomaaliland iyo dowlad-goboleedyadu ma haystaan hay'ado awood u leh inay si wadajir ah u maamulaan dhammaan noocyada dhulka. Waxa jira wasaarado iyo hay'ado kala duwan oo ku shaqo leh arrimaha la xiriira dhulka. Dastuurka KMG ah ee 2012 ayaa bixinaya qaab-dhismeedka guud ee maareynta dhulka, iyadoo weli la adeegsanayo sharciyo ka haray xilligii dowladdii Siyaad Barre. Marka la eego dhulka iyo sinnaanta jinsiga, haweenku wali waxay la kulmaan caqabado waaweyn oo ku saabsan lahaanshaha dhulka, taasoo ay sabab u tahay dhaqamada iyo caadooyinka diidaya xuquuqdooda lahaanshaha. Inkasta oo shareecada Islaamka iyo sharciga madaniga ah aysan ka hor imaan lahaanshaha haweenka, caadooyinka dhaqanka ayaa inta badan ka awood badan. Waxaa jira farqi u dhexeeya shuruucda iyo siyaasadaha Soomaaliya iyo Qaab-dhismeedka Deegaanka iyo Bulshada (ESF) ee Bangiga Adduunka, taasoo mashruucu adeegsan doono ESF inta lagu jiro hirgelinta mashruuca.

7. Hirgelinta Qorshaha Dib-u-dejinta (RAP) iyo/ama Qorshaha Soo-kabashada hab-nololeedka (LRP) ayaa la kormeeri doonaa lana qiimeyn doonaa. Ujeeddadu waa in la ogaado waxtarka hirgelinta, horumarka hawlaha dib-u-dejinta, bixinta magdhowga, waxtarka la-tashiga dadweynaha, iyo si jiritaanka dadaallada soo-kabashada hab-nololeedka ee dadka saameynta ku yeeshay (PAPs). Tani waxay suurtogal ka dhigi doontaa in si degdeg ah loo ogaado dhibaatooyinka iyo guulaha, lana sameeyo isbeddel ku habboon habka hirgelinta. Dadka saameynta ku yeeshay (PAPs) ayaa lagu dari doonaa kormeerka iyo qiimeynta.

8. Hannaankan waxaa maamuli doona khubarada arrimaha bulshada ee heerka Dowladda ee heer FGS iyo FMS. Waxay taageero ka heli doonaan khubaro dhanka dhulka iyo qiimeynta ah oo loo qori doono inay hoggaan u qabtaan diyaarinta iyo hirgelinta Qorshayaasha hir-gelinta Dib-u-dejinta (RAPs) ee mashruuca-hoosaadka. Isku-duwaha Mashruuca ee heer Qaranka (NPCU) iyo Maareeyayaasha Mashruuca ee Unugyada Hirgelinta Mashruuca ayaa mas'uul ka noqon doona hubinta in baarista, qiimeynta bulshada, qiimeynta hantida, iyo bixinta magdhowga la sameeyo kahor inta aan la bilaabin hawlaha mashruuca. Nidaamka Cabashada (GM) ayaa la hawlgelin doonaa, bulshadana waa la wacyi-gelin doonaa si ay u ogaadaan sida loo gudbiyo cabashadooda iyo cidda ay u gudbinayaan. Qodobada hufnaanta, ka-qaybgalka, iyo isla xisaabtanka ayaa hagaya hanaanka RAP.

9. Kharashka lagu hirgelinayo tallaabooyinka lagu soo jeediyay RPF-kan ayaa lagu qiyaasay **$300,000**. Kharashkan wuxuu dabooli doonaa wacyi-gelinta, diyaarinta Qorshaha Ficilka Dib-u-dejinta (RAP), magdhowga dhulka iyo hantida kale, soo-kabashada hab-nololeedka, iyo kormeerka iyo qiimeynta. Dowladda Somalialnd ayaa mas'uul ka ah bixinta magdhowga dadka, qoysaska, iyo bulshada dhulka loo isticmaalo maalgashiga biyaha dhulka ka hooseeya.

1.0 HORDHAC

1.1 Sooyaalka

1. Qaab-dhismeedka Siyaasadda Dib-u-dejinta (RPF) waxaa diyaarisay Dowladda Somaliland si loogu hirgeliyo Mashruuca GW4R ee Iskaashiga Geeska Afrika, oo uu maalgelinayo Bangiga Adduunka. QDSD-kani waxaa loo diyaariyay sidii mid ka mid ah habka deegaanka iyo bulshada (E&S) ee lagama maarmaanka u ah maaraynta saameynta deegaanka iyo bulshada ee mashruuca GW4R, iyadoo la raacayo Qaab-dhismeedka Deegaanka iyo Bulshada (ESF) ee Bangiga Adduunka. Mashruucu wuxuu ka qaybqaadanayaa iskaashiga iyo wadatashiga dalalka Iskaashiga Geeska Afrika (HoAI) iyo Urur-goboleedka IGAD, si loo xoojiyo adkeysiga cimilada iyada oo la maareynayo loona faa'iideysanayo biyaha biyaha dhulka hoostiisa ku jiro.

Mashruuca HoAGW4R waxaa qorshuhu yahay in laga hirgeliyo saddax dal oo kala ah: Kenya, Soomaaliya, iyo Itoobiya. Geeska Afrika oo la daalaa dhacayo , rabshado, dhaqaale xumo, cunto yari, iyo saameynaha isbeddelka cimilada. Cimillada gobolka waxaa lagu sifeeyaa xilli-roobaadyo gaagaaban iyo abaaro soo noqnoqda, halka ku dhawaad 30% gobolka uu ka kooban yahay dhul dhaxan (ASALs). Qiyaastii 70% dadweynaha waxay ku nool yihiin meelaha miyiga ah, iyadoo heerka saboolnimada uu ka sareeyo (69.4% Soomaaliya) iyo heerarka shaqo la'aanta oo sareeya. Dadka badankiisu waxay ku tiirsan yihiin beeraha roob-ku-tiirsan iyo xoolo-dhaqashada si ay u helaan nolol-maalmeedkooda. Geeska Afrika sidoo kale waa hoyga tiro badan oo dad barakacayaal ah, oo ay ku jiraan dalalka asalka ah ee barakacayaasha (Soomaaliya) iyo wadannada magangelyo-doonka ah (Itoobiya iyo Kenya), iyo sidoo kale barakacayaasha gudaha (IDPs), gaar ahaan Soomaaliya.

2. Dalka Soomaaliya guud ahaan waa oomane leh kheyraadka biyaha kore, wuxuuna leeyahay 2 webi oo ku yaala koonfurta dalka. Meelaha kale, dhammaan webiyadu waa kuwo qalalan, oo kaliya la helo ama la arko saacado ama maalmo kooban roobka ka dib. Soomaaliya waa waddan ay biyo-yaraan ka jirto, iyadoo biyaha nadiifka ah ee la cusboonaysiin karo ee qofkiiba uu si aad ah hoos ugu dhacay muddo ka dib, tusaale: 2,087 m3 sanadkii 1962 ilaa qiyaastii ay hoos u soo dhacday oo timid 411 m3 sanadkii 2017 , taasoo aad uga hooseysa xadkii Qaramada Midoobay ay ku talisay in la gaarsiiyo qofkiiba, qiyaastaas oo ah 1,000 m3 sanadkii 2017 (Bangiga Adduunka, 2020). Hoos u dhacan joogtada ah ee ku yimid helitaanka biyaha macaan ayaa waxa uu dhaliyay tartan adag oo dhanka kheyraadka ah, waxaana uu sababay khilaafaat ka dhacay qaar ka mid ah gobolada Soomaaliya. Tayada kheyraatka biyaha dhulka / Ceelasha ee sii xumaanaysa, waxa sabab uah , ka faa'iidaysiga xad dhaafka ah. Dadka oo sii kordhaya iyo wasakhowga hawadu waa caqabad kale. Caqabadahaas waxaa sii saameeyay isbeddelka cimilada oo sababay fatahaado iyo abaaro soo noqnoqda.

3. Biyaha dhulka guntiisa hoose/ GW4R ayaa ah kheyraadka ugu muhiimsan ee laga heli karo dalka intiisa badan. Si kastaba ha ahaatee, helitaankoodu waa mid adag oo dhib badan , qaalina ah. Waxaa jirto goobo aan ammaan aheyn oo dalka soomaaliya ku yaal, halkaas oo ay ka dhacaan khilaafaat dabadheeraada oo ku saleysan muran dhul oo udhaxeeya beeraleyda iyo xoolo-dhaqatada , iyo barakacayaasha biyaha u baahan ee aan ka maarmin, kooxaha laga tiro badanyahay iyo qabaa'illka dhaxdooda. Waxaa jira kala duwanaansho ku wajahan jinsiga iyo da'da, marka loo eego helitaanka iyo maareynta biyaha. Waxay haweenku diiradda saaraan helitaanka biyaha ee u isticmaalka hawlaha guriga, halka ragguna ay yihiin go'aan-qaatayaasha maaraynta iyo isticmaalka khayraadka biyaha. Sidoo kale, dhalinyaradu wax masuuliyad ah oo weyn kuma laha maamulka iyo maareynta biyaha caadiga ah. Dhulka guud ahaan waxa uu hoos yimaadaa lahaanshaha wadaagga ah ,xuquuqaha dhulka iyo isticmaalka khayraadkoodu maaha mid fudud, dumarkuna wax fikir ama ra'yi ah kuma laha arimaha la xiriira dhulka.

1.2 Ujeeddada Diyaarinta Qaab-dhsimeedka Siyaasadda Dib Udejinta

4. Heerka 5-aad ee Deegaanka iyo Bulshada (ESS5) ee Bangiga Adduunka - La Wareegidda Dhulka, Xaddidaadda Isticmaalka Dhulka iyo Dib-u-dejin Qasabka ah- wuxuu tilmaamayaa in mashruuca la xiriira la wareegidda dhulka iyo xaddidaadda isticmaalka dhulka ay saameyn taban ku yeelan karto bulshada iyo shaqsiyaadka. Tani waxay keeni kartaa barakac (sida dib-u-dejin, luminta dhul deeganka ah ama hoy) ama barakac dhaqaale (sida luminta dhul, hanti, ama helitaanka hantida, taasoo keeni karta luminta ilaha dakhli ama nolol-maalmeedka), ama labadaba. Dib-u-dejin waxaa loo arkaa mid qasab ah marka dadka ama bulshada ay waayaan xuquuq ay ku diidaan la wareegidda dhulka ama xadidaadda isticmaalka dhulka oo keenta barakac.

5. Sidaas owgeed Mashruucu wuxuu diyaariyay Qaab-dhismeedka Siyaasadda Dib-u-dejinta (RPF) si loo hubiyo in tallaabooyin ku habboon loo qaado wax kasta oo la xiriira la wareegidda dhulka ama barakaca dhaqaale ee ka dhalan kara mashruuca. Maadaama aan weli la go’aamin goobaha saxda ah ee mashruucu ka howlgelayo iyo dadkii saameynta ku yeelan lahaa aan weli la garanayn, QDSD-kan ayaa noqonaya habka ugu habboon ee lagu hago hawlaha dib-u-dejinta. Marka goobaha mashruuca laga fulinayo la caddeeyo oo macluumaadkii lagama maarmaanka ahaa la helo, waxaa la diyaarin doonaa Qorshayaasha hir-gelinta Dib-u-dejinta (RAPs) ama Qorshayaasha Soo-kabashada hab-nololeedka (LRPs) iyo heshiisyada dhulka ee loo baahan yahay. Ma jiri doonto Dib-u-dejin toos ah , barabixin dhaqaale, ama dhismah ilaa inta Qorshayaasha iyo dukumeentiyada la xiriira, oo waafaqsan shuruudaha ESS5, laga dhammeystirayo lagana ansixinayo Bangiga Adduunka.

6. Qeyb-hoosaad kasta waa in la baaro si loo ogaado saameynta bulshada ee ka dhalan karta, si loo go'aamiyo haddii loo baahan yahay in la diyaariyo Qorshe hirgelineed ee Dib-u-dejin (RAP) ama Qorshe Soo-kabasho Nololeed (LRP). Iyada oo lagu saleynayo saameynta suurtagalka ah, waxaa la diyaariyay Jaantuska Xuquuqda (EM), kaas oo soo koobaya noocyada khasaaraha iyo xuquuqaha ay dadka saameynta ku yeelan karaan. Magdhow iyo taageerada soo-kabashada ayaa la siin doonaa dadka ku waayaya dhulkooda, hantidooda, ama nolol-maalmeedkooda, iyadoo lagu saleynayo nooca lahaanshaha iyo heerka saameynta.

1.3 Habka Horumarinta Qaab-dhismeedka Siyaasadda Dib-u-dejinta (RPF)

7. Qaab-dhismeedka Siyaasadda Dib-u-dejinta (RPF) waxaa loo diyaariyay iyadoo la samaynayo dib-u-eegis qoraallo iyo la-tashiyo lala yeeshay daneeyeyaasha (eeg SEP iyo ESMF). Qoraallada la eegay waxaa ka mid ah RPF-yada mashruucyo kale oo Bangiga Adduunka uu maalgeliyay oo laga fuliyay Soomaaliya, daraasado la xiriira arrimaha dhulka ee Soomaaliya, Dukumeentiga Qiimeynta Mashruuca (PAD), iyo dib-u-eegista shuruucda qaran, siyaasadaha iyo tilmaamaha khuseeya. Sidoo kale, waxaa la tixraacay Qaab-dhismeedka Deegaanka iyo Bulshada (ESF) iyo Heerarka Deegaanka iyo Bulshada (ESS), gaar ahaan Tilmaamaha ESS5.

1.4 Baahiyaha Suurtagalka ah ee Mashruuca

8. Mashruucu wuxuu u baahan doonaa dhul si loo hirgeliyo hawlaha qaybta 1, gaar ahaan qayb-hoosaadka 1.B oo diiradda saaraya maalgashiga horumarinta kaabayaasha biyaha hoostaga. Dhulkan waxaa loo isticmaali doonaa dhismaha ceelal cusub iyo godad biyo-soo-saar. Sidoo kale, waxaa dhul loo baahan karaa dib-u-habaynta barnaamijyadii hore, gaar ahaan haddii ballaarin lagu sameynayo. Intaa waxaa dheer, waxaa dhul loogu baahan karaa horumarinta ururinta roobka iyo biyaha dusha ka socda. Dowlad-goboleedyada (FMS) ayaa sidoo kale laga yaabaa inay u baahdaan dhul si ay u dhistaan xarumo ku habboon. Baahida dhulku waxay si rasmi ah u cadaan doontaa inta lagu jiro marxaladda baaritaanka mashruuca.

9. La wareegidda dhulka ee mashruuca waxaa lagu fulin doonaa sida ku cad qaybta 5.1 ee dukumeentiga. Haddii ay dhacdo in dib-u-dejin qasab ah ama barabixin khasab ah uu ka dhaco qeyb-hoosaadka kahor ansixinta mashruuca ama iyada oo aan la diyaarin Qorshe hirgelint Dib-u-dejin (RAP) ama Qorshe Soo-kabasho hab-nololeedka (LRP) oo waafaqsan shuruudaha Bangiga Adduunka, mashruucaasi ma noqon doono mid u qalma maalgelinta. Haddii shuruudaha ESS5 dib loo buuxiyo oo Bangiga Adduunka uu si gaar ah u oggolaado, waxaa laga yaabaa in mashruuca-hoosaadku uu sii socdo. Haddii kale, Bangiga Adduunka ma taageeri doono horumarinta kaabayaasha noocaas ah, mana noqon doono mid ka mid ah mashruuca la taageerayo.

2. Dhulka, Lahaanshaha Dhulka, Isticmaalka Dhulka iyo Arrimaha La Xiriira

2.1 Dulmar

10. Soomaaliya waa dal leh dhul daaqsimeed ballaaran, dhul beereed goobo-goobo ah, iyo magaalooyin sii kobcaya. Nidaamka lahaanshaha dhulka Soomaaliya waa mid kala duwan oo ku dhisan sharciyada madaniga ah, shareecada Islaamka, iyo xeer-dhaqameed. Inkasta oo hab-dhaqannada lahaanshaha dhulka ay ka wada jiraan guud ahaan dalka, haddana waxaa jira farqi weyn oo u dhexeeya waqooyiga iyo koonfurta, iyo magaalooyinka iyo miyiga. Waxaa kaloo jira farqi u dhexeeya dhulka daaqsinka oo inta badan si wadajir ah loo leeyahay iyo magaalooyinka iyo dhul-beereedka oo leh taariikh lahaansho gaar ah. Colaadihii sokeeye ee dalka ka dhacay waxay carqaladeeyeen nidaamyadan lahaanshaha dhulka

11. Dowladda Somaliland ma haysto hay'ado awood buuxda u leh maareynta iyo maamulidda dhulka dhammaan qeybihiisa kala duwan ee dalka. Halkii laga heli lahaa hay'ad dhexe oo maamusha arrimaha dhulka, waxaa jira wasaarado iyo hay'ado kala duwan oo ku shaqo leh arrimaha la xiriira dhulka.

2.2 Shuruucda Dhulka iyo Qorsheyaasha Kale ee La Xiriira

12. Soomaaliya waxay leedahay saddex nooc oo shuruuc ah oo la isticmaalo: Shuruucda Rasmiga ah (Statutes), Xeer-dhaqameedka (Xeer), iyo Sharciga Shareecada Islaamka (Sharia). Qodobada soo socda ayaa faahfaahinaya nidaam kasta oo ka mid ah.

2.2.1 Shuruucda Rasmiga ah

13. Tan iyo burburkii dowladda dhexe ee 1991, nidaamka sharciga rasmiga ah ee Somaliland wuu joojiyay shaqadiisii, in kasta oo gobollada waqooyi ay soo saareen oo ay dhaqan-geliyeen qaar ka mid ah shuruuc rasmi ah. Maanta, iyada oo ay sii kobcayaan awoodaha hay’adaha Dowladda hab-raacyada sharci-dejinta iyo siyaasadaha ayaa si tartiib ah u soo baxaya. Dastuurka KMG ah ee 2012 wuxuu bixiyaa qaab-dhismeedka guud ee maareynta arrimaha dhulka, hase yeeshee, shuruucda lagu dhaqan-gelinayo qodobada dastuurka weli waa kuwo lagu jiro diyaarintooda. Waxaa sidoo kale jira shuruuc hore oo loo adeegsan jiray maareynta dhulka kahor burburkii xukunkii Siyaad Barre, kuwaas oo weli la isticmaalo, taasoo keentay jahwareer ku saabsan maaraynta iyo maamulka guud ee dhulka

2.2.2 Xeerka

14. Kadib burburkii dowladda dhexe, Xeerka dhaqanka ayaa noqday nidaamka ugu doorbidan ee lagu xakameeyo xiriirka u dhexeeya beelaha, gaar ahaan arrimaha la xiriira dhulka iyo dhaqaalaha bulshada. Xeerku waa nidaam sharci oo aan qornayn oo ay maamulaan odayaasha iyadoo lagu saleynayo wada-tashi. Xeerku wuxuu diiradda saaraa xuquuqda iyo waajibaadka beelaha iska soo horjeeda. Nidaamkan wuxuu xalliyaa arrimo badan oo la xiriira maaraynta dhulka, gaar ahaan isticmaalka dhulka daaqsinta. Xeerku wuu kala duwanaan karaa iyadoo lagu saleynayo heshiisyada u dhexeeya beelaha, laakiin guud ahaan wuxuu u arkaa dhulka daaqsinka inuu yahay hanti wadajir ah oo ay leedahay beesha. Si kastaba ha ahaatee, beelaha waxaa laga filayaa inay beelaha kale u oggolaadaan inay xoolahooda daaqsadaan, gaar ahaan xilliyada adag sida abaaraha. Si kastaba ha ahaatee, khilaafaadka la xiriira dhulka ayaa inta badan soo ifbaxa xilliyadaas. Xeerka dhaqanka sidoo kale wuxuu mamnuucayaa in dhulka daaqsinka lagu dhiso xerooyin ama degaan joogto ah oo gaar loo leeyahay.

2.2.3 Sharciga Shreecada Islaamka

15. Sharciga Shareecada Islaamku waa qaybta ugu muhiimsan ee nidaamka sharciga ee Soomaaliya. Shareecada Islaamku waxay saameyn ku leedahay go'aanada ay gaaraan hoggaamiyeyaasha diinta, odayaasha dhaqanka, iyo maxkamadaha rasmiga ah, gaar ahaan kiisaska sharciga madaniga ah iyo arrimaha qoyska. Shareecada Islaamku waxay sidoo kale la xiriirtaa lahaanshaha dhulka, gaar ahaan arrimaha dhaxalka, in kastoo saameyntu ay xaddidan tahay. Horey, waxaa jiray beero-wadaag ku yaallay koonfurta Soomaaliya oo lagu maamuli jiray xeerarka diinta ee kooxaha suufiyada.

2.3 Lahaanshaha Dhulka ee Dowlad-goboleedyada

2.3.1 Puntland

16. Puntland waxay leedahay nidaam isugu jira sharciyo rasmi ah iyo xeer-dhaqameed oo lagu maamulo xuquuqda dhulka. Si kastaba ha ahaatee, ma jiro dukumeenti faahfaahsan oo ku saabsan qaab-dhismeedka sharciyeed ee

lahaanshaha dhulka ee gobolka. Magaalooyinka waaweyn sida Garoowe iyo Boosaaso waxay leeyihiin nidaamyo maamul oo heer degmo ah oo lagu diiwaangeliyo wareejinta iyo lahaanshaha dhulka.

17. Maamulada degmooyinka/degmooyinka hoose ayaa awood loo siiyay inay maamulaan arrimaha dhulka. Duqa magaalada, isagoo ogolaansho ka helaya golaha deegaanka, ayaa awood u leh inuu siiyo milkiyad rasmi ah oo joogto ah oo dhul ah, waxaana awooddaas loo gudbin karaa guddi uu magacaabo. Waxaa kaloo jira guddi farsamo oo taageera dowladda hoose. Guddigan ayaa mas'uul ka ah falanqeynta iyo soo-jeedinta qorshaha guud ee magaalada, qaab-dhismeedka dhismayaasha, iyo arrimaha kale ee la xiriira dhulka degaanka.

18. Boosaaso, waaxda dhulka ayaa mas'uul ka ah qaybsiga dhulka, qorsheynta, nidaaminta dhulka, iyo hawlaha kale ee la xiriira. Waaxdan waxaa ku jira:

- ✓ **Qeybta Dhulka** - Mas'uul ka ah qaybinta dhulka, diiwaangelinta, iyo kaydinta xogta.
- ✓ **Qeybta Qorsheynta** - Ka shaqeysa qorsheynta isticmaalka dhulka.
- ✓ **Qeybta Kormeerka** - Hubisa in la raacay xeerarka iyo sharciyada la xiriira dhulka.

Waaxda dhulku waxay ku shaqeysaa iyadoo ku tiirsan sharciyadii hore ee dhulka. Xafiiska diiwaangelinta wuxuu leeyahay awood uu ku diiwaangeliyo lahaanshaha dhulka, canshuuraha dhulka, dib-u-habaynta, ansixinta dukumentiyada, ogolaanshaha dhismayaasha, iyo shahaadooyinka dhaxalka, hase yeeshee, nidaamkan maaha mid qasab ah.Maxkamadda Islaamiga ah ee Boosaaso sidoo kale waxay leedahay awood ay ku diiwaangeliso dukumentiyada sharciyeed, gaar ahaan si loo xaqiijiyo xuquuqda shakhsiyaadka sida ay qabto shareecada Islaamka. Guddiyada odayaasha, oo ku tiirsan xeer-dhaqameedka iyo shareecada, ayaa door weyn ka qaata xallinta khilaafaadka ku saabsan lahaanshaha dhulka.

2.3.2 Galmudug, South West State, Hirshabelle, Jubaland

19. Dowlad-goboleedyada (FMS) ma laha nidaam mideysan oo sharci ah oo lagu maareeyo lahaanshaha dhulka. Xuquuqda dhulka waxaa inta badan lagu maamulaa hab-raacyo aan rasmi ahayn. Si kastaba ha ahaatee, magaalooyinka waaweyn sida Baydhabo iyo Kismaayo, maamulada degmada ayaa bixiya diiwaangelinta lahaanshaha dhulka. In kasta oo ay jiraan wasaarado u xilsaaran arrimaha dhulka iyo maamullada dowladaha hoose, haddana awoodda hay'adahaas wali way liidataa, taasoo daciif ka dhigaysa doorkooda ku aaddan maareynta iyo maamulka dhulka.

2.4 Jinsiyadda iyo Dhulka Somaliland

20. Bulshada Soomaalida ee soo jireenka ah, ragga ayaa ku mashquulsan wax-soo-saarka xoolaha halka haweenku ay ka masuul yihiin daryeelka caruurta iyo guryaha. Deegaanada reer-guuraaga ah, haweenka waxaa inta badan laga reebaa shirarka qabiilka ee ku saabsan isticmaalka kheyraadka, sidoo kale ma laha xuquuq buuxda oo ku saabsan lahaanshaha dhul ama xoolo waaweyn sida geelka, marka laga reebo ido iyo riyo. Taas darteed, haweenku ma kaalin muuqata kuma laha go'aamada siyaasadeed ee bulshadu gaadho. Si kastaba ha ahaatee, haweenka waxaa la siiyay xuquuq iyo ilaalin gaar ah oo ka dhalatay heshiisyo u dhexeeya qabiilka aabbahood iyo kan ninkooda.

21. Bulshada beeraleyda ah ee ku nool dooxada Jubba Dhexe ee Koonfurta iyo Bartamaha Soomaaliya, inkastoo shareecada Islaamku u ogolaato haweenka inay dhaxlaan dhulka, dhaqanka beeraleyda wuxuu si gaar ah u siiyay xuquuqdaas ragga oo kaliya. Mararka qaarkood, haweenku waxay la galaan iskaashi dhaqaale wiilashooda, gaar ahaan haddii wiilkaas uusan weli guursan ama xaaskiisu ku mashquulsan tahay daryeelka caruurta. Guud ahaan, inkastoo haweenku si sharci ah u heli karaan lahaanshaha dhulka, dhaqanka ayaa ka soo horjeeda, waxaana yare eek dhulka ay haweenku si toos ah u maamulaan.

22. Dastuurkii 1979-kii ee Jamhuuriyaddii Dimoqraadiga Soomaaliya wuxuu qeexayay xuquuqda bulshada iyo dhaqanka, oo ay ku jirtay sinnaanta dadka. Si kastaba ha ahaatee, dagaalkii sokeeye wuxuu dumiyay hay'adihii dawliga ahaa ee ilaalin lahaa xuquuqdan, halka burburka bulsho iyo rabshaduhu ay sii wiiqeen xuquuqda haweenka Soomaaliyeed. Si kastaba, dagaalkii sokeeye wuxuu sababay in ay soo baxaan guryo ay haweenka madax ka yihiin, maadaama haween badan ay waayeen raggoodii oo ku khasbanaadeen inay mas'uuliyad ka qaadaan biilinta qoysaska.

Intaa waxaa dheer, haween fara badan ayaa ganacsiyo yaryar ka furay magaalooyinka iyo tuulooyinka, iyagoo kaligood ama la shaqeeya xubno qoyskooda ka mid ah. Haweenka qaarkood waxay sidoo kale maalgashadeen dhul. Dastuurka ku-meel-gaarka ah ee Somaliland a ee 2012, qodobkiisa 11-aad wuxuu dammaanad qaadayaa xuquuqda qof kasta oo ku saabsan lahaanshaha, isticmaalka, iibinta iyo wareejinta hantida. Qodobka 43-aad wuxuu dhulka ku qeexayaa il muhiim ah oo nolol-maalmeed lagu tiirsan yahay. Si kastaba ha ahaatee, qodobadan weli looma sharciyeeynin si ay u dammaanad qaadaan xuquuqda ragga iyo haweenka si siman.

23. Sida ku xusan shareecada Islaamka, haweenku waxay dhaxli karaan hanti, oo ay ku jirto dhul. Si kastaba ha ahaatee, maamulidda sharcigan waxaa badanaa gacanta ku haya ragga, kuwaas oo inta badan raaca dhaqanka iyo caadada u janjeerta dhinaca ragga. Ilaa inta ay raggu ku awood badan yihiin siyaasadda qabiilka, haweenka waa la takoori doonaa sababo la xiriira qaabka jinsiga ku saleysan ee nidaamka qabiilka (J. Gardner, 2007).

2.5 Xaaladda Bulshada iyo Dhaqaalaha

24. Xaaladda bulsho iyo dhaqaale ee shaqsiyaadka ay mashruucu saameyn karo waxay si toos ah ugu xiran tahay saameynta barakicinta khasabka ah. Bulshooyinka ama shaqsiyaadka horey u takooran ama la fogeeyay ayaa u nugul saameynta weyn haddii dhulka laga qaado ama uu saameeyo mashruucu.

2.5.1 Nuglaashiyaha iyo ka reebida Bulshada

25. Muddada dheer ee maamul xumo iyo colaadaha socday in ka badan labaatameeyo sano ayey saameyn weyn ku yeelatay bulshada Soomaaliyeed. Kala qaybsanaanta bulshadu waa astaamo muuqda oo ka jira bulshada. Xaaladda siyaasadeed, bulsho iyo dhaqaale ee hadda jirta, qaar ka mid ah muwaadiniinta ayaa si gaar ah u liita oo la takooray. Kooxahani waxaa lagu takooray nidaamka sharciga iyo siyaasadda, caadooyinka bulshadu u dejisay, iyo habka awood-qeybsiga qabiilka. Sababaha keena takooridda waxaa ka mid ah jinsiga, isirka/qabiilka, goobta juqraafiyeed (magaalo/miyi), heerka bulsho iyo dhaqaale, da'da, waxbarashada, nooca nolosha (reer guuraa/beeraley), iyo xaaladda qoyska. Waxyaabaha ugu waaweyn ee keena kalatagga bulshada Soomaaliya waxaa ka mid ah isbeddellada qabiilka iyo xuquuqda dadka laga tirada badan yahay, jinsiga iyo tacadiyada ku saleysan jinsiga (GBV), barakicinta khasabka ah, da'da (gaar ahaan caqabadaha haysta dhallinyarada wiilal iyo gabdhaba), iyo naafanimada.

2.5.2 Qabiilka iyo Kooxaha Laga Tirada Badan Yahay

26. Nidaamka qabiilka ee dhaqanka Soomaaliyeed, inkastoo uu isbeddelayo, weli waa mid udub-dhexaad u ah oo qaabeeya xaaladaha siyaasadeed iyo kuwa dhaqaale-bulsheed ee Soomaaliya. Ku xidhnaanshaha qabiilka ayaa noqotay awood hurisa colaadaha iyo rabshadaha, isla markaana ah hab lagu sugo badbaadada iyo xallinta khilaafaadka. Caadooyinka iyo xeerarka dhaqanku waxay qeexayaan xuquuqda iyo waajibaadka xubnaha qoyska, qabiilka, iyo jufooyinka, iyagoo mudnaanta siinaya xasilloonida bulshada halkii ay ka ilaalin lahaayeen xuquuqda shaqsiga. Heer degaan, nidaamka xeerka qabiilka ayaa xakameeya helitaanka kheyraadka guud sida dhul daaqsimeedka iyo biyaha. Heer qaran, habka awood-qeybsiga 4.5 wuxuu siinayaa awoodda baarlamaanka iyo jagooyin kale saamiyo siman oo ay wadaagaan afarta qabiil ee waaweyn, halka "qabiilada laga tirada badan yahay" la siiyo nus saamiga. Maadaama aysan jirin hay'ado qaran oo xooggan, nidaamyada qabiilka ee waara ayaa noqday shabakad taageero oo u furan kuwa ugu nugul, iyadoo taariikh ahaan qabiiladu sheegteen inay mas'uul ka yihiin amniga iyo ilaalinta bulshada

27. Mashruuca ABAAR-TIR/GW4R wuxuu damaanad qaadi doonaa in kooxaha la takooray iyo kuwa laga tirada badan yahay lagu daro wada-tashiyada bulshada iyo hawlaha la-xiriira ka-qaybgalka daneeyayaasha. Waxaa jira ururo maxalli ah (NGOs) iyo ururo ku-saleysan bulshada (CBOs) oo u dooda xuquuqda iyo baahiyaha kooxaha laga tirada badan yahay. Ururadan waxaa loo isticmaali karaa inay ka qayb qaataan geeddi-socodka wada-tashiga iyada oo aan halis la gelin kooxaha laga tirada badan yahay, iyadoo la marayo hay'adaha matala sida Isbahaysiga NGO-yada (NGO Consortium). Intaa waxaa dheer, sinnaanta iyo ka-qaybgalka bulshada ayaa lagu tixgelin doonaa xulashada goobaha mashruuca, iyadoo lagu saleynayo shuruudaha lagu qeexay PAD iyo POM.

2.5.3 Jinsiga iyo Ka qeyb-galka

28. Soomaaliya waxay ka mid tahay dalalka leh tilmaamayaasha bulsho iyo dhaqaale ee ugu hooseeya adduunka labadaba ragga iyo dumarka. Si kastaba ha ahaatee, farqiga u dhexeeya jinsiga waa mid aad u weyn. Heerka Caddaalad-darro Jinsiyeed (Gender Inequality Index) ee Soomaaliya waa 0.776 (1.0 = sinaan la'aan buuxda), iyadoo cabbirada la xiriira caafimaadka, awoodsiinta, iyo dhaqaalaha ay ka mid yihiin kuwa ugu liita caalamka. Haweenka, gabdhaha, kooxaha laga tirada badan yahay, iyo barakacayaasha ayaa la kulma takoorka iyo awood la'aanta dhammaan dhinacyada horumarka bulsho, dhaqaale, iyo aadanaha (Musse iyo Gardner 2013).

Inkastoo haweenku kaalin firfircoon ku lahaayeen bulshada Soomaaliyeed ee hore, gaar ahaan abaabulka bulshada iyo dhisidda nabadda, nidaamyada qabiilka iyo caadooyinka diimeed ee xooggan ayaa u xambaariyay haweenka heer bulsho iyo sharci oo hooseeya. Tani waxay qayb ka tahay sababta haweenka looga reebo madasha go'aan-qaadashada siyaasadeed iyo tan dadweynaha.

2.5.4 Bara-Bixinta Qasabka ah

29. Barakicinta qasabka ah waxay caqabad weyn ku tahay horumarka, soo kabashada, iyo adkeysiga dadka Soomaaliyeed, heer degaan iyo gobol labadaba. Waxaa lagu qiyaasay in 2.6 milyan oo qof ay yihiin barakacayaal gudaha ah (IDPs), kuwaas oo ka mid ah dadka ugu saboolsan dalka. Barakacayaasha waxay la kulmaan dhibaatooyin ku saabsan helitaanka hoy, dhul, iyo hanti, iyagoo weli u nugul barakicin qasab ah oo soo noqnoqda. Barakacayaasha ma haystaan hoy ammaan ah oo la awoodi karo, sidoo kalena ma laha xuquuq sharci oo ay ku lahaadaan dhulka, taasoo ku khasabta inay ku noolaadaan meelaha fog ee magaalada, iyagoo la kulma barakicin, takoor, iyo kalatag bulsho. In kasta oo dib-u-habeynta siyaasadeed ee dhowaan la sameeyay ay muujineyso dadaallo lagu doonayo in lagu xoojiyo ilaalinta barakacayaasha - gaar ahaan tilmaamaha qaran ee qeexaya shuruudaha, habraacyada, iyo xeerarka barakicinta sharciyeed - haddana barakicinta khasabka ah weli waa khatar joogto ah oo heysata bulshada barakacayaasha.

30. Qiimaha sii kordhaya ee hantida magaalooyinka, gaar ahaan Muqdisho, ayaa soo jiidaya sheegashooyin badan oo ku saabsan dhulalka ay deggan yihiin barakacayaashu (IDPs), taasoo keentay in la barakiciyo. Warbixinnadu waxay muujinayaan in barakicinta khasabka ah ay fuliyaan kooxaha ammaanka ee rasmiga ah iyo kuwa aan rasmiga ahayn, kuwaas oo adeegsada cabsi gelin iyo rabshado si ay dadka uga saaraan dhulka. Tani waxay ku khasabtaa qoysaska inay u guuraan guryo khatar badan ama aan ammaan ahayn, iyagoo la kulma tacadiyo, weerar, iyo noocyo kale oo rabshado ah inta lagu jiro iyo kadib barakicinta.

Intii u dhaxaysay **Janaayo** ilaa **Oktoobar 2019,** in ka badan **220,000** oo barakacayaal ah ayaa la barakiciyay, 139,000 ka mid ahna waxay ka dhaceen Muqdisho oo keliya (UN OCHA 2019), halka qaar kale laga barakiciyay Baydhabo. Barakicinta waxay ka dhacdaa dhismayaal ay leedahay dawladda iyo kuwa gaar loo leeyahay labadaba. Dhibaatooyinka ugu waaweyn ee ilaalinta la xiriira ayaa ah in barakacayaashu degaan dhul dowladeed ama dhul gaar loo leeyahay oo lahaanshihiisu muran ka taagan yahay. Haweenka iyo gabdhaha ayaa si gaar ah ugu nugul xaaladdan, maadaama ay wajahaan rabshadaha ku saleysan jinsiga (GBV) oo dheeraad ah, iyagoo waayaya hanti iyo ilaha nolosha (ReDSS, 2018).

2.6 Cabashooyinka la Xiriira Dhulka

31. Khilaafaadka iyo cabashooyinka la xiriira dhulka ee gayiga Soomaaliyeed ayaa noqday mid ka mid ah arrimaha ugu waaweyn ee sababta xasillooni darrada heer bulsho iyo heer beeleed. Tani waxay sababtay xaalad cakirnaan oo ku qotonta lahaanshiyaha dhulka**. Inkastoo Sharciga Dhulka Beeraha ee 1975** uu meesha ka saaray lahaanshaha gaarka ah ee dhulka, haddane xaaladda hadda jirta waa mid aan caddeyn. Dad aad u yar oo maxalli ah ayaa xilligaas iska diiwaangeliyay dhulkooda, halka dagaalkii sokeeye uu xaaladda sii murjiyay. Sidaas darteed, nidaamka caadooyinka (Xeer) ayaa noqday habka ugu muhiimsan ee lagu maamulo lahaanshiyaha iyo isticmaalka dhulka. Nidaamkani wuxuu xoogga saarayaa xiriirka qabiilka iyo isticmaalka dhulka daaqsinka, halkii uu ka tixgelin lahaa lahaanshaha shaqsiga.

Dastuurka Ku-Meel-Gaarka ah wuxuu dhulka ku qeexayaa hanti dadweyne. Si kastaba ha ahaatee, dowladda waxay abuurtay habab lagu wareejiyo dhulalka qaarkood si gaar ah loo yeesho, iyadoo xuquuqaha lahaanshaha la siinayo dhulalka magaalooyinka iyo beeraha (IGAD 2018). Hadda waxaa jira laba nidaam oo is barbar socda oo lagu maamulo dhulka: nidaamka sharciga rasmiga ah iyo nidaamka xeerka ku saleysan qabiilka.

32. Khilaafaadka iyo cabashooyinka la xiriira dhulka ayaa lagu aqoonsaday inay yihiin arrimo waaweyn oo muran dhaliya. Waxaa jira qeybo kala duwan oo ah sababa keena cabashooyinka la xiriira dhulka, kuwaas oo ay ka mid yihiin qodobada soo socda.

i. **Qabasashada Dhulka si Sharci-darro ah**: Kooxo iyo shaqsiyaad awood leh ayaa si sharci-darro ah u qabsada dhulalka, **gaar ahaan waxey ka fara maroojiyaan** kuwa saboolka ah iyo kooxaha laga tirada badan yahay, kuwaas oo aan awood u lahayn inay iska difaacaan. Tani waxay la xiriirtaa qiimaha dhulka magaalooyinka sida Muqdisho oo si xawli ah u kordhay sanadihii u dambeeyay, taasoo ka dhigtay dhulka hanti qiimo leh oo la isku haysto

ii. **Sheegashooyinka Dakdii Dibada dalka ka soo noqday**: Dad Soomaaliyeed oo qurbaha ka soo laabanaya, gaar ahaan kuwa ku soo noqday Muqdisho, ayaa sheegta dhulalkii ay lahaayeen ka hor intaanay ka tegin dalka. Tani waxay dhalisaa cabashooyin dhuleed maadaama dhulkaas inta badan la degay xilliga ay maqnaayeen.

iii. **Khilaafaadka Dhaxalka Dhulka**: Waxaa jira murano badan oo la xiriira dhaxalka dhulka, gaar ahaan marka ay jiraan xubno badan oo qoyska ka tirsan, iyo marka xubno ka mid ah qurbo-joogta ay sheegtaan xuquuqdooda dhaxal. Tani waxay marar badan sababtaa khilaaf iyo muran ku saabsan cidda leh xuquuqda dhulkaa.

iv. **Dukumentiyada Been Abuurka ah ee Lahaanshaha Dhulka**: Taariikhda muranka iyo dagaalka sokeeye ee Muqdisho darteed, waxaa la bixiyay warqado lahaansho oo is-daba joog ah, waxaana wali la soo saaraya dukumentiyo cusub oo been abuur ah. Tani waa sabab muhiim u ah murannada dhulka, maadaama dad badan ay sheegtaan lahaanshaha hal dhul, iyadoo mid kastaa uu haysto dukumenti lahaansho oo ka duwan kuwa kale.

v. **Iibinta Hantida Dadweynaha iyo Burburinta Hantida Taariikhiga ah**: Dadka Muqdisho waxay ka walaacsan yihiin iibinta aan nidaamsanayn ee hantida guud iyo burburinta dhismayaasha taariikhiga ah. Badanaa iibkan waxaa fuliyo wakiilo ka tirsan dowladda oo la macaamilaya kooxo gaar loo leeyahay, iyadoo aan fursad loo siin dadweynaha inay racfaan ka qaataan go'aannadaas.

vi. **Degidda Sharci-darrada ah ee Dhulka**: Muqdisho iyo Maamulka Gobolka Banaadir (BRA) waxaa si joogto ah looga sheegtaa dad sharci-darro ku deggan dhulalka, taasoo kordhin karta khilaafaadka. Waxay ka dhalataa nidaamka maamulka dhulka oo is-dul-saaran, is-burinaya, oo aan isku dubaridnayn. Daraasad uu sameeyay Machadka Rift Valley (RVI) ayaa muujisay in 80% kiisaska maxkamadda sare ee Muqdisho ay la xiriiraan cabashooyinka dhulka (RVI 2017, bogagga 53-67).

3. Qaab-dhismeedka Siyaasadeed, Sharicyeed iyo Hay'adeed

3.1 Dulmar

33. Horumarinta sharciyada iyo siyaasadaha Soomaaliya wali waxay ku jirtaa marxalad bilow ah. Dastuurka Ku-meel-gaarka ah ee Dowladda Soomaaliland ee 2012-ka ayaa ah sharciga ugu sarreeya ee dalka. Qodobbada la xiriira dhulka ee ku jira dastuurka wali looma soo saarin sharciyo lagu dhaqan geliyo. Dowlad Goboleedyada qaarkood ayaa bilaabay in ay sameeyaan sharciyo la xiriira dhulka. Dowladda wali waxay isticmaashaa sharciyo hore oo jiray ka hor burburkii Jamhuuriyaddii Dimoqraadiga Soomaaliya. Qodobbada jira ee la xiriira dhulka waxaa lagu soo koobay Jadwalka 1.

34. Waxaa muhiim ah in la xuso in Ururka Midowga Afrika (AU) uu meel mariyay "Qaab-dhismeedka iyo Tilmaamaha Siyaasadda Dhulka ee Afrika" oo ay ansixiyeen madaxda dawladaha iyo dawladda bishii Luulyo 2009. Dukumentigan wuxuu noqon karaa tixraac muhiim u ah dalalka sida Soomaaliya oo kale oo hadda hormarinaya sharciyada iyo siyaasadaha la xiriira dhulka.Casharro laga bartay dalalka sameeyay Siyaasadaha iyo Sharciyada Dhulka Qaranka waxaa ka mid ah:

- ✓ **Kala-horreynta howlaha**: In la qorsheeyo marxaladaha lagu dhaqan gelinayo sharciyada.
- ✓ **Dhamaystirnaanta sharciyada**: In sharciyada la sameynayo ay ahaadaan kuwo dhameystiran oo waafaqsan xaaladaha maxalliga ah.
- ✓ **Isticmaalka kheyraadka gudaha**: In la isticmaalo kheyraadka gudaha oo la helo miisaaniyad ku filan oo lagu hirgeliyo sharciyada iyo siyaasadaha.
- ✓ **Wada-tashiyada dadweynaha**: In la sameeyo wada-tashi bulsho si loo helo taageerada bulshada.
- ✓ **Nidaamka xallinta khilaafaadka**: In la waafajiyo nidaamyada xallinta khilaafaadka, oo ay ku jiraan hababka xalinta khilaafaadka ee kale (ADR) (IGAD 2018, bogga ii).

3.1 Sharciyada, Siyaasadaha iyo Qaab-dhismeedka Xeerarka

Table 1. States' Laws and Policy Frameworks

No.	Qodobada/Qeybaha	Qodobbada Qaab-dhismeedka Sharciga iyo Siyaasadda
Dwoladda		
1.	Dastuurka Dwoladda 2012: Article 26 (1,2): Hantida	Qof kastaa wuxuu xaq u leeyahay in uu hanti yeesho, ku dhaqmo, ku naalloodo, iskana gado ama iska wareejiyo markuu doono. (2) Dawladdu waxay si qasab ah hanti ula wareegi kartaa marka ay jirto dan guud. Qof kasta oo hantidiisa dan guud awgeed loola wareegey wuxuu Dawladda xaq ugu leeyahay magdhaw caaddil ah oo lagu heshiiyey ama ay maxkamadi go'aamisey
2.	Qodobka 43aad: Dhulka	Dhulku waa kheyraadka koowaad ee Soomaaliya iyo saldhigga nolosha dadka. (2) Dhulka waa in loo haystaa, loo adeegsadaa, loona maamulaa si caddaalad ah, waxtar leh, waxsoosaar leh (3) Xukuumaddu Somaliland waa inay dejiso siyaasad dhuleed oo heer qaran ah oo si joogto ah dib-ueegis loogu sameeyo. Siyaasaddaasi waa in ay xaqiijiso: (a) U sinnaanshaha fursadaha helitaanka dhulka iyo ka faa'iideysiga kheyraadkiisa ; (b)Damaanad-qaadista xuquuqda lahaanshaha dhulka iyo diiwaangelinta; (c) Xaqiijinta ka faa'iideysiga dhulka si waafaqsan Mabaadi'da ka dheefsashada dhulka iyadoon dhibaato loo geysan. (d) In si deg deg ah oo lagu wada qanci karo loo xalliyo khilaafaadka ka dhasha dhulka iyo hantida. (e) In la xaddido dhulka uu qof ama shirkadi yeelan karaan;

		(f) In la nidaamiyo dhaqdhaqaaqa suuqa ka-ganacsiga dhulka, si looga hortago ku-takrifalidda xuquuqda milkiilayaasha dhulka ee yaryar. (g) Dawladda Somaliland waxay dejinayaan siyaasaddhuleed oo heerkooda ah. (4) Lama bixin karo ruqsad la xiriirta isticmaalka abadiga ah ee berriga, badda iyo hawada sare ee Jamhuuriyadda Somaliland. Sharci Baarlamaanku soo saaro ayaa xaddidaya baaxadda, muddada iyo shuruudaha rukhsadaha istcimaalkooda.
3.	Qodobka 32aad. Xaqa Helidda Macluumaadka	(1) Qof kastaa wuxuu xaq u leeyahay in uu helo macluumaadka ay Dawladdu hayso. (2) Qof kastaa wuxuu xaq u leeyahay helitaanka macluumaadka ay cid kale hayso oo loogu baahan yahay in lagu fuliyo ama lagu ilaaliyo xuquuq kastoo kale oo daw loo leeyahay. (3) Baarlamaanka Somaliland waa in uu soo saaraa sharci lagu hirgelinayo xaqa macluumaad helidda
4.	Qodobka 33aad. Go'aanno Maamul oo Caddaalad ah	Qof kasta wuxuu xaq u leeyahay in go'aammada ka soo fula maamullada ay ahaadaan kuwo ku dhisan sharci, maangal ah, go'aan-ka-gaaristoodana loo maray hannaan caaddil ah.
5.	Dhul Beereedka, Sharcigii 1975[1]	i. **Diiwaangelinta Dhulka**: Shaqsiyaadka doonaya inay helaan dhul waa in ay iska diiwaangeliyaan lahaanshahooda gudahooda 6 bilood laga bilaabo markii sharcigu dhaqan galay. ii. **Diiwaangelinta Dhulka Xaddidan**: Dadka haysta dhulka waxaa loo oggol yahay inay iska diiwaangeliyaan dhul xaddidan oo ku hoos jira heshiis kireysi ama ruqsad dowladeed, iyagoo helaya xuquuq isticmaal (usufructuary rights) oo socon kara ilaa 50 sano, iyadoo la cusbooneysiin karo. iii. **Xadka Lahaanshaha Dhulka**: Qof ama qoys waxaa loo oggol yahay inuu hal ruqsad dhul qaato oo leh xad-dhuleedyo kala duwan oo kala ah: 30 hektar oo dhul waraab ah, 60 hektar oo dhul roobka ku tiirsan ah, iyo 100 hektar oo dhul loogu talagalay beerista mooska. iv. **Ka-Noqoshada Lahaanshaha Dhulka**: Dowladda waxay ka la noqon kartaa ruqsadda dhulka haddii la arko in cabbirka dhulku uu ka badan yahay xaddidaadyada sharciga, haddii dhulka loo isticmaalo ujeeddo aan beeraleyn ahayn, haddii uu noqdo mid aan wax-soo-saar lahayn, haddii si aan loo baahneyn loo qaybiyo, haddii la wareejiyo milkiyaddiisa, ama haddii aan la beeriin muddo laba sano oo isku xigta. v. **Aqoonsiga Xeerarka Dhaqanka**: Sharcigu ma aqoonsana xeerarka iyo habraacyada dhaqameed ee hay'adaha maxalliga ah ee weli maamula gelitaanka iyo isticmaalka dhulka. Taasi waxay keentay in la isku khilaafay farqiga u dhexeeya nidaamka sharciyeedka rasmiga ah iyo isticmaalka dhabta ah ee dhulka, maadaama aysan jirin fulin adag oo lagu xaqiijinayo sharciyadaas.
Puntland		
1.	Qodobka 96aad Ilaalinta Deegaanka.	(1) M**amnuucida Deforestiga iyo Wasakheynta Deegaanka**: Waxaa mamnuuc ah jarista dhirta (deforestation), nabaad-guurka (erosion), iyo wasakheynta badda, hawada, iyo dhulka. Waxaa sidoo kale mamnuuc ah dhoofinta dhuxusha, ganacsiga dhirta iyo geedaha la shito sida xaabada.

[1] The law officially transferred control of all Somaliland from traditional authorities to the Government of Republic of Somaliland.

		(4) **Xaddidaadda Magaaleynta Dhulka Aan Ku Habboonayn**: Dastuurka wuxuu mamnuucayaa in dhul aan ku habboonayn lagu magaaleeyo, si looga hortago waxyeellada deegaanka iyo khataraha kale ee la xiriira deegaamaynta aan habboonayn.
2.	Sharci No. 7- Sharciga Golaha Deegaanka Puntlan	**Canshuuraha Qeybinta Dhulka iyo Ruqsadaha Dhismaha**: Degmooyinku waxay soo saaraan canshuur ku saabsan qaybinta dhulka, ruqsadaha dhismaha, iyo dib-u-habaynta guryaha.**Canshuuraha Qiimaha Dhulka**: Waxaa sidoo kale la qaadaa canshuur ku saleysan qiimaha dhulka.
Galmudug, South West, Hirshabelle, Jubbaland		
Dowladahan Ma Haystaan Sharciyo Dheeri ah Ama La Dhaqan Geliyay oo Ku Saabsan Dhulka		

3.2 Qaab dhismeedka Hay'adaha

35. Wasaaradaha u xilsaaran dhulka ee heerka Somaliland ayaa leh waajibaad hoggaamineed oo ku saabsan arrimaha dhulka, oo ay ka mid yihiin dejinta siyaasadaha, sharciyada, qorsheynta isticmaalka dhulka iyo maamulkiisa. Si kastaba ha ahaatee, habraacyadu waxay ku jiraan marxalad hore, iyadoo Puntland ay ka horreyso dowlad-goboleedyada kale. Degmooyinka Puntland waxay ururiyaan canshuuraha dhulka, oggolaadaan ruqsadaha dhismaha, waxayna haystaan diiwaanno aasaasi ah oo ku saabsan dhulka si ay uga caawiso canshuur-ururinta.

Qaab-dhismeedka heerarka Deegaanka iyo Bulshada ee Bank Adduunka

36. Siyaasadda Deegaanka iyo Bulshada ee Mashruuca Maalgelinta ee Bangiga Adduunka waxay qeexaysaa shuruudaha ay tahay in Bangigu raaco marka uu taageerayo mashaariicda uu maalgeliyo. Qaab-dhismeedka Deegaanka iyo Bulshada (ESF) ee Bangiga wuxuu ka kooban yahay toban (10) Heerar Deegaan iyo Bulsho (ESS) oo qeexaya waajibaadka deyn-bixiyayaasha ee ku saabsan aqoonsiga iyo qiimeynta khataraha iyo saameynta deegaanka iyo bulshada ee la xiriira mashaariicda uu Bangigu taageero. Bangigu wuxuu aaminsan yahay in hirgelinta heerarkan ay caawin doonto deyn-bixiyayaasha si ay u yareeyaan saboolnimada una kordhiyaan barwaaqada si waara, taas oo faa'iido u leh deegaanka iyo muwaadiniintooda. Mashruuca GW4R, waxaa lagu dabaqayaa 8 ka mid ah 10-ka ESS, iyadoo ESS5 ay si gaar ah u khuseyso arrimaha la xiriira helitaanka dhul, xaddidaadda isticmaalka dhulka, iyo dib-u-dejinta dadka si khasab ah.

37. Ujeeddooyinka guud ee ESS5 ee Bangiga Adduunka sida ku cad Qaab-dhismeedka Deegaanka iyo Bulshada (ESF) ee Bangiga Adduunka waa

I. In laga fogaado dib-u-dejin khasab ah ama, haddii aan la iska ilaalin karin, in la yareeyo dib-u-dejinta khasabka ah.
II. In laga fogaado masaafurin khasab ah (ka saarid khasab ah).
III. In la yareeyo saameynta taban ee aan laga fursan karin ee bulsho ahaan iyo dhaqaale ahaan ka dhalata helitaanka dhul ama xaddidaadda isticmaalka dhulka, iyadoo la Bixinayo magdhow ku habboon oo waqti ku habboon loogu bixiyo hantida lunta, iyadoo la eegayo qiimaha beddelka ee hantidaas.
Laga caawinayo dadka la barakiciyay inay horumariyaan, ama ugu yaraan soo celiyaan, ilaha noloshooda iyo heerarka nololeedkooda, si dhab ah, ilaa heerarkii kahoreeyay barakicinta ama kahor hirgelinta mashruuca, midka sareeya labadaba.
IV. In la hagaajiyo xaaladda nololeed ee dadka saboolka ah ama dadka nugul ee si jir ahaan loo barakiciyay, iyadoo la siinayo hoy ku filan, helitaanka adeegyada iyo xarumaha aasaasiga ah, iyo dammaanad qaadka xuquuqda lahaanshaha hantida (ammaanka lahaanshaha dhulka).
V. In hawlaha dib-u-dejinta loo qaabeeyo loona fuliyo barnaamijyo horumarineed oo waara, iyadoo la bixiyo khayraad maalgashi oo ku filan si dadka la barakiciyay ay si toos ah uga faa'iidaystaan mashruuca, sida ay dabeecadda mashruucu u baahdo.

VI. In la hubiyo in hawlaha dib-u-dejinta la qorsheeyo oo si habboon loo fuliyo, iyadoo la siinayo macluumaad furan, wadatashi macno leh, iyo ka-qaybgal xog-ogaal ah oo ay sameeyaan dadka ay saameysay.

3.3 Farqiga Udhaxeeya Shuruucda iyo SIyaasadaha Somaliland iyo Bank adduunka

38. Qeybtan waxay isbarbardhigeysaa sharciyada iyo siyaasadaha kala duwan ee Dowladda Jamhuuriyada Somaliland marka la barbar dhigo ESS5 ee Bangiga Adduunka: Helitaanka Dhul, Xaddidaadda Isticmaalka Dhulka iyo Dib-u-dejinta khasabka ah. Qodobada si gaar ah diiradda loogu saaray waxaa ka mid ah: shuruudaha wadatashiga, u-qalanka magdhowga, habka qiimeynta, habka cabashooyinka lagu xalliyo, shaacinta macluumaadka, iyo wakhtiga bixinta lacagaha magdhowga (Eeg Jadwalka 2). Mashruuca GW4R, heerarka ESS5 ee Bangiga Adduunka ayaa ka mudnaan yeelan doona sharciyada kale ee heerka Qaran.

Table 2. Is bar-bardhig Farqiga Udhaxeeya Shuruucda iyoSiyaasadaha FGS/FMS iyo Bank Adduunka /ESF/ESSs

Nooca dadka ay sameysay PAPs iyo Hantida Liuntay iyo habraacyada la xiriira	Sharciga/Siyaasadda Soomaaliya	Shuruudaha Bank Adduunka	Farqiga	Buuxinta Farqiga
Lahaanshiya Dhulka	Dastuurka KMG ah wuxuu dhigayaa - Qof walba wuxuu leeyahay xuquuq uu ku lahaan karo, ku isticmaali karo, ku raaxaysan karo, ku iibin karo, kuna wareejin karo hanti. Puntland, qaab-dhismeedka sharciga ee hay'adaha maareynta dhulka weli ma cadda. Wasaaradda Arrimaha Gudaha ayaa u muuqata hay'adda u xilsaaran dhulka, halka degmooyinka loo xilsaaray maareynta dhulka. Duqa degmada, oo ay ansixiyeen golaha deegaanka, ayaa leh awoodda inuu bixiyo lahaanshaha dhul joogto ah, awooddan ayaana lagu wareejin karaa guddi uu magacaabo Duqu.	Waxaa la aqoonsaday saddex nooc oo Dadka Ay Saameysay Mashruucu (PAPs) oo leh xuquuq dhuleed	Shuruucda Soomaaliya ma cadda oo si faahfaahsan uguma qeexna Dadka Ay Saameysay Mashruucu (PAPs) ee leh xuquuq sharciyeed ee dhuleed.	Waxaa la adeegsan doonaa qodobbada Bangiga Adduunka iyo Dastuurka KMG ah labadaba.
Dib-Udajin Khsanb ah	Qof kastaa wuxuu xaq u leeyahay in uu hanti yeesho, ku dhaqmo, ku naalloodo, iskana gado ama	Dib-u-dejin khasab ah waa in laga fogaado meel kasta oo suurtagal ah, ama la yareeyo iyadoo la baadhayo dhammaan beddelada jira	Soomaaliya kama jiraan shuruuc faah-faahsan oo cadeyneyso lahaanshiyaha dhulka , Gaar ahaan dadka barakacay ee ku sugan SOOMAALIYA	Hubbinta in arrimaha dib-u-dejinta lagu tixgeliyo marxaladda naqshadaynta mashruuca si looga fogaado ama loo yareeyo dib-u-dejinta.
Magdhwoga Macquulka ah	Dastuurka KMG ee Soomaaliya wuxuu dhigayaa in hanti si sharci ah loo leeyahay lagu qaadi karo danta guud, iyadoo mulkiilaha hantidaas la siinayo magdhow. Arrintan sidoo kale waa mid khuseysa dowladaha hoose waxay oggol yihiin in dadka aan lahayn xuquuq sharciyeed oo rasmi ah, balse leh xuquuqo kale, ay xaq u yeeshaan magdhow, in kasta oo ay jiraan kala duwanaansho.	Bangiga Adduunka wuxuu aqoonsan yahay saddex qeybood oo ka mid ah Dadka Ay Saameysay Mashruucu (PAPs) oo xaq u leh magdhow: 1. Kuwa leh xuquuq sharci oo rasmi ah oo dhul ah (oo ay ku jiraan xuquuq dhaqameed iyo caado ah oo uu waddanku aqoonsan yahay). 2. Kuwa aan lahayn xuquuq sharci oo rasmi ah wakhtiga tirakoobka, laakiin leh	Dadka aan lahayn xuquuq sharciyeed oo dhuleed, sida kuwa si sharci-darro ah u deggan, kuwa ku soo xad-gudbay dhulalka iyo barakacayaasha (IDPs), ayaa helaya ilaalo yar oo sharci iyo siyaasad ah marka loo eego shuruucda Soomaaliya.	Waxaa la raacayaa hagaha ESS5 ee Bangiga Adduunka iyo Qorshaha Dib-u-dejinta (RAP) si loo go'aamiyo ku habnoonaanteeda.

Nooca dadka ay sameysay PAPs iyo Hantida Liuntay iyo habraacyada la xiriira	Sharciga/Siyaasadda Soomaaliya	Shuruudaha Bank Adduunka	Farqiga	Buuxinta Farqiga
		sheegasho uu waddanku sharci ahaan aqoonsan yahay. 3. Kuwa aan lahayn xuquuq sharci oo la aqoonsan karo ama sheegasho ay ku leeyihiin dhulka ay degan yihiin (sida dadka si sharci-darro ah dhul u deggan ama kuwa ku soo xad-gudbay dhul aan lahayn).		
Habka Qiimeynta	Dastuurka KMG ah wuxuu dhigayaa in qof kasta oo hantidiisa loo qaato danta guud uu xaq u leeyahay magdhow cadaalad ah oo uu bixiyo dowladdu, iyadoo lagu heshiinayo ama ay go'aamiso maxkamad. Sida ku cad dhammaan shuruucda Soomaaliya ee la eegay, Dadka Ay Saameysay Mashruucu (PAPs) waxay xaq u leeyihiin in loo magdhabo qiimaha u dhigma hantida saameynta ku yeelatay.	Bangigu wuxuu farayaa in dhammaan hantida lunta lagu bixiyo magdhow buuxa oo u dhigma qiimaha beddelka oo dhammaystiran.	Ma cadda sida hay'adaha dowladda u go'aamiyaan ama u dejinayaan qiimaha.	Maadaama aan caddayn ku filan laga hayn qiimaha hantida kala duwan ee la magdhowayo, mashruucu wuxuu shaqaaleysiin doonaa khabiir si uu u diyaariyo foom qiimeyn heeraysan oo loo adeegsado magdhowga PAPs. Hantida waxaa lagu qiimeyn doonaa qiimaha beddelka oo buuxa.
Wadatashiyo	Dastuurka KMG ee Somaliland (Qodobka 43) wuxuu farayaa wadatashi u dhexeeya Wasaaradda biyaha iyo stackholderska heer qaran iyo heer gobolba. Iyo sidoo kale aneeyayaasha ka masuulka ah dulka in si loo maareeyo siyaasadda dhulka, Shuruucda, xakamaynta iyo isticmaalka dhulka. waxay waajib ka dhigayaan wadatashi macno leh oo lagu qabto dhammaan heerarka kala duwan ee mashruuca.	Dadka ay mashruucu saameynayo (PAPs) ee la kulmaya barakac jireed ama dhaqaale waa in si macno leh lagula tashadaa si ay u muujiyaan cabashadooda loogana wada hadlo hababka lagu yareyn karo saameynta ku timaadda bulshooyinka. Sidoo kale, PAPs waa in loo suurogeliyaa inay ka qaybgalaan qorsheynta iyo fulinta barnaamijyada dib-u-dejinta	Hab-raacyada wadatashiga ee Soomaaliya waxay u muuqdaan kuwo mudnaanta siinaya hay'adaha dowladda, iyadoo aan si ku filan loo siin ka-qaybgal dadka, qoysaska, ganacsiyada, ama bulshooyinka ay mashruucu saameeyay	Waxaa la raacayaa hagaha ESS5 ee Bangiga Adduunka iyo Qorshaha Dib-u-dejinta (RAP). Waa in si macno leh lagula tashadaa dhammaan dadka ay mashruucu saameynayo.

Nooca dadka ay sameysay PAPs iyo Hantida Liuntay iyo habraacyada la xiriira	Sharciga/Siyaasadda Soomaaliya	Shuruudaha Bank Adduunka	Farqiga	Buuxinta Farqiga
Habka Xallinta Khilaafaatka	Si kastaba ha ahaatee, ma jiro hab cad oo waddanku u xalliyo cabashooyinka.	Siyaasadda Bangiga Adduunka waxay faraysaa in la sameeyo hab xallinta cabashooyinka heer mashruuc ah, kaas oo daboolaya arrimaha dib-u-dejinta iyo magdhowga la xiriira, cabashooyinka marxaladda dhismaha, iyo cabashooyinka marxaladda hawlgalka.	Daweyn cabsi gelin ah, gaar ahaan kuwa aan haysan xuquuq sharci oo dhul, barakacayaasha, qaxootiga, iyo kuwa aan akhrin ama qorin karin.	The project will develop grievance procedures in Si waafaqsan shuruudaha ESF.
Dadka Nugul	Lagguma Cadeyn Shuruucda Somaaliya	Diiradda gaarka ah waa in la saaraa kooxaha nugul, gaar ahaan kuwa ka hooseeya heerka saboolnimada, kuwa aan haysan dhul, waayeelka, haweenka iyo carruurta.	Ma jiro sharci gaar ah oo Soomaaliyeed oo dhaqan-geliya qodobka dastuurka ee ku saabsan kooxaha nugul.	Hagaha ESS5 ee Bangiga Adduunka iyo RPF/RAP waa in la raaco.
Baahinta Macluumaatka/Xogaha	Qodobka 32 ee Dastuurka KMG ah wuxuu damaanad qaadayaa xuquuqda helitaanka macluumaadka, halka Qodobka 33 uu ka hadlayo go'aannada maamul ee cadaaladda ah.	Bangiga Adduunka wuxuu farayaa in macluumaadka lagu shaaciyo website-ka dibadda ee Bangiga iyo isla markaa lagu faafiyo website-yada wasaaradaha ay khuseyso ee dalka ama habab kale oo si fudud loogu heli karo gudaha waddanka. Macluumaadka waa in lagu bixiyo luqadaha ay fahmi karaan PAPs iyo daneeyayaasha kale	Marka laga reebo qodobbada guud ee Dastuurka KMG ah, ma jirto faahfaahin cad oo ku saabsan sida tan si ficil ah loo fuliyo.	Hagaha ESS5 ee Bangiga Adduunka iyo RPF/RAP waa in la raaco.
Jadwalka Bixinta Magdhowga oo leh waqti cayiman	Lagguma Cadeyn Shuruucda/ Siyaasadaha Somaaliya	Taariikhda xadeynta waa in la dejiyo xilliga tirakoobka iyo sahanka hantida. Magdhowga waa in lagula heshiiyo PAPs lagana bixiyo ka hor inta aan la wareegin hantida ama la bilaabin dib-u-dejinta.	Ma jiraan Shuruuc/siyaasado ku filan oo lagu ilaaliyo PAPs.	Waxaa la raacayaa hagaha ESS5 ee Bangiga Adduunka iyo RAP. Magdhowga waa in la bixiyo ka hor bara-bixinta

4. Mabaadi'da iyo Qodobbada Dib-udajinta ee la Khasbay

4.1 Habka Helitaanka Dhulka - Heshiisyada Dhulka oo ay dhax-dhaxaadiso Dowladda

39. Iyadoo aysan jirin shruuc dhuleed oo qotodheer, diiwaangelin rasmi ah, iyo sheegashooyin is-daba-joog ah oo dhulka ku saabsan, dib-u-eegistii dhaweyd ee ESF waxay soo jeedisay in la isticmaalo qaab-dhismeed ay Dowladdu dhax-dhaxaadineyso oo lagu maareeyo dhulka ay bulshado ku tabarrucaan. Maadaama mashruucan intiisa badan laga hirgelin doono meelaha baadiyaha ah oo dhulku yahay mid bulsho wada leedahay ama aan diiwaan-gashaneyn, waxaa suuragal ah inay soo baxaan sheegashooyin kala duwan oo ka yimaada dowladda, ganacsiga gaarka loo leeyahay, iyo bulshooyinka. Habka ugu weyn ee mashruucan lagu maamuli doono waa heshiisyo dhul oo ay dawladdu dhex-dhaxaadiso, halkaas oo dhammaan sheegashooyinka ama kuwa suurtagalka ah ay ku heshiiyaan isticmaalka iyo ilaalinta dhulka loo baahan yahay danta guud. Haddii kaabayaasha aaney u daneyn milkiilayaasha, ama hantida la burburiyo, ama nolosha ay si taban u saameyso, waxaa loo baahan doonaa habraacyo helitaan dhul iyo magdhow.

40. Habraacan soo socda ayaa la raaci doonaa dhammaan dowlad-goboleedyada (DGs) ee ku saabsan kaabayaasha bulshada:

I. **Shaandheynta iyo Qiimeynta Deegaanka iyo Bulshada (E&S)** - Dhulka la isku haysto waa laga saari doonaa xulashada goobaha hore ee mashruuca.

II. **Qiimeynta Saameynta Helitaanka Dhul iyo Dib-u-dejin** - Waxaa la ogaan doonaa haddii dhulka leeyahay xuquuq lahaansho, waxaana la tixraaci doonaa dadka deggan iyo kuwa isticmaala dhulka. Sidoo kale, waxaa la aqoonsan doonaa hoggaamiyeyaasha dhaqanka iyo mas'uuliyiinta dowladda ee dhulkaas xukuma. Waxaa sidoo kale lagu talin doonaa heshiisyada gaarka ah iyo kuwa bulshadu ku heshiiyaan ee loo baahan yahay goob kasta, iyo diyaarinta Qorshaha Dib-u-dejinta (RAP) ama Qorshaha Soo-kabashada Nolosha (LRP) ee loogu talagalay barakac jireed iyo dhaqaale.

III. **Wadatashi Bulsho** - Wadatashi lala yeesho dhammaan dadka deggan iyo kuwa isticmaalaya dhulka, oo ay ku jiraan kooxaha nugul iyo kuwa liita. Kulamadaas ka dib, waxaa la soo bandhigi doonaa natiijada wadatashiga, waxaana la saxiixi doonaa heshiisyada dhulka oo ay saxiixayaan wakiillada bulshada iyo mas'uuliyiinta dawladda. Nidaamkan waxaa lagu soo koobaa warbixinta ilaalinta (safeguards report) iyo foomka heshiiska dhulka oo loo gudbiyo Bangiga si dib-u-eegis iyo oggolaansho loo helo, sida ku cad ESMF.

IV. **Aqoonsiga Isticmaaleyaasha Dhulka iyo Kooxaha Nugul** - Inta lagu jiro habka khariidaynta isticmaalayaasha dhulka iyo qaab-dhismeedka bulshada, diiradda gaarka ah waa in la saaraa aqoonsiga kooxaha nugul si loo bartilmaameedsado, loona qiimeeyo saameynta bulshada ee ka dhalan karta helitaanka ama isticmaalka dhulka, khasaarihii dhici kara, qiimeynta kharashyada dib-u-dejinta, iyo diyaarinta heshiisyada ama Qorshaha Dib-u-dejinta (RAP) iyo Qorshaha Soo-kabashada Nolosha (LRP) haddii loo baahdo.

V. **Qaabeynta Beddelka Qorshaha Mashruuca** - Waa in la tixgeliyo habab kale oo heer-hoosaad ah si looga fogaado ama loo yareeyo barakaca, iyadoo si gaar ah loo eegayo waxyeellooyinka suurtagalka ah sida barakaca khasabka ah, luminta hantida, iyo fursadaha xaddidan ee dib-u-habaynta noloshada.

VI. **Dib-u-eegista Isbeddelada Naqshadda Mashruuca** - Kadib oggolaanshaha RPF (Qorshaha Ilaalinta Barakacayaasha), wixii isbeddel ah ee lagu sameeyo naqshadda mashruuca intii lagu guda jiray fulinta waa in loo maraa tillaabooyinkan kor ku xusan ka hor inta aan isbeddelada la soo bandhigin.

VII. **Kormeerka iyo Qiimeynta Saameynta E&S** - Waxaa la samayn doonaa kormeer iyo qiimeyn ku saabsan saameynta deegaanka iyo bulshada ee ka dhalata hirgelinta mashruuca, oo ay ku jiraan saameynta dib-u-dejinta. Waxay sidoo kale laga baran doonaa casharro si wax loogu dhiso mustaqbalka.

41. Qeybtan waxay dejinaysaa qaab-dhismeed guud oo hubinaya in saameynta taban ee dib-u-dejinta khasabka ah lagu xalliyo tallaabooyin ku habboon oo lagu yareynayo khataraha saboolnimada. ESS5 waxey tilmaamaysaa in khatarahan lagu yareyn karo iyadoo laga fogaado barakac toos ah iyo dhaqaale, la yareeyo tirada PAPs, lana magdhabo khasaaraha iyo dakhliga luma, lana hubiyo taageero dib-u-dejin ama dib-u-soo-kabasho haddii loo baahdo. Sidoo kale, qeybtaan waxaa lagu soo bandhigayaa mabaadi'da muhiimka ah ee dib-u-dejinta khasabka ah.

42. Waxaa Muhiim ah in la xuso in mashruucan uusan ku lug yeelan doonin helitaanka dhul khasab ah. Maalgelinta Mashruucan ma taageeri doono bara in dhulka lagu helo qaab khasab ah ama ay dhacado bara-bicin dhaqaale oo baaxad leh. Haddii heshiis la gaari waayo, waxaa la adeegsan doonaa dhexdhexaadin si heshiis looga gaaro bulshooyinka iyo hoggaamiyeyaasha heer degaan, degmo, ama gobol ee ay khuseyso

4.2 Dhaqangelinta ESS5

43. ESS5 waxey khuseysaa bara-bixinta joogtada ah ama ku-meel-gaar ah, si toos ah ama dhaqaale, kaas oo ka dhasha helitaanka dhul ama xaddidaadda isticmaalka dhulka ee la xiriira hirgelinta mashruuca. Noocyada helitaanka dhul iyo xaddidaadda isticmaalka waa:

I. Xaqa Dhulka ama Xaqa Isticmaalka Dhulka: Qaadashada ama xaddididda xuquuqda isticmaalka dhulka iyadoo la adeegsanayo sharci ama habraacyo qaran oo waafaqsan sharciga dalka.

II. Xaqa Dhulka iyada oo Heshiis Lala Galo Mulkiilayaasha: Qaadashada ama xaddididda xuquuqda isticmaalka dhulka iyadoo heshiis lala galay mulkiilayaasha ama dadka leh xuquuq sharci ah oo haddii heshiis la gaari waayo keeni karta in la qaado tallaabo sharci oo qasab ah.

III. Xaddidaadda Isticmaalka Dhulka iyo Kheyraadka Dabiiciga ah: Mamnuucidda ama xaddididda bulshada ama kooxaha ka mid ah bulshada xuquuqdooda isticmaalka kheyraadka dabiiciga ah, gaar ahaan marka la aasaasayo aagag ilaalsan, keymo, aagag nooleyaasha muhiimka ah, ama xayndaabyo la xiriira mashruuca.

IV. Dadka La Raro Iyadoo Aanay Lahayn Xuquuq Sharci ama Caado ku Salaysan: Dadka deggen ama isticmaalaya dhulka kahor taariikhda go'an ee mashruuca, laakiin aan lahayn xuquuq sharci ah ama xuquuq caado ku saleysan, oo si khasab ah loo raro.

V. Barakicinta Dadka Saameynta Mashruuca awgeed: Dadka dhulkooda aan mar dambe loo isticmaali karin ama laga heli karin sababo la xiriira saameynta mashruuca.

VI. Xaddidaadda Gelitaanka Dhulka iyo Kheyraadka Kale: Mamnuucidda gelitaanka dhulka ama kheyraadka kale sida dhulka guud, biyaha, keymaha (timber/non-timber), biyaha macaan, dhirta daawada ah, aagagga ugaarsiga, xoolo daaqsinta, iyo beeraha.

VII. Bixinta Xaqa Dhulka iyo Kheyraadka Iyadoo aan La Bixin Magdhow Buuxa: Shakhsiyaadka ama bulshooyinka ka tanaasula xuquuqdooda dhul ama kheyraad iyada oo aan magdhow buuxa la siin.

VIII. Xoog Ku Qaadashada Dhulka Kahor Bilowga Mashruuca: Qaadashada dhulka ama xaddididda isticmaalka dhulka kahor bilowga mashruuca, si loogu diyaariyo ama loogu qorsheeyo mashruuca, iyadoo aan dadka la siin xuquuqdooda buuxda.

44. Mashruucu waxa laga yaabaa inuu maareeyo arrimaha hore ee dhulka ee la xiriira sheegashooyin aan xallin ama sheegashooyin badan oo ku saabsan dhul iyo hanti loo qorsheeyay maalgelinta mashaariic-hoosaadyo oo ku yaalla gudaha ama dibadda xarumaha ay degan yihiin adeeg bixiyeyaasha gaarka loo leeyahay ama kuwa dadweynaha. Inkastoo degmooyinku ay haystaan nidaamyo maamul iyo xeerar dhul oo shaqeeya magaalooyinka iyo goobaha magaalooyinka, haddana maareynta iyo maamulka dhulka waa mid kala daadsan oo aan ka jirin inta badan Soomaaliya. Maadaama waddanku uusan lahayn sharci qaran oo qeexaya qaadashada dhulka, xuquuqda lahaanshaha dhulku waxay u badan tahay inay ahaan doonto mid bulsho wadaagto halkii ay ka ahaan lahayd mid shakhsi ah, gaar ahaan meelaha miyiga ah. Marka laga soo tago farqiyada ka jira qaab-dhismeedka sharciga iyo xeerarka, xaaladda waxaa sii adkeeyay shuruudaha magdhowga hantida la saameeyay, qaadashada dhulka, iyo qiimeynta hantida.

45. Mashruucu waxa uu shaqaaleysiin doonaa khabiir ku takhasusay qiimeynta iyo dhulka, gaar ahaan khabiir maxalli ah, si loo diyaariyo tilmaamo iyo foomam joogto ah oo loo adeegsado qiimeynta hantida. Tani waxay muhiim u tahay

buuxinta farqiyada awoodda hay'adaha iyo maqnaanshaha shuruudaha (jadwalada joogtada ah) ee sharciga qaranka, sida lagu xusay Jadwalka 2. Qiimeyntu waxay tixgelin doontaa suuqa maxalliga ah ee dhulka (xitaa haddii uu yahay mid aan rasmi ahayn) iyo hantida kale ee tixraaca loogu isticmaali karo qiimeynta.

46. Waxaa jira khatar sare oo barakac khasab ah oo lagula kaco barakacayaasha (IDPs) ee ka soo cararay abaarta iyo colaadaha, kuna deggan dhul bannaan oo gaar loo leeyahay ama dadweyne oo ku yaal magaalooyinka Soomaaliya. Tani waxay si gaar ah u saameysaa magaalooyinka halkaas oo dhulku ku yar yahay qiimihiisuna sarreeyo. In kasta oo barakaca dhaqaale iyo kan jireed ee la xiriira mashruuca lagu maareyn doono iyadoo la raacayo ESS5, haddana waxaa jirta khatar ah in mashruucu si aan ula kac ahayn u lug yeesho aagag laga sameeyey barakac khasab ah oo IDPs lagu sameeyey. Si looga fogaado khatarta barakac khasab ah, haddii barakac khasab ah lagu sameeyo goobta lagu dhisayo kaabayaasha mashruucu maalgeliyo, waxaa loo baahan yahay in la raaco shuruudaha khuseeya ee ESS5.

47. Si loo hubiyo in habka hubinta uusan keeni karin in la diido mashaariic-hoosaadyo waxtar u leh bulshada nugul iyo kuwa danyarta ah, kooxda mashruucu waxay u baahan tahay inay si qoto dheer u qiimeeyaan khataraha la xiriira ESS5. Waxaa muhiim ah in kooxda mashruucu ay qiimeeyaan khataraha la xiriira lahaanshaha iyo isticmaalka dhulka iyo kheyraadka dabiiciga ah. Sidoo kale, waa in la muujiyo isticmaalka shuruudo caddaalad ah iyo hab-raacyo hufan oo cad oo bulshada ay ka qaybqaadaneyso si loo xalliyo sheegashooyinka is-diiddan ee ku saabsan lahaanshaha dhulka. Haddii, qiimeyn qoto dheer kadib, la ogaado in mashruuca-hoosaadka uusan ahayn mid suurtagal ah, Baanka Adduunku ma taageeri doono kaabayaasha la xiriira mashruucaas.

4.3 Shruudaha ku haboo dadka ay saameysay

48. ESS5 waxay u kala qaadaysaa shuruudaha u-qalanka dadka la saameeyo dib-u-dejinta qasabka ah saddex qaybood:

I. **Dadka Leh Xuquuq Sharci oo Cad**: Dadka leh xuquuq sharci oo rasmi ah oo ku saabsan dhul ama hanti.
II. **Dadka Leh Sheegasho La Aqoonsan Karo**: Dadka aan haysan xuquuq sharci oo rasmi ah balse leh sheegasho la aqoonsan karo ama la garan karo sida uu dhigayo sharciga qaran.
III. **Dadka Aan Lahayn Xuquuq La Aqoonsan Karo**: Dadka aan lahayn xuquuq sharci ama sheegasho la aqoonsan karo oo ku saabsan dhulka ama hantida ay deggan yihiin ama isticmaalaan, laakiin waxay xaq u leeyihiin magdhow ku saabsan hantida aan la dhaqaajin karin (sida dhismayaasha ama geedaha).

4.4 Go’aaminta dadka la saameeyay

49. Dadka ay saameyso dib-u-dejinta khasabka ah waxaa lagu go'aamin doonaa iyada oo la sameynayo tirakoob, kaas oo lagu fulin doono wada-tashi dhow oo lala yeesho bulshooyinka iyo qoysaska la saameeyey. Haddii loo baahdo, khubaro ku takhasustay arrimaha bulshada, dhulka, iyo kheyraadka dabiiciga ah ayaa laga qaybgelin doonaa. Tirakoobka wuxuu noqon doonaa:

I. **Aqoonsiga Dadka La Saameynayo**: In la aqoonsado dadka uu mashruucu saameyn doono, oo ay ku jiraan macluumaad la xiriira da'da, jinsiga, xaaladda nololeed, fursadaha nolosha, iyo astaamaha bulshada sida joogitaanka kooxaha nugul iyo danyarta, iyo hay'adaha bulshada sida NGOs oo lala tashan karo.
II. **Go'aaminta Dadka mudan Magdhow**: In la go'aamiyo dadka u-qalma magdhow iyo taageero, isla markaana laga hortago in dadka aan xaqa u lahayn, sida dadka si ku-meelgaar ah u soo degay si ay uga faa'iidaystaan, ay sheegtaan faa'iidooyinka mashruuca.

III. **Xal u Helidda Sheegashooyinka Kooxaha Maqan**: In la tixgeliyo sheegashada bulshada ama kooxaha, sida xoolo-raacatada guurguura, kuwaas oo sababo macquul ah dartood uga maqnaan kara aagga mashruuca xilliga tirakoobka.

IV. **Diiwaangelinta Dhulka iyo Hantida ay saameysay**: In la sameeyo diiwaan dhameystiran oo ku saabsan dhulka iyo hantida uu dib-u-dejintu saameynayo, iyo in la ururiyo macluumaad la xiriira nidaamka lahaanshaha dhulka iyo habraacyada wareejinta dhulka ee la adeegsado.

4.5 Xilliga/Watiga ay ku egtahay

50. Iyadoo la adeegsanayo macluumaadka tirakoobka, dowladda waxay go'aamin doontaa waqtiga ay ku egtahay (Cut-Off Date) ee ku haboon magdhowga. Ujeeddadu waa in laga hortago dadka aan xaqa u lahayn ama kuwa isku dayaya inay ka faa'iideystaan magdhowga. Taariikhda xiritaanka waa maalinta la bilaabayo tirakoobka ee xuduudaha aagga mashruuca. Taariikhda xiritaanka ee mashruucan waxaa go'aamin doona NPCU iyada oo lala tashanayo daneeyayaasha mashruuca, oo ay ku jiraan maamullada dhaqanka ee khuseeya. Dowladda waxay hubin doontaa in macluumaadka ku saabsan taariikhda xiritaanka si cad loogu faafiyo aagga mashruuca iyadoo la adeegsanayo habab qoraal iyo kuwa aan qoraal ahayn. Qof kasta oo u guura aagga mashruuca ka dib taariikhda xiritaanka, waayana hanti, looma aqoonsan doono inuu xaq u leeyahay magdhow ama taageero dib-u-dejin. Si kastaba ha ahaatee, mashruucu wuxuu hubin doonaa in dadka ka maqan tirakoobka (tusaale, xoolo-dhaqatada guurguura) laakiin haysta sabab macquul ah oo maqnaanshahooda la xiriirta, la tixgeliyo.

4.6 Magdhaw iyo Xuquuq Uqalanta

51. Dowladda Somaliland waxay hubin doontaa in mashaariic-hoosaadyadu lagu dhiso meelaha aan keeneyn barakac ama meesha barakacu yar yahay. Si kastaba ha ahaatee, haddii barakac jireed ama mid dhaqaale uu dhaco, magdhow ayaa la bixin doonaa. Shuruudaha ka-reebista mashruucan waxaa ku jira labo shardi oo waaweyn:

I. **Hawlaha Sababi Kara Saameyn Bulsho oo taba**: Hawlaha keeni kara saameyn bulsho oo xun ama abuuri kara khilaaf bulsho oo weyn, sida murannada ku saabsan lahaanshaha dhulka ama gelitaanka biyaha.

II. **Hawlaha Sababi Kara Dib-u-dejin Jidheed ama Barakac Dhaqaale**: Hawlaha sababi kara dib-u-dejin jidheed oo weyn, barakac dhaqaale baaxad leh, ama luminta nolol-maalmeedka in ka badan 10 qoys oo ka tirsan bulshooyinka nugul ama kuwa danyarta ah.

52. Shakhsi/Qoys, ama bulshooyinka sida wadajirka ah u isticmaala kheyraadka, waxaa lagu siin doonaa magdhow oo noqon kara hanti ahaan (nooc ahaan) ama lacageed. Dadka iyo bulshooyinka la saameeyey waxaa lala yeelan doonaa wada-tashi si ay u doortaan nooca magdhow ee ay doorbidayaan. Habka magdhowga wuxuu noqon karaa saddex qaab oo kala ah: bixinta lacag caddaan ah, bixinta hanti ahaan, ama bixinta taageero dheeri ah oo ay ka mid yihiin qarashka guuritaanka, adeegyo gaadiid, iyo shaqaale gacan siiya dadka la barakiciyay. Magdhowga waxaa lagu go'aamin doonaa iyadoo la tixgelinayo dhammaan hantida la saameeyey. Tan waxaa ka mid noqon doona hantida ku taalla miyiga iyo magaalooyinka, oo ay ku jiraan dhul, dalagyada beerta, geedaha, dhismayaasha iyo qaab-dhismeedyada kale, goobaha xurmada leh sida goobaha cibaadada, beero khudaarta lagu beero, xeyndaabyada shinnida, iyo dalagyada ganacsiga sida khudaarta, ubaxyada iyo geedaha miro-dhalka ah. Qiimaha magdhowga waxaa lagu saleyn doonaa hab qiimeyn hufan oo ku saleysan qiimaha suuqyada hadda jira. Magdhowga iyo taageerada la bixiyo waxaa loogu talagalay in ay caawiso dadka mashruucu saameeyo (PAPs) si ay ula qabsadaan barakaca ay mashruucu sababay. Tallaabooyinkan waxaa loogu talagalay in dadka la saameeyey aanay lumin xuquuqdooda, laguna caawiyo sidii ay u soo ceshan lahaayeen nolol-maalmeedkooda.

I. **Tixgelin Gaar ah:** Waxaa loo baahan yahay in si gaar ah loo tixgeliyo baahiyaha dadka ay saamaynta ku yeelatay (PAPs) iyadoo la adeegsanayo daraasadaha dhaqaale iyo bulsho ee la sameeyo inta lagu jiro habka Qorshaha Dib-u-dejinta (RAP).
II. **La-tashi Shaqsiyadeed:** Kooxahani waa in si shaqsiyeed loola tashado lana siiyo fursad ay uga qayb-qaataan go'aan-qaadashada la xiriirta dib-u-dejinta iyo hawlaha mashruuca.
III. Waa in la hubiyaa in dib-u-dejintu iyo magdhawgu ay si cad u wanaajiyaan nolosha dadka ka hor mashruuca, iyada oo mudnaanta la siinayo in dib loogu dejiyo isla deegaanka ay markii hore ku noolaayeen.
IV. **Kormeer Gaar ah:** Waa in qorshaha RAP uu hubiyo in la sii wado kormeerka habka dib-u-dejinta si loo xaqiijiyo in noloshooda ka hor mashruuca la wanaajiyo.
V. **Caawinaad Farsamo iyo mid Maaliyadeed:** Dadka ay saamaynta ku yeelatay waa in la siiyo caawinaad farsamo iyo mid dhaqaale si ay u isticmaalaan hababka cabashada mashruuca haddii loo baahdo.
VI. **Go'aan Degdeg ah:** Go'aamada la xiriira dadka ay saamaynta ku yeelatay waa in lagu gaaraa waqti gaaban si aan dib-u-dhac u imaan.
VII. Hadafka guud waa in la hubiyo in dadka la saameeyay ay helaan magdhow sax ah, dibna loo dejiyo iyadoo noloshooda laga dhigayo mid ka wanaagsan ama la mid ah tii hore.

53. Waxaa jira jaantus faahfaahsan oo muujinaya saamaynta ay leeyihiin helidda dhul iyo hantida ku taal, kaas oo lagu soo bandhigay Jadwalka 3. Maaddaama mashaariicda biyaha hoose ay yaryihiin, mashruucu wuxuu isku dayayaa inuu ka fogaado carqaladaynta dhulka iyo nolol-maalmeedka dadka. Jaantuska wuxuu kaloo ku jiraa saameynta iyo magdhowga geedaha iyo dalagyada. Haddii la ogaado saameyn ballaaran inta lagu jiro qiimeynta, tallaabooyin lagama maarmaan ah oo yareyn ah ayaa la qaadi doonaa. Hantida la waayo, dhul-gur iyo dhaqaale, iyo barakac kasta oo khasab ah, waa in lagu magdhabo qiimaha dhabta ah ee beddelka, sida uu qabo ESS5.
54. Kooxaha danyarta iyo kuwa nugul sida dadka naafada ah, haweenka guryaha maamula, barakacayaasha (IDPs) iyo bulshooyinka reer-guuraaga ah, waxaa la siin doonaa taageero si ay u helaan dukumentiyada lagama maarmaanka u ah magdhowga. Khubarada bulshada iyo kuwa qiimeynta dhulka ayaa iska kaashan doona arrintan. Caqabadaha waaweyn ee la xallinayo waxaa ka mid ah: helitaan la’aanta xuquuqaha dhulka, barakac hore, ka reebidda fursadaha soo celinta nolosha, iyo awood la’aanta go'aan-qaadashada.

Table 3. Displacement Impact and Compensation Entitlement

Asset	Type of impact	Entitled person or group	Entitlement
Dhul Ganacsi	Aan Barakicin Isticmaalka dhulku waa mid si kumeel gaar ah u saameysan ama qayb ahaan saameyn ku yeeshay	Milkiilaha	- Waxaa la siinayaa magdhow lacageed oo ku saleysan qiimaha buuxa ee beddelka. - Haddii isticmaalka dhulku qayb ahaan saameyn ku yeesho ama uu jiro khasaare kumeel gaar ah, waxaa lagu go'aamin doonaa qiimaha 'isticmaalka lumay' iyo khasaare ku-meel-gaar ah.
		Kiraystaha (oo ay ku jiraan barakacayaasha (IDPs), dadka naafada ah (PWDs), iyo PAPs aan lahayn xuquuq dhuleed) iyo dadka ay saamaysay noloshooda (ku meel gaar ama joogto) mashruuca:	- Caawinaad lagu aqoonsanayo meel cusub oo la dego haddii loo baahdo guur ku meel gaar ah ama mid rasmi ah. - Soo celinta lacagta kirada iyo deebaajiga, iyo taageero guuritaanka. - Caawinaad la xiriirta dukumentiyada lagama maarmaanka u ah magdhowga, taasoo ay fududeynayaan khubarada bulshada, gaar ahaan barakacayaasha (IDPs), dadka naafada ah (PWDs), iyo kooxaha kale ee danyarta ah.
	La barakiciyay:- Isticmaalka goobta si weyn ayaa u saameysan, dhulka hadhayna kuma habboona isticmaal ama ma laha faa'iido.	Milkiilaha DHulka	- Beddel dhul oo la siiyo dhul la mid ah cabbir ahaan iyo awoodda suuqa, iyadoo la siinayo xuquuq dhuleed sax ah, ama magdhow lacageed oo buuxda oo ku saleysan qiimaha beddelka oo dhammeystiran. - Caawinaad lagu helo goob cusub oo la dego.
		Kiraystaha (oo ay ku jiraan barakacayaasha (IDPs), dadka naafada ah (PWDs), iyo PAPs aan lahayn xuquuq dhuleed) iyo dadka ay saamaysay noloshooda (ku meel gaar ama joogto) mashruuca:	- Magdhow lacageed oo u dhigma dakhliga saafiga ah ee lagu qiyaasay ganacsiyada la midka ah. - Taageero lagu helo goob cusub oo kireysan ama mid heshiis ku saleysan. - Taageero guuritaan oo ay ku jiraan kaalmada kirada iyo kharashaadka guuritaanka si loo soo celiyo ganacsiga. - Taageero dib-u-soo-kabashada nolosha haddii loo baahdo. - Caawinaad la xiriirta helitaanka dukumentiyada lagama maarmaanka u ah magdhowga, taasoo ay fududeynayaan khubarada bulshada, gaar ahaan barakacayaasha (IDPs), dadka naafada ah (PWDs), iyo kooxaha kale ee danyarta ah.
Dhul Deegaan ah	Aan la barakicin:- Dhulkii degaanku qayb ahaan waa la saameeyay, ama waxaa jira khasaare ku-meel-gaar ah, hase yeeshee dhulka haray wali waa la isticmaali karaa.	Milkiilaha Dhulka	- Magdhow lacageed oo dhammeystiran oo ku saleysan qiimaha beddelka ee dhulka la saameeyay. - Haddii isticmaalka dhulku qayb ahaan saameyn ku yeesho ama uu jiro khasaare kumeel gaar ah, waxaa lagu go'aamin doonaa qiimaha 'isticmaalka lumay' iyo khasaare ku-meel-gaar ah.
		Kiraystaha (oo ay ku jiraan barakacayaasha (IDPs), dadka naafada ah (PWDs),	- Caawinaad lagu helo goob cusub oo kireysan ama mid heshiis ku saleysan haddii loo baahdo guur ku meel gaar ah ama mid rasmi ah. - Soo celinta lacagta kirada iyo deebaajiga, iyo taageero lagu daboolayo kharashaadka guuritaanka.

Asset	Type of impact	Entitled person or group	Entitlement
		iyo PAPs aan lahayn xuquuq dhuleed):	
	Barakac:- Goobta degaanka si xun ayaa loo saameeyay, dhulka hadhayna kuma filna isticmaal ama waa ka yar yahay xadka ugu yar ee la aqbali karo	Milkiilaha Dhulka	- Waxaa loogu badala dhulkii dhul kale oo la mid ah cabbir ahaan iyo qiimaha suuqa, iyadoo la hubinayo xuquuq dhuleed sax ah, ama waxaa la siinayaa magdhow lacageed oo dhammeystiran sida uu PAP u doorto.
		Kiraystaha (oo ay ku jiraan barakacayaasha (IDPs), dadka naafada ah (PWDs), iyo PAPs aan lahayn xuquuq dhuleed):	- Lacag celin loogu talagalay kirada bilaha la saameeyay iyo soo celinta deebaajiga. - Taageero lagu daboolayo kharashaadka guuritaanka iyo caawinaad lagu helo goob kireysan oo cusub. - Caawinaad gaar ah oo la siinayo barakacayaasha (IDPs), dadka naafada ah (PWDs), iyo kooxaha kale ee nugul si ay u helaan dukumentiyada lagama maarmaanka u ah magdhow sax ah.
Dhul Beereed ama Daaqsin	Isticmaal Buuxa :- Luminta Dhul Beereed ama Daaqsin:	Dadka beertooda, dhulkooda daaqsinka, ama dhul wax-soo-saar kale leh uu saameeyay mashruuca, ha ahaato qayb ama gebi ahaanba, si ku-meel-gaar ah ama joogto ah.	- Waxaa la siinayaa magdhow lacageed oo u dhigma qiimaha suuqa ee dhul wax-soo-saar leh oo u dhigma kan la saameeyay, kaas oo ku yaalla meel u dhow dhulka la saameeyay. - Waxa kale oo lagu darayaa kharashaadka diyaarinta dhulka si uu u gaaro heerka dhulka la saameeyay, iyo kharashaadka diiwaangelinta iyo canshuuraha kala wareejinta. - Qiimaha shaqada la geliyay diyaarinta dhulka beereed waxaa lagu magdhowayaa iyadoo loo eegayo mushaharka celceliska ah ee bulshada muddadaas la midka ah.
	Isticmaal Xilliyeed:	Dadka beertooda, dhulkooda daaqsinka, ama dhul wax-soo-saar kale leh uu saameeyay mashruuca, ha ahaato qayb ama gebi ahaanba, si ku-meel-gaar ah ama joogto ah.	- Waxaa la siinayaa magdhow lacageed oo u dhigma qiimaha suuqa ee dhul wax-soo-saar leh oo u dhigma kan la saameeyay, kaas oo ku yaalla meel u dhow dhulka la saameeyay. - Waxa kale oo lagu darayaa kharashaadka diyaarinta dhulka si uu u gaaro heerka dhulka la saameeyay, iyo kharashaadka diiwaangelinta iyo canshuuraha kala wareejinta. - Qiimaha shaqada la geliyay diyaarinta dhulka beereed waxaa lagu magdhowayaa iyadoo loo eegayo mushaharka celceliska ah ee bulshada muddadaas la midka ah.
Geedaha iyo Dalagyada	La gooyay/La rujiyay	Dhaman Dadka ay saameysay	- Haddii geedaha la gooyo ama la rujiyo, dadka la saameeyay (PAPs) waxaa la siinayaa magdhow lacageed oo u dhigma qiimaha beddelka ee alwaaxa geedka, oo ay ku jirto qiimaha iibinta mar kaliya.
Geed Midhood	La gooyay/La rujiyay	Dhaman Dadka ay saameysay	- Waxaa la siinayaa magdhow lacageed oo u dhigma qiimaha suuqa ee miraha hal geed oo muddo laba sano ah, iyo taageero lagu beero geedo beddel ah. Da'da hadda ee geedka iyo muddada wax-soo-saarkiisa waa in la tixgeliyaa.
Dalagyada Taagan	Dalagyada ay saameeyeen helidda dhulka, helid ku-meel-	Dhaman Dadka ay saameysay	- Haddii ay suurtagal tahay, dadka ay saamayntu ku yeelatay (PAPs) waxaa la siin doonaa waqti ku filan oo ay ku goostaan dalagyadooda si looga fogaado khasaaro dhaqaale. Haddii aysan taasi suurtagal ahayn, waxaa la siin doonaa magdhow lacageed oo ku saleysan qiimaha suuqa ee hadda ka jira deegaanka.

Asset	Type of impact	Entitled person or group	Entitlement
	gaar ah, ama xuquuq isticmaal.		
Ganacsi	Luminta Helitaan	Dhaman Dadka ay saameysay	- Waxaa la siinayaa magdhow lacageed oo u dhigma 50% dakhliga saafiga ah ee bishii, iyadoo lagu qiyaasayo ganacsiyada la midka ah, muddada uu luminta helitaanku socdo. Haddii luminta ay noqoto mid joogto ah, waxaa la siinayaa ilaa saddex bilood oo dakhli ah. - Caawinaad lagu helo goob ku-meel-gaar ah ama goob joogto ah oo lagu dhiso ganacsiga. - Xuquuqda in la badbaadiyo agabka la isticmaalo iyada oo aan wax laga jaran magdhowga la siinayo. - Taageero dib-u-soo-kabashada nololeed haddii loo baahdo, oo ay ku jirto caawinaad shaqo helis iyo tababar xirfadeed.
Dhismaha Bulshadu leedahay	Si ku meel gaar ah loo gaari waayay	Dhaman Dadka ay saameysay	- Waxaa la siinayaa magdhow lacageed si loo daboolo kharashaadka gaadiidka dadweynaha ee lagu tagayo xarunta ugu dhow ee la mid ah tan la waayay inta lagu jiro muddada luminta helitaanka.
		Milkiilaha/Bulshada	- Waxaa la bixinayaa dhisme beddel ah ama magdhow lacageed oo buuxa oo ku saleysan qiimaha beddelka ee dhismaha oo dhan iyo hantida go'an, iyadoo aan wax qiimo dhimis ah lagu sameyn. Ama, waxaa la siinayaa dhisme kale oo aqbalaad leh oo u dhigma kan la waayay. - Xuquuqda in agabyada la isticmaalo (qalabka dhismaha) la badbaadiyo iyada oo aan wax laga jaran magdhowga la siinayo. - Taageero la siinayo si loogu guuro goob kale, oo ay ku jirto daboolidda kharashaadka guuritaanka. - Caawinaad lagu raadinayo goob cusub oo ku habboon dhismaha ama adeegyada bulshada.
	Barakicin	Kiraystaha (oo ay ku jiraan barakacayaasha (IDPs), dadka naafada ah (PWDs), iyo PAPs aan lahayn xuquuq dhuleed):	- Magdhow lacageed oo dhammeystiran oo ku saleysan qiimaha beddelka ee horumarin kasta oo caddeyn leh oo lagu sameeyay hantida. - Lacag celin buuxda oo loogu talagalay kirada iyo deebaajiga. Caawinaad lagu daboolayo kharashaadka - guuritaanka. - Taageero gaar ah oo la siinayo barakacayaasha (IDPs), dadka naafada ah (PWDs), iyo kooxaha kale ee nugul si ay u helaan dukumentiyada lagama maarmaanka u ah magdhow sax ah. - Taageero lagu raadinayo meel cusub oo lagu guuro ama lagu dego
Dhismayaasha Bulshada	Luminta ku-meel-gaar ah ee helitaanka iyo isticmaalka (tusaale, inta lagu guda jiro	DHamaan dadka ay saameysay	- Hanti Beddel Ah: Hanti beddel ah ayaa la aqoonsadaa si loo hubiyo in helitaan iyo isticmaal loo helo inta lagu jiro muddada dayactirka. - Dhiirrigelin Dheeraad Ah: Waxaa la bixiyaa dhiirrigelin dheeraad ah oo ay ku jirto bixinta biyo loogu talagalay bulshada.

Asset	Type of impact	Entitled person or group	Entitlement
	dayactirka ceelasha jira)		

4.6 Hannaanka Qorshaha Dib-Udejinta

55. Kadib marka la aqoonsado mashruuca, la qiimeeyo, lana dhameystiro baaritaanka iyo qiimeynta deegaanka iyo bulshada (ES), haddii loo baahdo in la qaado dhul, waxaa la diyaarin doonaa Qorshaha Dib-u-dejinta (RAP). Qorshahan wuxuu qeexayaa shuruudaha u-qalmitaanka, habraacyada iyo heerarka magdhowga, hababka latashiga daneeyayaasha, kormeerka iyo qiimeynta, iyo hababka wax looga qabanayo cabashooyinka. Haddii mashruucu keeno barakac jireed ama dhaqaale, waxaa la diyaarin doonaa tallaabooyin dheeraad ah oo ku saabsan guuritaanka, hagaajinta ama soo celinta nolol-maalmeedka, iyo tallaabooyin yareyn oo ku habboon xaddidaadda isticmaalka dhulka. Qorshaha wuxuu kaloo qeexayaa doorka iyo mas'uuliyadaha dhinacyada kala duwan, sida cidda maalgelinaysa iyo cidda fulinaysa mashruuca, waxaana la qeexayaa hay'adaha iskaashiga lala sameynayo iyo xirfadlayaasha taageeraya mashruuca. Kormeer joogto ah ayaa la sameyn doonaa inta lagu jiro habka dib-u-dejinta, si loo ogaado caqabadaha, waxna looga qabto, iyada oo si joogto ah dadka ay saameysay (PAPs) loola socodsiinayo, lana adeegsanayo fikradahooda.

4.7 Hanaank ka qeybgalka daneeyayaasha iyo Habka Xallinta Cabashooyinka

56. Bulshooyinka, oo ay ku jiraan haweenka iyo dadka danyarta ah, waxaa laga qeyb gelin doonaa dhammaan marxaladaha qorsheynta, fulinta, kormeerka, qiimeynta, habka magdhowga, soo celinta nolol-maalmeedka, iyo guuritaanka, sida uu qabo hagaha ESS10. Waxaa si gaar ah muhiim u ah in ay si dhab ah uga qayb qaataan go'aan-qaadashada la xiriirta dib-u-dejinta iyo soo celinta nolol-maalmeedka, iyagoo loo soo bandhigayo khiyaar iyo xulashooyin ay ku doortaan waxa ku habboon. Xogta ku habboon waa in la gaarsiiyo bulshooyinka xilliga ku habboon iyadoo la adeegsanayo hab ku habboon. Waxaa la dhisi doonaa hab-cabasho (Grievance Mechanism - GM) oo ku saleysan Mashruuca ABAAR-TIR si loo xalliyo welwelka dadka ay saamayntu ku yeelatay. Waxaa la isticmaali karaa habab cabasho oo jira, ha ahaato kuwo rasmi ah, kuwo aan rasmi ahayn, ama kuwo gaar ah oo mashruuca la xiriira.

4.8 Iskaashi lala yeesho Hay'adaha Dawliga ah ee Khuseeya Xoojinta Awoodaha

57. Wasaaradda Tamarta iyo Biyaha (MoEWR) waxay iskaashi la yeelan doontaa hay'adaha dawliga ah iyo daneeyayaasha kale ee ku hawlan helitaanka dhulka, dib-u-dejinta, ama taageerada nololeed ee kale ee lagama maarmaanka ah. Awoodda hay'adahaas waxaa lagu xoojin doonaa taageero farsamo iyo mid maaliyadeed haddii loo baahdo, taas oo mashruucu maalgelin karo. Haddii siyaasadaha iyo heerarka hay'aduhu aanay waafaqsaneyn shuruudaha ESS5 ee Bangiga Adduunka, waxaa lagu dari karaa habraacyo dheeraad ah ama xalal si loo xalliyo arrimaha la aqoonsaday. dib-u-dejintu waa inuu qeexaa mas'uuliyadda maaliyadeed ee hay'adaha ku lugta leh, wakhtiga ku habboon iyo tillaabooyinka fulinta, iyo habraaca iskaashiga si wax looga qabto xaaladaha degdegga ah ama kuwa aan la filayn.

5. QORSHE-HOWLEEDKA DIB-UDAJINTA: DIYAAR GAROW IYO ANSIXIN

5.1 DULMAR

59. RAP (Qorshaha Dib-u-dejinta) ayaa la diyaarin doonaa marka la xaqiijiyo saamaynta mashruuca ee ku saabsan dib-u-dejin khasab ah. Haddii mashruuca uu saameyn ku yeesho dhaqaalaha oo keliya, waxaa loogu yeeri karaa "Qorshaha Soo-kabashada Nololmaalmeedka (LRP)," halka haddii uu ku lug leeyahay xayiraado ku saabsan gelitaanka goobaha ilaalinta, loo isticmaali karo habka "Process Framework

5.2 Baaritaanka Dib-Udajinta Khasabka ah

60. Baaritaanka hore ayaa loo isticmaalaa in lagu aqoonsado dhulka ama goobaha mashruuca ku saameyn doona dadka iyo deegaanka. Baaritaankan wuxuu sidoo kale qiimeynayaa beddelka goobaha suurtagalka ah. Baaritaanka waxaa lagu daraa foomamka codsiyada mashruucyada iyadoo la hubinayo in arrimaha dib-u-dejinta si hore loo aqoonsado. Tani waxay hubineysaa in mashruuca uu qaato la-talin farsamo oo sax ah iyo oggolaansho bulsho.

5.3 Xogta Asaaska ee dhaqan-dhaqaale iyo Tira-koobka

61. Tirakoobka dadka ay mashruucu saameyn doono waa muhiim. Waxay gacan ka geysaneysaa in la aqoonsado dadka xaqa u leh magdhow iyo taageero. Tirakoobkan wuxuu bixiyaa xogta soo socota:provides initial information on the scale of resettlement to be undertaken;

- ✓ Tirada dadka ay saameynta ku yeelan doonto.
- ✓ Tirada iyo nooca guryaha, dhul-beereedka, iyo hantida kale ee waxyeelloobaya.
- ✓ Faahfaahinta shakhsiyaadka, dakhliga hadda jira, iyo kooxaha nugul ee u baahan taageero dheeraad ah.

62. Go'aan kama dambeys ah oo ku saabsan dadka u qalma magdhowga ayaa lagu saleyn doonaa xogta tirakoobka iyo taariikhda la shaaciyey ee dhamaadka diiwaangelinta.Mashruucan wuxuu bixin doonaa kalsooni iyo hufnaan iyadoo dhammaan daneeyayaasha lala tashanayo lana hubinayo in qorshaha dib-u-dejinta uu ku socdo hab sharci iyo bulsho ahaanba sax ah.

Table 4. Tusaale ku qotoma Xog-ururintii laga soo sameeyay Dib-udajinta

Qiimeynta Dib-Udejinta	
Taariikh:	
Goob: Degmo:	
Shaqada Qorsheysan:	
Halka ay saameysay: GPS	
Su'aalaha Muhiimka ah ee lagu faahfaahinayo iyadoo adeegsanaya hab cilmi-baaris wadaagga ah	
✓ Xaaladda hadda ee dhulka: Bulsho/gaarka loo leeyahay/dadka guud?	
✓ Ma jiraan dukumiintiyo muujinaya lahaanshaha sharciga ah (sida warqadda lahaanshaha ama dukumiintiyo kale)? (Fadlan sawir ku lifaaq ama nuqul).	
✓ Maxay yihiin muranada dhuleed ee ka jira aaggaan? Ma saameynayaan goobtan?	
✓ Yaa sheegta lahaanshaha iyo isticmaalka dhulkan?	
✓ Ma jiraan dhaqdhaqaaqyo waqtiyeysan ee dadweyne oo weli sabab u ah muranada dhuleed?	
✓ Ku qeex dadka deggan ama isticmaalaya dhulkan (oo ay ku jiraan xoolo-dhaqatada guurguura) iyo sida iyo goorta loo la-talin karo si fasax looga helo isticmaalka dhulka mashruucan.	
✓ Waa maxay hay'adaha ama maamullada ka jira aaggaan ee xalliya muranada lahaanshaha iyo isticmaalka dhulka?	
✓ Ma jiraan dad laga raray ama dhismayaal laga burburiyay si dhulka loogu diyaariyo hawshan?	
✓ Ma jiraan dhismayaal ama hanti kale oo u baahan in laga saaro dhismahan?	
✓ Yaa iska leh hantidaas, sideese loogu magdhabi doonaa ama loogu beddeli doonaa?	
✓ Ma jiraan adeegyo ay saameyn doonto mashruucan?	

✓ Magacyada dadka si dhaqaalaha ama waxyaabaha kale ee tooska ah loogu rarayo? (Dhammee foomka qoyska) iyo sida:	

Table 5. Tusaale Hagaha Wareysiga Qoyska/Foomka Su'aalaha

Xogta Asalka ah	
Koodka Foomka Su'aalaha:	Taariikhada Xog ururinta:
Magaca Wareystahay:	Degmo/Wado Lr:
Xubnaha Qoyska	
MAgaca:	Jinsi: Da'da:
Qoyska waxa uu ka yahay (tick 1): Waalid: Carruur: Wax kale: Caddee:	Heerka Waxbarasho: Shaqada: Dhaqaale Bille :
Shaqo Ama Goobta Ganacsi:	Inta uu ka shaqeynayay Shaqadii hada/Ganacsiga:
Nooca Guriga	
Nooca Guriga: Inta Sariiroord:	Xaaladda Lahaanshaha (tick 1): Leh: ... Kireystay:... Barakac... Inta uu deganyahay goobta
Ganacsi	
Nooca Ganacsi ee la saameeyay: Xaalada Diiwaangelinta: Celcelis :Meeqaa soo gasha ganacsiga bishii	Magaca qofka leh ganacsiga: Shaqaalaha tooska ee ka shaqeeya: Shaqaalaha aan tooska ahey:
Goobaha Bulshada ee Saameynta Ku Yeeshay	
Sharaxaadda goobta saameynta yeelatay:	
Tirada la qiyaasay ee dadka ay saameynta ku yeelatay:	
Baaxadda dhulka la saameeyay:	
Hantida kale ee uu leeyahay PAP (shakhsi ay saameyntu ku dhacday):	
Isha iyo qadarka dakhliga bilaha ah:	
Qadarka dakhliga ay saameynta ku yeelatay:	
Jinsiga madaxa qoyska:	
Xog kale hadii ay jirto	

5.4 Barakicii ka horeeyay Mashruuca

63. Maaddaama barakicinta khasabka ah ee dadka barakacayaasha ah (IDPs) ay aad ugu badan tahay Soomaaliya, maamulka mashruuca waa inuu hubiyaa in degmooyinka/maamullada deegaanka iyo bulshooyinka ay si buuxda u ogaadaan in aan wax barakicin khasab ah la samayn doonin si loo hirgeliyo mashruuca ilaa ay marka hore la diyaariso oo la hirgeliyo RAP (Qorshaha Dib-u-dejinta) ama LRP (Qorshaha Soo-kabashada Nololmaalmeedka). Haddii barakicin khasab ah ay horay u dhacday ka hor inta aan la diyaarin RAP/LRP, shuruudaha ESS5 waa in si dib-u-habeyn ah loo hirgeliyaa.

64. Inta lagu guda jiro marxaladda baaritaanka iyo qiimeynta, degmooyinka/maamullada deegaanka iyo bulshooyinka ayaa xaqiijin doona in aan wax barakicin khasab ah u dhicin mashruuca. Natiijooyinkaan waxaa dib u eegis ku sameyn doona hay'adaha heer gobol ee PIUs, xarunta NPCU ee heer qaran, iyo Bangiga Adduunka. Macluumaadka ku saabsan sharci-darrada barakicinta noocan ah waxaa la faafin doonaa kahor iyo inta lagu jiro hawsha si dadka ay saameyntu ku yeelatay ay u soo gudbiyaan cabashooyinkooda. Hababka faafinta macluumaadka waxaa lagu salayn doonaa tilmaamaha ku cad SEP.

65. Haddii barakicin khasab ah loo sameeyay si loo hirgeliyo maalgelinta mashruuca, waxaa lagu dari doonaa qiimeyn bulsho oo ay ka mid tahay:

- ✓ Qiimeynta ku filnaanshaha tallaabooyinka yareynta ee la qaaday marka loo eego shuruudaha ESS5.
- ✓ Aqoonsiga meelaha ay shuruudaha ESS5 ku jiraan farqiga ama khaladaadka.
- ✓ Diyaarinta iyo hirgelinta qorshe wax-ka-qabad si loo yareeyo ama loo magdhabo waxyeellada la geystay iyo in farqigaas la xiro.
- ✓ Aqoonsiga cabashooyinka ku saabsan barakicinta ama arrimo kale oo wali xal loo la'yahay.

66. SPIU (Cutubka Hirgelinta Mashruuca ee Heerka Gobol) ayaa fulin doona qiimeynta (iyadoo loo sii marinayo la-taliye madax-bannaan ama shirkad haddii loo baahdo). Dowladda ayaa miisaaniyad u qoondeyn doonta dhammaan tallaabooyinka yareynta ee ku cad RAP/LRPs iyo audit-ka bulshada, oo ay ku jiraan kharashka magdhawga, kuwaas oo aan ka mid noqon doonin lacagaha mashruuca. Hawlaha mashruuca waxay bilaaban doonaan oo kaliya marka PMU (Xarunta Maaraynta Mashruuca) iyo Bangiga Adduunka ay ansixiyaan natiijooyinka audit-ka iyo tallaabooyinka wax-ka-qabashada. Haddii shuruudaha ESS5 aan la fulin karin, mashruuca waxaa laga saari doonaa oo lama hirgelin karo.

67. Haddii PAPs (Dadka Ay Saameynta Ku Yeelatay) loo baahan yahay in si khasab ah loo raro, waxaa la raaci doonaa mabaadi'da aasaasiga ah iyo habraacyada soo socda:

- ✓ Bixinta ogeysiis hore oo ku filan, iyadoo la hubinayo in shakhsiyaadka iyo kooxaha nugul ama la liita la gaarsiiyo oo si sax ah loo hagayo.
- ✓ Siinta fursado macno leh oo ay PAPs ku soo gudbin karaan cabashooyinkooda, iyada oo la wadaagayo faahfaahinta xiriirka khabiirka arrimaha bulshada, qofka mas'uulka ka ah xallinta cabashooyinka (GM), iyo khabiirka qiimeynta dhulka/hantida.
- ✓ In la siiyo waqti loogu talagalay rafcaan iyo jawaab-celin, si ay dadka ay saameynta ku yeelatay u helaan fursad ay ku muujiyaan cabashooyinkooda ama ra'yi-celintooda.
- ✓ Ka fogaanshaha isticmaalka xoog aan loo baahnayn, mid xad-dhaaf ah, ama mid xooggan.

5.5 Diyaar Garowga Qorshe Howleedka Dib Udajinta

68. 68. Diyaarinta RAP-yada (Qorshayaasha Dib-u-dejinta) ee ku saleysan goobta waxaa fulin doona SPIU iyadoo uu hogaaminayo khabiirka arrimaha bulshada ee mashruucyada hoosaadka ah ee la go'aamiyay inay sababi karaan dib-u-dejin khasab ah. Haddii RAP loo baahdo, SPIU oo kaashanaya NPCU waxay u gudbin doonaan daraasadaha la dhammaystiray iyo codsiga mashruuca hoosaadka ah Bangiga Adduunka si loo qiimeeyo loona ansixiyo. Caawimaad dibadda ah ayaa loo tixgelin karaa diyaarinta RAP, iyadoo ku xiran baaxadda iyo kakanaanta saameynta dib-u-dejinta. RAP-yada ama LRP-yada waxaa la diyaarin doonaa marka goobaha mashruuca la aqoonsado laguna baadho, ka dib marka la sameeyo qiimeynta iyo tirakoobka dib-u-dejinta, laakiin ka hor inta aan wax hawlo ah laga bilaabin goobta. Jadwalka diyaarinta iyo hirgelinta RAP-yada ku saleysan goobta waa inuu waafaqsan yahay mabaadi'da RPF-kan, waxaana ku heshiin doona PMU, hay'adaha dowladda ee khuseeya iyo dadka ay saameynta ku yeelatay (PAPs). Jadwalkan waa inuu hubiyaa in aan qofna ama qoysna laga rarayn mashruuca ka hor inta aan la siin magdhawga lagama maarmaanka ah iyo inta aan la diyaarin goobaha dib-u-dejinta oo leh adeegyo ku filan.

69. Dowlad Goboleedyada qaar (FMS) ma heli doonaan awood dhaqan oo ku filan si ay u diyaariyaan RAP-yada ama daraasadaha marka mashruuca la bilaabayo, sidaas darteed waxaa lagu taageeri doonaa la-taliyeyaal haddii loo baahdo. La-taliyeyaashu waxay kor u qaadi doonaan awoodda SPIU ee Dowlad Goboleedyada si ay u horumariyaan oo u hirgeliyaan RAP-yada. SPIU-yada waxaa lagu tababari doonaa qaab-dhismeedyada iyo heerarka deegaanka iyo bulshada, waxaana la taageeri doonaa si loo xoojiyo ama loo dhiso nidaamyo loogu talagalay kormeerka iyo hirgelinta qalabka ESF.

70. Baaxadda shuruudaha iyo heerka faahfaahinta qorshaha dib-u-dejinta waxay ku xiran tahay ballaarinta iyo kakanaanta dib-u-dejinta. Qorshuhu wuxuu ku salaysan yahay macluumaad casri ah oo lagu kalsoonaan karo oo ku saabsan:

(a) Mashruuca la soo jeediyay iyo saameynta suurtagalka ah ee uu ku yeelan karo dadka laga rarayo iyo kooxaha kale ee waxyeellada leh.

(b) Tallaabooyinka ku habboon ee lagu yareyn karo saameynta.

(c) Qorsheyaasha sharci iyo hay'adeed ee loo baahan yahay si wax ku ool ah loogu hirgeliyo tallaabooyinka dib-u-dejinta.

Qorshahane wuxuu qeexi doonaa saameynta keentay dib-u-dejinta iyo baahida loo qabo magdhawga, noocyada dadka saameynta ku yeelatay (PAPs), waxa PAP kasta xaq u leeyahay (oo ku cad Jadwalka Xuquuqaha), habraacyada dib-u-dejinta iyo magdhawga, iyo jadwalka hirgelinta iyo miisaaniyadda dib-u-dejinta. Sidoo kale wuxuu sharxi doonaa dhulalka kale iyo/ama hantida loo aqoonsaday magdhaw aan lacag ahayn.

71. Qorshaha Dib-u-dejinta) waxaa loo diyaarin doonaa xilli hore ee marxaladda naqshadaynta ee maalgelinta la xiriira si loo hubiyo in:

- ✓ Dhammaan soo-jeedimaha iyo beddelka lagu yareynayo ama looga fogaado barakicinta jirka iyo dhaqaalaha ee suurtagalka ah waa in si buuxda loo baaraa loona daro naqshadaha faahfaahsan ee mashruuca hoosaadka ah.
- ✓ ii. Dadkii ay saameynta ku yeelatay waa in lagu magdhawaa qiimaha beddelka sharciga ah muddo dheer ka hor inta mashruuca aanu bilaaban, sidoo kalena waa in la taageeraa dadaalladooda ay ku horumarinayaan

nololmaalmeedkooda iyo heerarka noloshooda, ama ugu yaraan dib loogu soo celiyo heerarkii ay ku sugnaayeen ka hor barakicinta ama ka hor hirgelinta mashruuca, iyadoo la dooranayo heerka ugu sarreeya.

- ✓ iii. Haddii barakicin khasab ah iyo helitaanka dhul aan laga fursan karin, hawlaha dib-u-dejinta iyo magdhawga waa in la qorsheeyaa oo la fuliyaa ka hor inta aan mashruucu bilaaban. Tani waxay ku jiri doontaa magdhaw buuxa oo ku saleysan qiimaha beddelka hadda jira ee hantida iyo nololmaalmeedka lumay.
- ✓ iv. Waa in la siiyo waqti ku filan si loo xalliyo khilaafaadka iyo cabashooyinka ka hor inta aan la dhammeyn habka bixinta qandaraaska.

72. Qeybaha muhiimka ee qorshahni waxey ku yaallaan Annex 11.

5.6 Dib U-eegis iyo Ansixinta Qorshaha RAPs

73. (Qorshayaasha Dib-u-dejinta) ee mashruuc hoosaadka ah ee la soo jeediyay waxaa dib u eegi doona oo soo jeedin doona SPIU (Cutubka Hirgelinta Mashruuca). Habkan, SPIU wuxuu ku qiimeyn doonaa u-qalmitaanka mashruucyada hoosaadka iyadoo lagu saleynayo qiimeyn lagu sameeyay goobta, oo ay ku jiraan natiijooyinka baaritaanka deegaanka iyo bulshada iyo qiimeynta. RAP-ka marka la dhammaystiro waxaa loo gudbin doonaa MoEWR NPCU (Xarunta Maamulka Mashruuca ee Wasaaradda Tamarta iyo Biyaha) si loo hubiyo tayada, kadibna waxaa loo gudbin doonaa Bangiga Adduunka si loo eego loona ansixiyo iyadoo la raacayo hab-maamuuska maamulka ee hay'adaha mashruuca.

5.7 Maareynta Keydka Xogta ee dadka ay saameynta ku yeeltay

74. Mid kasta oo ka mid ah dadka ay saameynta ku yeelatay (PAPs) waxaa la siin doonaa, kuwa kale ka mid ah:: Dukumentiyo la saxiixay oo diiwaan gelinaya xaaladda bilowga ah.Dukumentiyo muujinaya isticmaalka hantida iyo/ama horumarinta lagu sameeyay mashruuca hoosaadka.Heshiisyada magdhawga ee la gaaray iyo kuwa la helay. Guddiga Horumarinta Deegaanka (VDC)/Guddiga Dib-u-dejinta iyo SPIU (Cutubka Hirgelinta Mashruuca) waxay ilaalin doonaan keyd xogeed oo dhammeystiran oo ku saabsan qof kasta oo uu saameeyay mashruucu. Tani waxay ku jiri doontaa macluumaad ku saabsan raritaan/dib-u-dejin, magdhaw, iyo saameynta dhulka ama waxyeellada soo gaartayPAP kasta oo magdhaw hela wuxuu yeelan doonaa keyd xogeed oo ay ku jiraan:

- ✓ Xogta demografiyada ee PAP (Dadka Ay Saameynta Ku Yeeshay).
- ✓ Tirada dadka ku tiirsan ama sheegashada PAP.
- ✓ Qadarka dhulka u diyaar ah PAP marka keydka xogta la furo.
- ✓ Xog dheeraad ah ayaa lagu dari doonaa si loo qiimeeyo u-qalmitaanka PAP ee dib-u-dejin iyo/ama magdhaw, oo ay ku jiraan heerka dakhliga iyo wax soo saarka, iyo diiwaangelinta hantida maaddiga ah, horumarka dhulka, iyo deymaha.

75. Mar kasta oo mashruuc hoosaad uu isticmaalo ama uu qaato dhul, keydka xogta waa la cusboonaysiin doonaa si loo go'aamiyo haddii PAP uu saameyn dhaqaale xun ku yeeshay iyo inuu u qalmo magdhaw/dib-u-dejin ama beddelkeeda. Keydka xogtaani wuxuu noqon doonaa aasaaska kormeerka iyo qiimeynta, sidoo kale wuxuu diiwaan gelin doonaa magdhawga la isku raacay, la helay, iyo midka la saxiixay.

6. SAAMAYNTA SUURTAGALKA AH EE DIB-U-DEJINTA

6.1 Dulamr

76. Qorshaha Dib-u-dejinta wuxuu khuseeyaa dhammaan dadka dhaqaale ahaan iyo/ama jireed ahaan loo raray, iyadoo aan loo eegin tirada saameynta ama in ay leeyihiin lahaansho sharci ah oo dhulka ah iyo in kale. PAPs (Dadka Ay Saameynta Ku Yeeshay) waa kuwa mashruuca awgii waayi doona dhammaan ama qayb ka mid ah hantidooda jireed iyo kuwa aan jireyn, sida guryo, bulsho, dhul wax-soo-saar leh, ilaha dabiiciga ah, goobaha dhaqan ahaan muhiimka ah, hanti ganacsi, iyo fursadaha dakhli-sameeystada. Saameyntan waxay noqon kartaa mid joogto ah ama ku-meel-gaar ah, waxaana ay ka dhalan kartaa dhul laga qaado ama xayiraad lagu soo rogo dhul la isticmaalo sida dhul daaqsin ah. Waxa si gaar ah diiradda loo saari doonaa baahiyaha kooxaha nugul sida kuwa ku nool faqriga, dhulka-la'aanta, dhalinyarada, waayeelka, haweenka, carruurta, iyo kooxaha taariikh ahaan la liiday.

77. Saamaynta dib-u-dejinta khasabka ah waxay ku xirnaan doontaa nooca iyo baaxadda mashruucyada hoosaadka ah ee la aqoonsanayo loona hirgelinayo marxaladda fulinta mashruuca. Qaybta 2-aad ee mashruuca waxay adeegsan doontaa habka CDD (Horumarinta ay Bulshadu Hoggaamiso), halkaasoo aan weli la ogeyn nooca mashruuca ama goobaha saxda ah. Waxaa la filayaa in inta badan hawlaha mashruucu ay diiradda saari doonaan qaybta biyaha, oo ay ku jiraan isticmaalka guriga, xoolaha, iyo waraabka yar-yar. Dhul ayaa loo baahan doonaa mashruucyada hoosaadka ah, halka dib-u-dejin khasab ah laga fogaan doono inta suurtagal ah, balse haddii aan laga fursan karin, magdhaw ayaa la siin doonaa. Waxaa sidoo kale dhul looga baahan karaa dhismaha xafiisyada Dowlad Goboleedyada ka qaybgalaya.

6.2 Shuruudaha Dhulka Ee Mashruuc

78. Qaybta 1-aad ee mashruuca waxay ka koobnaan doontaa hawlo laga yaabo inay u baahdaan helitaan dhul ama ay keento xaddididaad gelitaanka dhulalka. Jadwalka 6-aad wuxuu taxayaa hawlaha suurtagalka ah ee qaybtaas oo kicin kara shuruudaha ESS5.

Table 6. Hawlaha Mashruuca ee Laga Yaabo Inay U Baahdaan Helitaanka Dhul iyo Xaddidaadda Isticmaalka Dhulka

Potential subprojects	**Activities likely to require land acquisition or restrict access to land**
Kaabayaasha biyaha: Tusaale ahaan, ceelal, biyo-xireenno ciid ah, iyo ceelal gaagaaban.	Mashruucyada hoosaadka sida ceelasha qodista: Dhul ayaa loo baahan doonaa si loo ilaaliyo maalgashiga. Dhulkan waxaa laga yaabaa in lagu xiro xayndaab si loogu ilaaliyo mashiinnada iyo sahayda. Tani waxay xaddidi doontaa gelitaanka, waxaana ceelka loo isticmaali doonaa oo keliya sida lagu heshiiyey dadka isticmaala. Mashruucyada hoosaadka sida biyo-xireenno ciid ah iyo ceelal gaagaaban: Gelitaanka goobaha waxaa la xaddidi doonaa si loo ilaaliyo biyaha laga helo iyo tayada biyaha dhulka hoostiisa ku jira.
Biyo waraabka loogu talagalay.	Mashruucyada waraabka: Waxaa loo isticmaali karaa beero waraab ah oo hore u jiray ama kuwa cusub ayaa laga dhisi karaa. Dhul ayaa loo baahan karaa beeraha waraabka cusub, waxaana jiri kara xaddidaad gelitaanka, gaar ahaan xoolaha, si looga hortago burburinta dalagyada. Saamaynta kale: Waxaa jiri kara isbeddelka isticmaalka dhulka oo saameyn ku yeelan kara nolol-maalmeedka dadka, gaar ahaan xoolo-dhaqatada
Biyo gelinta magaalooyinka ama meelaha magaalada u dhow.	Biyaha magaalooyinka: Gaarsiinta biyaha magaalooyinka ayaa keeni karta barakicinta qayb ahaan ama buuxda ee jirka. Khadadka waaweyn ee biyaha ayaa laga yaabaa inay dhex maraan guryaha dadweynaha, taas oo keeni karta in qoysaska lumiyaan guryahooda iyo dhulkooda..
Ilaalinta ama dib-u-soo-celinta goobaha biyaha laga helo.	Mashruucyada kale ee lagu daro: Waxaa ku jiri kara beerista geedaha, xakamaynta nabaad-guurka, iyo maareyn la hagaajiyay oo ku saabsan isticmaalka iyo ilaalinta ilaha kaymaha iyo dhirta. Goobaha horay loo qorsheeyay hawlaha noocaan ah waxaa laga yaabaa in la isticmaalo, ama goob cusub ayaa la aqoonsan karaa. Goobaha cusub dhul ayaa loo baahan doonaa, waxaana jiri kara xaddidaad isticmaalka dhulka. Goobaha cusub waxay saameyn karaan nolol-maalmeedka dadka, sida goobaha daaqa xilliga jiilaalka ama waddooyinka xoolaha. Bulshada waa in la siiyo magdhaw, nolol-maalmeedka waa in la soo celiyo ama habab cusub oo nolol-maalmeedka ah waa in la soo bandhigo.
Dhismaha xafiisyada shaqo.	Qaybta 2.B: Waxay bixisaa dhismaha xafiisyada waaxyaha/wasaaradaha biyaha. Baahida maalgashigan ayaa la qiimeyn doonaa, waxaana loo raaci doonaa tillaabooyinka ku xusan RPF si loo helo dhulka loo baahan yahay.

6.3 Khatarta Dib-u-dejinta Khasabka ah iyo Tallaabooyinka Lagu Yareynayo

79. Goobaha mashruucyada hoosaadka ee mashruuca wali si sax ah looma aqoonsan. Sidaas darteed, marxaladdan lama go'aamin karo goobta saxda ah, tirada dadka, iyo saameynta hantida ama nolol-maalmeedka PAPs (dadka ay saameynta ku yeelatay), iyo khataraha saboolnimo ee dib-u-dejinta khasabka ah haddii ay jiraan. Si kastaba ha ahaatee, mashruuca waxaa loo fulin doonaa si loo hubiyo in aanay jirin ama ay yaraanayaan dib-u-dejin khasab ah oo leh khataraha bulshada ee ugu yar. Goobaha mashruucyada waxaa loo qorsheyn doonaa si looga fogaado raritaanka jirka ee dadka iyo saameynta nolol-maalmeedka. Haddii ay jiraan saameyn taban, dadka iyo kooxaha ay saameysay waa in loo magdhawaa si aysan uga sii xumaan.

80. Khataraha bulshada waxay ku xiran yihiin goobta iyo baaxadda mashruuca. Magaalooyinka, halkaas oo shakhsiyaad ay si sharci ah ugu doodaan lahaanshaha dhulka, habka helitaanka dhulka iyo magdhawga ayaa noqon kara mid waqti dheer qaata. Dhibaatooyinka waxaa sii xoojiya maqnaanshaha nidaamyada diiwaangelinta iyo qiimeynta dhulka. Tani waxay sababi kartaa xiisado bulsho. Si loo yareeyo khatarahaas, marka goobaha mashruucyada hoosaadka ah la aqoonsado oo saameynta dhaqaale ama jireed ee u baahan magdhaw la xaqiijiyo, waxaa la diyaarin doonaa RAPs (Qorshayaasha Dib-u-dejinta) sida ay hagayaan xeerarka Bangiga Adduunka. RPF-kan wuxuu aqoonsanayaa saameynta mashruucyada hoosaadka ee la filayo iyo diyaarinta liis hubin oo hagaya siyaasadaha iyo qaababka magdhawga la bixinayo. Waxa kale oo si gaar ah diiradda loo saari doonaa arrimaha la xiriira sinnaanta helitaanka iyo ka faa’iidaysiga magdhawga dib-u-dejinta, taageerada nolol-maalmeedka, jinsiga, iyo ka-reebista barakacayaasha iyo kooxaha kale sida xoolo-dhaqatada guurguura.

81. Qaabaynta qaab-dhismeedka bulshada ayaa loo samayn doonaa qayb ka mid ah SA/SIA (Qiimeynta Bulshada), natiijooyinka ayaana lagu salayn doonaa la-tashiyada socda iyo hababka kormeerka ee lala sameeyo PAPs, gaar ahaan kuwa ku jira xaaladaha nugul (naafada, barakacayaasha, xoolo-dhaqatada, haweenka madaxa u ah qoysaska) iyo kuwa la takooray hababkii hore ee helitaanka dhulka. Waxaa la samayn doonaa habab lala xiriiriyo hababka isla xisaabtanka mashruuca si loo yareeyo khataraha magdhawga aan cadaalada ahayn iyo/ama kooxaha awoodda leh ee qabsada magdhawga. Barakacayaasha, dadka naafada ah, iyo kooxaha nugul sida xoolo-dhaqatada oo aan haysan dukumiintiyo rasmi ah, waxaa loo fududeyn doonaa iyada oo loo sii marayo hay’adahooda iyo hoggaanka kooxahooda si ay qayb uga noqdaan tirakoobka iyo xaqiijinta hantidooda.

82. Waxaa jira caqabado suurtagal ah oo ku saabsan hubinta in magdhawga la bixiyo oo la gaarsiiyo kuwa xaqa u leh wakhti ku habboon iyo si ammaan ah. Mashruuca wuxuu hirgelin doonaa tallaabooyin ay ka mid yihiin taageero ka socota khabiirada dhulka/qiimeynta si loo hubiyo arrimahan.

83. The PAPs will be facilitated to open bank accounts where the money will be transferred so that no cash transactions will be done to ensure security;

84. For land with disputes, the compensation will be made into a holding account (following discussions with the payment partner) until the competing claims are resolved; and

85. The compensation transactions will be done in confidence and the total amounts paid will only be disclosed to the respective PAP to reduce the possibilities of clan chiefs, male household heads and other interested parties from claiming part or the entire sum.

Table 7. Potential Social and Environmental Risks of Involuntary Resettlement

No.	Type of impact	Description of potential impact/issue and linkage to project component	Level of Risk	Proposed Mitigation measure	Category of PAP affected
1	Luminta dhul beereed ama dhul daaqsin oo aan hadda la adeegsanayn.	Mashruucyada hoosaadka oo ay ku jiraan shaqooyinka dib-u-dhiska iyo dhismaha kaabayaasha biyaha, sida ceelasha, ceelasha gaagaaban, iyo biyo-xireennada ciidda ee webiyada qalalan (wadis), waxay keeni karaan luminta dhul, maadaama biyaha dib-u-celiya ay sababi karaan luminta dhul beereed ama hoos u dhac ku yimaada biyaha loo gudbiyo isticmaaleyaasha hoose.	Dhexdhexaad	✓ La-tashiyo bulsho: Waxaa la samayn doonaa si loo miisaamo faa'iidooyinka iyo khasaaraha teknoolojiyadaha, iyadoo la tixgelinayo sinnaanta helitaanka biyaha, awoodda dhaqaale ee bulshada, iyo saameynta isticmaalka biyaha ee sare iyo hoose. ✓ Barnaamijyada soo-kabashada iyo horumarinta nolol-maalmeedka: Waxaa la hirgelin doonaa si loo taageero dadka ay saameysay. ✓ Qiimeynta deegaanka iyo bulshada: Caqabadaha la xiriira arrimahan ayaa lagu qiimeyn doonaa, waxaana la dejin doonaa tallaabooyin ku habboon.	Beeraley Beeraleyda xoolo-dhaqatada ah Xoolo-dhaqato
2	Xaddidaadda isticmaalka dhulka iyo gelitaanka.	Hawlaha soo celinta biyaha iyo dhulalka dabiiciga ah, sida soo celinta aagagga biyaha iyo buuxinta biyaha dhulka hoostiisa (aquifer), iyo beerista geedaha, waxay xaddidi karaan isticmaalka dhulka iyo gelitaanka si dib-u-soo-kabasho loogu oggolaado. Maalgashiyada noocaan ah waxay sababi karaan isbeddel ku yimaada xaaladda iyo baaxadda dhulka jira, taasoo horseedi karta in xoolo-dhaqatada ay lumiyaan dhulka daaqa, taasina ay sababto khilaaf ku saabsan isticmaalka	Dhexdhexaad	✓ La-tashiyo bulsho oo macno leh oo loo dhan yahay: Waxaa la hubin doonaa in bulshada laga qaybgeliyo aqoonsashada, mudnaanta, iyo tallaabooyinka yareynta saameynta mashruucyada hoosaadka. ✓ Horumarinta nidaamyada maareynta biyaha iyo dhulka daaqa: Oo ay ku jiraan heshiisyo wadaagis oo u dhexeeya bulshooyinka. ✓ Kordhinta wacyiga ku saabsan xaddidaadaha kheyraadka: Bulshada dhexdeeda iyo tixgelinta maareynta sinnaanta kheyraadka oo dhexmarta kooxaha daneeyayaasha kala duwan.	Beeraley Beeraleyda xoolo-dhaqatada ah Xoolo-dhaqato

No.	Type of impact	Description of potential impact/issue and linkage to project component	Level of Risk	Proposed Mitigation measure	Category of PAP affected
3	Sinnaan la'aanta helitaanka iyo ka faa'iidaysiga magdhawga dib-u-dejinta khasabka ah iyo taageerada nolol-maalmeedka	Haweenka, beelaha laga tirada badan yahay, iyo kooxaha nugul sida xoolo-dhaqatada guurguura iyo dhalinyarada ayaa laga yaabaa inay waayaan magdhaw, maadaama aysan lahayn dhul ama hanti kale. Intaa waxaa dheer, waxaa laga yaabaa in laga saaro hanaanka go'aan gaarista.	Dhexdhexaad	✓ Sameynta Falanqeyn Bulsho iyo Qiimeyn Bulsho: Waxaa loo samayn doonaa qayb ka mid ah RAP si ay u hagto go'aannada hirgelinta. ✓ Kordhinta awoodda qaab-dhismeedka maamulka heerka bulshada: Iyadoo diiradda la saarayo muhiimadda ka-qaybgalka, sinnaanta, iyo xalinta khilaafaadka. ✓ Hubinta ka-qaybgalka dhammaan kooxaha daneeyayaasha: Tusaale ahaan, xoolo-dhaqatada, beeralayda waraabka isticmaala, beeralayda roobka ku tiirsan, shaqaalaha dhulka-la'aanta ah, haweenka, iyo dhalinyarada, si ay uga qayb qaataan hawlaha mashruuca, oo ay ku jirto arrimaha dib-u-dejinta khasabka ah.	Xoolo-dhaqatada Beeraleyda waraabka isticmaala Beeraleyda dalagga roobka ku tiirsan Shaqaalaha dhulka-la'aanta ah Haweenka iyo dhalinyarada
4	Rabshadaha ku saleysan jinsiga iyo ka faa'iidaysiga galmada (GBV/SEA)	Haweenka iyo gabdhaha ayaa laga yaabaa in loo geysto cabsi gelin, ka faa'iidaysi galmo, xadgudub, iyo dhibaatooyin kale sida ka-qasbid galmo si ay uga faa'iideystaan magdhawga iyo taageerada nolol-maalmeedka.	Dhexdhexaad	Mashruucu wuxuu ku jiri doonaa aqoonsashada iyo adeegsigga habab ammaan ah oo qarsoodi ah si loogu soo sheego kiisas ku saabsan ka faa'iidaysiga galmada iyo xadgudubyada kale ee GBV. Dadka mas'uulka ka ah xallinta cabashooyinka (GM) ayaa lagu tababari doonaa sida wax ku ool ah looga jawaabo haddii kiisaska GBV dhacaan.	Haweenka & Dhallinyarada
5	Xaaladda nugul ee FCV (Fakhriga, Colaadaha, iyo Xasillooni darrida) waxay keenaysaa khatar sii kordheysa oo ah takoorid ama faquuqid kooxaha la liido, sida barakacayaasha ama beelaha laga tirada badan yahay.	Dib-u-dejintu waxay sii xumeyn kartaa takooridda kooxaha la faquuqo sida barakacayaasha, iyadoo la tixgelinayo xaaladda Soomaaliya oo ah waddan ay ka jiraan colaado iyo xasillooni darro (FCV), halkaasoo dadka hadda deggan dhulalka aysan lahayn xuquuq sharci ah oo aan ka ahayn joogitaankooda sababo la xiriira colaado ama barakicin siyaasadeed.	Dhexdhexaad	Hubi in dib-u-dejinta aysan keenin takoorid, faquuqid, ama barakicin dheeraad ah oo barakacayaasha ah. Ka-qaybgalka loo dhan yahay iyo wada-hadal macno leh oo lala yeesho barakacayaasha dhammaan hawlaha dib-u-dejinta khasabka ah iyo mashruuca.	Barakacayaal

7. QAAB-DHISMEEDKA HIRGELINTA RAP

7.1 Dulmar

86. Qaab-dhismeedka hirgelinta, kormeerka, iyo qiimeynta RPF (Qaabka Dib-u-dejinta) iyo RAP (Qorshaha Dib-u-dejinta) waxay noqon doonaan qayb ka mid ah hirgelinta guud ee mashruuca. Tani waa la beddeli karaa iyadoo loo eegayo kakanaanta iyo baaxadda mashruucyada hoosaadka ah. Qeybtan waxay iftiiminaysaa sida RPF iyo RAP loo hirgelin doono, oo ay ku jiraan hab-raacyada hay'adaha, hawlaha dib-u-dejinta, qodobbada miisaaniyadda, iyo maalgelinta hawlaha dib-u-dejinta.

7.2 Qaab-dhismeedka Hay'adaha

87. Waxaa jira hay'ado kala duwan oo kaalin ku leh hirgelinta RPF (Qaabka Dib-u-dejinta) iyo RAP (Qorshaha Dib-u-dejinta) sida hoos ku xusan.

7.2.1 Cutubyada Hirgelinta Mashruuca ee Heer FGs iyo Dowlad Goboleed

88. Mashruuca wuxuu dhisi doonaa cutubyo hirgelinta mashruuca (PIUs) oo ka shaqeeya heer federaal iyo heer dowlad goboleed. Mas'uuliyadda guud ee hirgelinta mashruuca iyo isku xirka waxaa haya Wasaaradda Tamarta iyo Biyaha (MoEWR). Dowlad Goboleedyadu waxay mas'uul ka yihiin hirgelinta hawlaha mashruuca ee heer bulsho. NPCU (Xarunta Isku-dubbaridka Mashruuca Qaranka) ee FGS MoEWR waxaa loo qorsheeyay inay ka koobnaato koordinator mashruuca, koox dhaqaale, khubaro arrimaha bulshada iyo deegaanka, khabiir jinsiyadeed, khabiir isgaarsiineed, iyo khabiir kormeer iyo qiimeyn (M&E). Dowlad goboleedyada kasta waxaa laga dhisi doonaa SPIU (Cutubka Hirgelinta Mashruuca ee Dowlad Goboleedka) oo leh shaqaale la mid ah, marka laga reebo khabiirka arrimaha bulshada oo sidoo kale noqon doona khabiir horumarinta bulshada. La-taliyeyaal waqti gaaban, injineero mashruuca/saraakiisha kormeerka, iyo la-hawlgalayaasha horumarinta tayada ayaa loo adeegsan doonaa marka loo baahdo.

89. Guddiga Isku-dubbaridka Mashruuca (PSC) waxaa loo dhisi doonaa sidii hay'ad dowladeed ama mid wasaaradeed oo is-dhexgal ah si ay u bixiso hagitaan guud oo mashruuca ah. Xubnaha guddigu waxaa ka mid ah Wasaaradaha biyaha ee dowlad goboleedyada/SPIU, FGS MoEWR/NPCU, iyo Wasaaradda Maaliyadda ee heer dowlad goboleed iyo heer federaal. Wasaaradaha mas'uulka ka ah dhulka iyo wasaaradaha maamullada degmooyinka/degmooyinka hoose ayaa sidoo kale lagu dari karaa marka la hirgelinayo RAPs.

90. SPIU waxay mas'uul ka noqon doontaa habka baaritaanka deegaanka iyo bulshada (E&S), qiimeynta deegaanka iyo bulshada (ESA), tirakoobka, iyo kormeerka hirgelinta dhammaan tallaabooyinka yareynta khataraha deegaanka iyo bulshada. Marka loo eego RAPs, NPCU waxay caawin doontaa SPIU si loo horumariyo qorshayaasha marka loo baahdo, oo ay ku jiraan qorsheynta iyo miisaaniyadda tallaabooyinka dib-u-dejinta. NPCU waxay sidoo kale fududeyn doontaa habka ansixinta RAPs iyo kormeerka hirgelintooda.

91. PIU waxay fulin doontaa dhammaan hawlaha la-tashiga ee la xiriira arrimaha dib-u-dejinta iyo helitaanka dhul. Khabiirka arrimaha bulshada wuxuu maamuli doonaa dhammaan arrimaha la xiriira ESS5, oo ay ku jiraan caawinta habka baaritaanka, horumarinta RAPs, talooyinka ansixinta Qorshayaasha Dib-u-dejinta, iyo kormeerka hirgelinta Qorshayaasha. Khabiirka arrimaha bulshada wuxuu fududeyn doonaa oo kormeeri doonaa wada-shaqaynta daneeyayaasha, oo ay ku jiraan nidaamka maamulka cabashooyinka (GM).

7.2.2 Dowladaha Hoose

92. Maaddaama degmooyinka/maamullada hoose ay door ku leeyihiin maamulka iyo maareynta dhulka, inkastoo ay ka liitaan dhinacyo badan oo dowlad goboleedyada ah, waxay sidoo kale ka qayb qaadan doonaan. Tan waxaa ka mid noqon kara:

I. Fulinta Qorshayaasha Dib-u-dejinta (RAP), sida go'aaminta taariikhda ugu dambeysa iyo fududeynta dib-u-dejinta oo lala kaashanayo SPIU iyo Guddiga Horumarinta Tuulada.
II. Mas'uul ka noqoshada qiimeynta dhulka mashruucu saameynayo.
III. Bixinta dhul dheeraad ah haddii goobaha loo qoondeeyay aysan ku filneyn.
IV. La shaqeynta mashruuca si loo bixiyo kaabayaasha lagama maarmaanka ah goobaha dib-u-dejinta.Fududeynta iyo dhiirrigelinta ololayaasha wacyigelinta oo dhameystiran oo ku saabsan mashruuca.
V. Magacaabidda Sarkaal u xil saaran arrimaha mashruuca.
VI. Ka qayb qaadashada wacyigelinta bulshada oo dhan.
VII. Ka qayb qaadashada xalinta cabashooyinka.

7.2.3 Bulshada iyo Hay'adaha heer Deegaan

93. Inkastoo mashruucu uu isku dayi doono inuu ka fogaado oo yareeyo dib-u-dejinta khasabka ah, haddii tirada dib-u-dejintu ay kororto, waxaa la sameyn doonaa guddiyaal dheeraad ah oo lagu daro Guddiga Horumarinta Tuulada (VDC). Guddigan cusub waxaa loogu magac dari doonaa Guddiga Dib-u-dejinta iyo Magdhawga (RCC) waxaana xubno ka noqon doona SPIUs, wasaaradaha dowlad goboleedyada ee khuseeya, maamullada degmooyinka/hoose, hoggaamiyeyaasha beelaha/suldaannada/bulshada (oo ay ku jiraan wakiillo haweenka iyo dhalinyarada ah), iyo khubaro ama la-taliyeyaal ku takhasusay dib-u-dejinta.

Doorka VDC/RCC waa:

I. Hubinta ka-qaybgalka bulshada iyada oo la abaabulayo oo la wacyigelinayo xubnaha bulshada.
II. Ka caawinta xalinta cabashooyinka dadka ay saameynta ku yeelatay (PAPs).
III. Hubinta in aan la faragelin qiyamka bulsho.
IV. Taageeridda iyo kaalmeynta abaabulidda kooxaha danaha hoose ee bulshada oo cabashooyin qaba, si looga hortago khilaafaadka iyo cabashooyinka mashruuca.
V. Ka taageerida aqoonsiga baahiyaha horumarineed ee bulshada.
VI. Hubinta ka-qaybgalka bulshada iyada oo loo marayo abaabul iyo wacyigelin.
VII. Taageeridda iyo kaalmeynta abaabulidda kooxaha danaha hoose ee khuseeya mashruuca.

7.2.4 Bank Adduunka

VIII. i. Ilaalinta doorka kormeerka si loo hubiyo waafaqsanaanta ESF (Qaab-dhismeedka Deegaanka iyo Bulshada) iyo ESS (Heerarka Deegaanka iyo Bulshada), dib u eegista, iyo bixinta ansixinta RPF (Qaabka Dib-u-dejinta) iyo RAPs (Qorshayaasha Dib-u-dejinta).
IX. ii. Ilaalinta doorka kormeerka ee hirgelinta RPF/RAPs iyo sameynta baaritaanno goob-joog ah ama qiimeyn marka loo baahdo.
X. iii. Fulinta hawlaha kormeer joogto ah inta lagu guda jiro hirgelinta mashruuca iyo la socoshada horumarka dhismaha mashruuca.
XI. iv. Soo jeedinta tallaabooyin dheeraad ah si loo xoojiyo qaab-dhismeedka maamulka iyo waxqabadka hirgelinta.
XII. v. Haddii Bangiga Adduunka (WB) uu tixgeliyo in hirgelinta aan la aqbali karin oo aan wax horumar ah laga filan karin, wuxuu dalban doonaa in la hirgeliyo tallaabooyin dhisidda awoodda hay'adaha si loo xoojiyo NPCU (Xarunta Qaran ee Isku-dubaridka Mashruuca) iyo SPIUs (Cutubyada Hirgelinta Mashruuca).

7.3 Qaab-Dhsimeedka Siyaasadda Dib Udejinta iyo Hirgelinta Qorshaha Dib-Udejinta

94. Magdhawga, dib-u-dejinta, iyo raritaanka: Waxay bilaaban doonaan marka RAP la ansixiyo. Kadib tirakoobka, waxaa la bixin doonaa ogeysiis dadweyne oo ku saabsan taariikhda ugu dambeysa ee u-qalmitaanka. Dowladda/Waaxda Tamarta iyo Biyaha (MoEWR) waxay sidoo kale mamnuuci doontaa dhismaha cusub ama horumarka hanti ma-guurto ah ee aagagga dib-u-dejinta.

95. Jadwalka hirgelinta: Waxaa loo diyaarin doonaa iyadoo la raacayo mabaadi'da RPF, waxaana lagu heshiin doonaa SPIU, maamulka degmada, iyo PAPs, iyadoo la waafajinayo shuruucda Soomaaliya iyo shuruudaha Bangiga Adduunka. Jadwalku wuxuu faahfaahin doonaa tillaabooyinka kala duwan ee loo baahan yahay, sida helitaanka dhulka, bixinta magdhawga, raritaanka, iyo kormeerka.Hubinta in aan cidna la barakicin: PAPs laguma rari doono ka hor inta aan la siin magdhawga iyo goobaha dib-u-dejinta oo leh adeegyo ku filan. Haddii ay tahay in la raro ka hor goosashada dalagyada, magdhawga waa in la bixiyaa.

96. Iswaafajinta jadwalka: Qorshaha dib-u-dejinta waa in lagu daraa habraacyada qandaraasyada iyo wakhtiyada shaqooyinka dhismaha si loo hubiyo is-waafajin iyo hirgelin habsami leh.

97. Si loo guuleysto qorshaha dib-u-dejinta, waa muhiim in dadka ay saameynta ku yeelatay si buuxda loo ogeysiiyo xuquuqdooda iyo waajibaadkooda. Si tan loo gaaro: Macluumaadka dib-u-dejinta, sida xaq u yeelashada, heerarka magdhawga, xuquuqaha kale, jadwalka hirgelinta, iyo habraacyada cabashooyinka, waa in la heli karo oo si fudud loo fahmi karo. Macluumaadka waa in loo turjumo afafka deegaanka iyo luqadaha maxalliga ah, loona faafiyo warbaahinta ay heli karaan dadka aqoonta leh iyo kuwa aan wax akhriyi karin (sida raadiyaha, telefishinka, fidinta muuqaalada, boorarka dadweynaha, wargeysyada, xaashiyaha macluumaadka, iyo wacyigelinta guri-ka-guri).

Table 8. Resettlement Activities and Responsible Parties

No.	Activity	Responsible
1.	Diyaarinta iyo shaacinta RPF:	FGS MoEWR/NPCU level PIUs
2.	Xulashada goobaha mashruucyada hoosaadka	State level SPIUs, communities
3.	Screening of the subproject	SPIU
4.	Baaritaanka mashruucyada hoosaadka:	SPIU
5.	Qiimeynta deegaanka iyo bulshada iyo tirakoobka:	SPIU
6.	La-tashiyo, qorsheyn, iyo diyaarinta RAPs	SPIU
7.	Aqoonsiga dadka nugul marka la horumarinayo RAPs	SPIU aiyo VDC
8.	Dib-u-eegista RAPs:	NPCU iyo Bank Adduunka
9.	Ansixinta RAPs:	World Bank
10.	Shaacinta RAPs:	NPCU, Bank Adduunka
11.	Diyaarinta iyo hirgelinta tirakoobka dadka iyo qiimeynta hantida la saameeyay:	SPIU iyo local Haydaha Dowladda
12.	**Calaamadaynta iyo diiwaangelinta hantida la saameeyay:**	SPIU iyo Dowladaha Hoose
13.	Hubinta codsiyada qaadashada dhulka khasabka ah:	SPIU and iyo Dowladaha Hoose
14.	Shaacinta qiimaha magdhawga iyo bixinta lacagaha:	DG PIUs, Guddiga DIib-Udejinta
15.	Kormeer gudaha ah oo ku saabsan RPF iyo RAP	SPIU/NPCU
16.	Kormeer dibadda ah:	Bank Adduunka
17.	Warbixinta ku saabsan RAP:	SPIU iyo NPCU
18.	Kormeerka RAP	WB
19.	Matalaadda dowladda ee kiisaska maxkamadaha:	SPIU/NPCU/iyo DG/Xeer-ilaaliyaha Guud

7.4 Budget and Funding Arrangements

98. Miisaaniyadda iyo maalgelinta waa tallaabooyin muhiim ah oo ka mid ah qorsheynta iyo hirgelinta dib-u-dejinta. RAP-yada (Qorshayaasha Dib-u-dejinta) ee mashruuca GW4R waa inay bixiyaan miisaaniyad tilmaamaysa dhammaan hawlaha dib-u-dejinta, kharashkooda la qiyaasay, iyo halka ay dhaqaalaha ka imaanayaan. SPIU oo kaashanaysa MoEWR NPCU iyo Wasaaradaha Maaliyadda ayaa diyaarin doona miisaaniyadda intii lagu guda jiray diyaarinta RAP, kadib marka xogta aasaaska ah la ururiyo iyo saameynta suurtagalka ah la aqoonsado.

99. Dowladda Somaliland ayaa mas'uul ka ah maalgelinta helitaanka dhulka iyo dib-u-dejinta. Lacagaha waxaa loo bixin karaa hawlaha gaar ah ee dib-u-dejinta kadib marka ay dib u eegaan oo ansixiyaan shaqaalaha mashruuca GW4R, iyadoo si dhow looga kormeerayo Wasaaradda Maaliyadda ee FGS, FMS, iyo Bangiga Adduunka. Si loo xalliyo khilaafaadka dhici kara inta lagu guda jiro bixinta magdhawga, tusaale ahaan marka PAP (qofka la saameeyay) uu diido qadarka magdhawga la soo jeediyay, waxaa lagu taliyay in la sameeyo akoon escrow ah oo lagu shubo qadarka la soo jeediyay oo lagu daro 10 boqolkiiba si loo xalliyo khilaafka waqtigeeda iyo si caddaalad ah.

100. Si loo hubiyo in qaybta magdhawga iyo dib-u-dejinta loo hirgeliyo si habsami leh, waxaa la sameyn doonaa dadaal lagu diyaarinayo qiyaaso macquul ah oo ku saabsan kharashaadka inta lagu guda jiro diyaarinta RAP. Waxaa la filayaa in dhammaan xaaladaha suurtagalka ah aan horay loo sii saadaalin karin, sidaas darteed miisaaniyadda waa in lagu daraa qadar keyd ah oo macquul ah (ugu badnaan 10 boqolkiiba). Waxaa sidoo kale miisaaniyadda ku jiri doona tababarka shaqaalaha ku saabsan dhammaan dhinacyada diyaarinta, hirgelinta, iyo kormeerka qorshaha dib-u-dejinta. Miisaaniyadda waa inay qeexdaa heerarka sicir-bararka ee sanadlaha ah ee lagu dabaqi doono dhammaan lacagaha la bixinayo. Maaddaama aan marxaladdan suurtagal ahayn in la diyaariyo miisaaniyad sax ah sababtoo ah mashruucyada hoosaadka weli lama aqoonsan, RPF-kan wuxuu bixinayaa hagitaan ku saabsan diyaarinta miisaaniyadda dib-u-dejinta iyadoo lagu darayo qodobbada muhiimka ah

i. Qiimaha beddelka buuxa ee hantida lumay, sida dhulka, dhismayaasha, dalagyada, geedaha, xoolaha, iyo kaabayaasha guud.
ii. Kharashka bixinta dhul beddel ah oo ay ku jiraan kharashyada howsha, raadinta dhulka, horumarinta kaabayaasha, iyo dhismaha guryaha cusub haddii loo baahdo.
iii. Kharashka soo celinta dakhliga iyo nolol-maalmeedka.
iv. Kharashka raritaanka dadka iyo hantidooda, sida deeqaha raritaanka ama gaadiidka.
v. Kharashka taageerada gaar ah ee dib-u-dejinta ee kooxaha la faquuqo, tusaale ahaan, tababar iyo horumarinta xirfadaha cusub, helitaanka qalabka shaqo, iyo taageerada saadka
vi. Kharashyada taageerada ku-meel-gaarka ah oo ay ku jiraan helitaanka hoy beddel ah inta lagu jiro muddada ku-meel-gaarka ah.
vii. Kharashyada ku baxa qabashada xafladaha dhaqan/dhaqameed ee lagama maarmaanka ah, sida ka saaridda iyo aasidda qabriga.
viii. Kharashyada helitaanka naqshadaha dhismaha, maareynta dhismaha, iyo ansixinta qaab-dhismeedka.
ix. Kharashka magdhawga mushaharka shaqo ee lumay.Kharashyada kormeerka iyo dabagalka
x. Kharashka dhisidda awoodda hay'adaha ee fulinta dib-u-dejinta, sida dhismaha xafiisyada cusub ama kirada xafiisyada, shaqaaleynta shaqaalaha dib-u-dejinta, tababarka shaqaalaha, iyo daboolista baahiyahooda nolosha.
xi. Kharash kasta oo macquul ah oo lagu aqoonsado diyaarinta RAP ee mashruucyada maalgashiga gaarka ah.

101. **Dhul beereed iyo daaqsin beddel ah:** Goobta dhulka beddelka ah waa in lagu doortaa la-tashiyo iyo heshiis lala yeesho dadka ay saameynta ku yeelatay (PAPs), iyadoo la adeegsanayo hab loo wada dhan yahay oo ka qaybgal bulsho ah, iyadoo sidoo kale laga fiirinayo dhinacyada farsamada. Maamullada heerka deegaanka waa inay bixiyaan taageero si loo hubiyo in dhulka beereedka lagu wareejiyo waqtigeeda, iyadoo la fulinayo dhammaan shuruudaha la xiriira dhulka (sida calaamadeynta, diiwaangelinta, iyo diyaarinta) ka hor inta aan la gaarin xilliga beerashada xiga. Maaddaama ay dhici karto in xog ku saabsan dhul ku habboon ama la falan karo aysan jirin, marka goobaha beddelka ee dhul beereed la soo jeediyo, waa in qiimeyn hordhac ah la sameeyaa si loo ogaado ku habboonaanta dhulka ee

beerashada. Qiimeyntan waa inay tixgelisaa goobaha deegaannada hadda jira, dhulalka la beerto, iyo aagagga loo arko in aan ku habboonayn beerashada.

Table 9. Sample RAP preparation and Implementation Budget

	Activity	Estimated Cost (US$)	Remarks
1.	Tababarka iyo aqoon isweydaarsiyada wacyigelinta bilowga ah	30,000	**Aqoon isweydaarsiyo diyaarinta iyo dhisidda qaab-dhismeedyada daneeyayaasha:** Waxaa lagu qaban doonaa heer federaal iyo dowlad goboleed (30 kaqeybgale oo ka kala socda dhammaan gobollada hal todobaad, 2 macallin, oo ay ku jiraan diyaarinta, safarada, gunnooyinka, iyo kharashaadka kulammada).
2.	Aqoon isweydaarsiyada tababarka dhisidda awoodda hay'adaha fulinaya	40,000	**Habraacyo gaar ah oo loogu talagalay hirgelinta iyo kormeerka:** Waxaa lagu qaban doonaa caasimadaha dowlad goboleedyada (2 aqoon isweydaarsi oo soconaya toddobaadkiiba dowlad goboleed, oo ay ku jiraan safarka iyo kharashaadka kulanka).
3.	Diyaarinta RAP (Qorshaha Dib-u-dejinta)	30,000	**RAP (Qorshaha Dib-u-dejinta):** Waxaa lagu fulin karaa gudaha ama dibadda**.**
4.	Bixinta magdhawga dhulka iyo dhismayaasha	40,000	Qaybaha 2 & 3 ee mashruuca GW4R: Waxay ku tiirsan yihiin kaabayaasha jira, halka qaybta 1 ay u baahan karto maalgashi jireed oo sababi kara barakicin iyo carqaladeyn nolol-maalmeedka.
5.	Magdhawga geedaha iyo dalagyada	10,000	**Saameynta dhismaha marka la bilaabo:** Waxaa dhici karta in geedaha iyo dalagyada ku yaalla dhulalka la helay ama kuwa u dhow ay waxyeelloobaan
6.	Dhibaatooyinka la xiriira raritaanka	20,000	Lump sum figure of 15% of compensation amount.
7.	Kharashka raritaanka dadka iyo hantidooda	15,000	**Qiimeyn guud oo ah 15% qaddarka magdhawga:** Waxaa loo qorsheynayaa saamaynta suurtagalka ah.
8.	Soo celinta iyo/ama horumarinta nolol-maalmeedka	10,000	Barakac dadka oo aan la ogeyn wakhtiga diyaarinta RAP: Waxay u noqon kartaa mid cabasho ahaan loo soo bandhigo qof walba oo PAP ah (shaqsi ay mashruucu saameeyay) sida ku habboon xaaladda.
9.	Aqoon isweydaarsiyada xaqiijinta ee RAP	30,000	Waa in ay ka helaan oggolaansho dhammaan qaab-dhismeedyada si loo hirgeliyo.
10.	La-talinta ganacsiga iyo tababarka maareynta dhaqaalaha ee PAPs (dadka ay saameynta ku yeelatay)	30,000	Marka magdhawga la ogaado: Waxaa loo baahan yahay talo maalgashi oo loo siiyo dadka ay saameynta ku yeelatay.
11.	Kormeerka iyo dabagalka	15,000	Done during implementation of RAP and at completion as quality control measure
	Qorshaha keydka (10%) ee guud ahaan kharashaadka	30,000	**Kormeer tayo:** Waxaa la fulin doonaa inta lagu guda jiro hirgelinta RAP iyo marka la dhameeyo si loo hubiyo tayada.
	Wadarta qiyaas ah	300,000	

9. Habka Xallinta Cabashada

9.1 Dulmar

102. Qoraalka oo kooban, oo ku saabsan ESS10 ee Bangiga Adduunka, wuxuu tilmaamayaa in mashaariicda taageerada ka helaya Bangiga Adduunka looga baahan yahay inay hirgeliyaan nidaamyo wax ka qabta cabashooyinka iyo welwelka dadka ay ka qabaan mashaariicdaas. Ujeeddada muhiimka ah ee ESS10 waa in dadka mashruucu saameeyay loo siiyo fursado sahlan oo ay ku soo gudbiyaan cabashooyinkooda, taasoo ka caawinaysa amaah-bixiyeyaasha inay ka jawaabaan oo ay maareeyaan cabashooyinkaas.

103. Mashruuca GW4R wuxuu diyaarin doonaa habab lagu helo looguna xalliyo cabashooyinka ku saabsan waxqabadka deegaanka iyo bulshada, oo ay ku jiraan arrimaha dib-u-dejinta. Waxaa la diyaariyay Qorshe Isku-xiran ee La-tashi Dadweyne (SEP) oo faahfaahinaya nidaamka wax ka qabashada cabashooyinka, gaar ahaan kuwa ku saabsan hawlaha dib-u-dejinta. Habka xalinta cabashooyinka wuxuu ku salaysan yahay la-tashi ballaaran iyo u hoggaansanaanta sharciyada dalka ee dhulalka iyo heerarka Bangiga Adduunka.

9.2 Grievances Sources in Resettlement

104. Cabashooyinka waxay soo bixi karaan marxalado kala duwan oo ka mid ah hababka dib-u-dejinta, sida: habka la-tashiga oo laga yaabo in uusan dhammaan dhinacyada ku lug yeeshan, qaab-dhismeedka guddiyada maxalliga ah ee abaabulka bulshada, aqoonsiga dadka xaqa u leh magdhowga, heerka magdhowga la bixiyo, goobaha dib-u-dejinta, iyo tayada adeegyada goobaha cusub. Cabashooyinka waxay noqon karaan su'aalo fudud, welwel, ama dacwooyin rasmi ah oo saameeya nolosha dadka cabanaya.
Macluumaadka ku saabsan nidaamka wax-ka-qabashada cabashooyinka waxaa lala wadaagi doonaa dhinacyada ay khuseyso—oo ay ku jiraan dadka mashruucu saameeyay (PAPs), shaqaalaha la shaqaaleysiiyay, iyo kooxaha nugul—iyada oo la adeegsanayo warbaahin ku habboon, sida raadiyeyaasha deegaanka, boggaga internetka, warbixinnada dowladda, kulamada bulshada, baraha bulshada, khadadka taleefanka bilaashka ah, iyo warqadaha ama buug-yaraha mashruuca. Inta lagu jiro baaritaanka mashaariicda-hoosaadka, tirakoobka ESA, iyo diyaarinta RAP, waxaa la aqoonsan doonaa lana adeegsan doonaa kanaallo isgaarsiineed oo ku habboon noocyada kala duwan ee dhinacyada ay khuseyso.

105. Nidaamka cabashada ee la soo jeedin doono inta lagu jiro diyaarinta RAP wuxuu yeelan doonaa yoolal gaar ah oo lagu gaadhayo ujeeddooyin muhiim ah.

I. In la dhiirrigeliyo diiwaangelinta, xaqiijinta, iyo kaydinta dhammaan welwelka ama arrimaha ay soo gudbiyaan dadka cabashada qaba;
II. In la aqoonsado soo noqnoqoshada arrimaha la soo bandhigay: tusaale ahaan, magdhow aan la bixin, magdhow aan ku filnayn, iska indhatiridda xafladaha dhaqameedka maxalliga ah, la wareegidda dhulalka, welwelka shaqada, iwm.
III. In la hubiyo in cabashooyinka si sax ah loo diiwaangeliyo, loo dabagalo, loona dukumeentiyo, iyadoo la ilaalinayo sirta xogta.
IV. In la tixgeliyo habka loo dhisayo guddi ka shaqaynaya dhammaan cabashooyinka; lagana wargeliyo dadka xarunta xogta dadweynaha ee la aasaasay iyo sida ay u heli karaan;
V. In la dejiyo habraacyo nidaamka wax-ka-qabashada cabashooyinka (GM) si loo fududeeyo helitaan, hufnaan, iyo isla xisaabtan, isla markaana loo xakameeyo kororka cabashooyinka oo aan laga filayn
VI. In si hufan loo maareeyo welwelka ay soo gudbiyeen dadka cabanaya si loo gaaro xaalad guul u wada ah dhammaan dhinacyada, taasoo waafaqsan waqti macquul ah iyo heerarka ugu wanaagsan ee qaran iyo caalami; iyo.
VII. In la diiwaangeliyo dhammaan go'aannada ay dhinacyadu ku heshiiyeen, lana hubiyo in dadka cabanaya ku qanacsan yihiin natiijada xalalka si loo dhiso is afgarad iyo isku xirnaan mashaariicda-hoosaadka.

106. Qaab-dhismeedka Nidaamka Cabashooyinka (GM) ee mashruuca wuxuu dhisi doonaa diiwaan loogu talagalay cabashooyinka iyo khilaafaadka la xiriira dib-u-dejinta/magdhowga. Soo-gudbinta cabashooyinka waxaa ka mid noqon doona diiwaangelin iyo kaydin, si ay u fududaato dabagalka xaaladda cabashooyinka loona fududeeyo soo gudbinta warbixinada la xiriira. Jiritaanka iyo shuruudaha lagu heli karo diiwaankan (goobta, waqtiga, habka) waxaa si weyn loogu faafin doonaa bulshada mashruuca/magaalada si uu qayb uga noqdo la-tashiga guud ee mashruuca. Qof loo xilsaaray inuu cabashooyinka qaato ayaa soo dhaweyn doona dhammaan cabashooyinka waxaana si rasmi

ah loo diiwaangelin doonaa cabashooyinkaas iyadoo la adeegsanayo qaybta ugu horreysa ee foomka diiwaangelinta iyo xallinta cabashada ee ku xusan lifaaqa.

107. Waxaa loo arkaa mid muhiim ah in dhammaan cabashooyinka lagu xalliyo heerka bulshada si ugu macquulsan. Si arrintan loo gaaro, nidaamka cabashooyinka ee heerka bulshada ama degaanka waa inuu ahaadaa mid sumcad leh oo guud ahaan la aqbali karo. Nidaamyada cabashooyinka waxay ujeeddadoodu tahay inay xalliyaan khilaafaadka waqtiga ugu dhow ee macquulka ah, iyadoo la ilaalinayo danaha dhammaan dhinacyada ay khusayso. Qorshaha Dib-u-dejinta (RPF) wuxuu soo jeedinayaa laba heer oo nidaamka cabashooyinka

I. Heerka koowaad ee wax ka qabashada cabashooyinka wuxuu ka dhici doonaa heerka bulshada. Bulshadu waxay dhisi doontaa Guddiga Cabashooyinka Dib-u-dejinta ee Bulshada, oo ka kooban laba xubnood oo ka socda Guddiga Horumarinta Deegaanka (VDC/RCC) iyo saddex xubnood oo kale oo sharaf leh oo ka tirsan bulshada, kuwaas oo aan ahayn dadka ay mashruucu saameeyay (PAPs). Guddigan waa in bulshada si cad u doorato iyadoo loo marayo hab hufan oo ka dib wacyigelin ballaaran.

II. Heerka labaad ee nidaamka cabashooyinka waxaa maamuli doona Guddiga Hirgelinta Dib-u-dejinta ee Degmada (DRICs). DRICs waxay ka baari doonaan warbixinada cabashooyinka ee uga yimid guddiga cabashooyinka bulshada, waxayna sameyn doonaan go'aan kama dambeys ah. DRIC waxaa ka mid noqon doona Guddoomiyaha Degmada, Khubarada Deegaanka iyo Bulshada, iyo Sarkaalka Dhulka ee Degmada. Haddii cabaneyaashu ku qanacsanayn go'aamada guddiyada cabashooyinka, waxay u gudbin karaan cabashada heerka Maamulka Gobollada iyo Maamulka heer qaran iyo Bangiga Adduunka (WB GRS), ama maxkamadaha.

10. KORMEERKA & QIIMEYNTA QAAB-DHISMEEDKA SIYAASADDA DIB-UDEJINTA & QORSHAHA HIRGELINTA DIB-UDEJINTA

10.1 Dulamr

108. Ujeeddada kormeerka iyo qiimeynta Qorshaha Dib-u-dejinta (RAP) waa in la go'aamiyo waxtarka hirgelinta, oo ay ku jiraan horumarka howlaha dib-u-dejinta, bixinta magdhowga, waxtarka la-tashiga dadweynaha iyo hawlaha ka-qaybgalka, iyo waaraanshaha dib-u-dhiska iyo horumarinta nolosha dadka ay mashruucu saameeyay (PAPs). Tani waxay fududeyn doontaa in si degdeg ah loo aqoonsado dhibaatooyinka iyo guulaha, loona sameeyo habaynta ku habboon ee hawlaha hirgelinta.

10.2 Kormeer

109. Howlaha kormeerka waxay xaqiijin doonaan in dhammaan PAPs xaqa u leh ay si ku filan u helaan magdhow ama dib-u-dejin. Diyaarinta iyo hirgelinta RAPs waxay raaci doonaan qaab-dhismeedka guud ee kormeerka cabbirada yareynta khataraha deegaanka iyo bulshada, sida ku cad ESMF. Khabiirka Arrimaha Bulshada ee SPIU ayaa mas'uul ka noqon doona kormeerka naqshadeynta iyo hirgelinta guud ee RAPs. Si kastaba ha ahaatee, Khabiirka M&E ee SPIU iyo NPCU ayaa inta badan mas'uul ka ah ururinta xogta iyo cusboonaysiinta qorshaha M&E.

9.2.1 Qorshaha Kormeerka

110. Hawlaha RAP waxay yeelan doonaan qorshe kormeer ah oo qeexaya masuuliyadaha hay'adaha, habraacyada kormeerka, iyo jadwalka kormeerka iyo warbixinta. Qorshaha kormeerka wuxuu ka koobnaan doonaa saddex qeybood:Kormeerka Waxqabadka, Kormeerka Saameynta, Dabagalka Dhameystirka (Audit)

111. Kormeerka Waxqabadka, Waa shaqo gudaha ah oo maamulka si joogto ah u qabto (badanaa saddexdii biloodba mar) si loo cabbiro horumarka hawlaha RAP marka loo eego ujeeddooyinka la dejiyey. Warbixinta waxay isbarbardhigtaa wixii la gaaray iyo ujeeddooyinka loo qorsheeyay.

112. Kormeerka Saameynta , Waxay cabbirtaa waxtarka iyo saamaynta fulinta RAP ee la xiriirta baahiyaha dadka saamaynta ku yeeshay. Waxaa lagu sameeyaa gudaha (SPIUs/NPCU) ama iyadoo hay'ad dibadda ah (IVA) loo xilsaaro saddexdii biloodba mar. Dadka ay saameyntu soo gaartay waa in lagu daro marxaladaha kala duwan ee kormeerka, oo ay ku jiraan cabbirista tilmaamayaasha hore.

113. Dabagalka Dhameystirka (Completion Audit, Waxaa lagu ogaanayaa inta hawlaha RAP la fuliyay. Waxaa la xaqiijinayaa in dhammaan adeegyada iyo taageerada lagu bixiyey sida ku cad RAP. Waxay qiimeysaa in tallaabooyinka lagu yareynayo dhibaatadu ay gaareen natiijadii la rabay. Dabagalkaan badanaa waxaa la sameeyaa marka mashruuca dhamaado si loo qiimeeyo waxqabadka marka la barbar dhigo xaaladda dadka kahor inta aan la rarayn (sida lagu ogaaday tirakoobka iyo daraasadaha dhaqaale-bulsheed).

114. **Kormeerka Waxqabadka:**Hawlaha kormeerka waxaa lagu fulin doonaa iyadoo loo eegayo ujeeddooyinka la dejiyey ee ku xusan qorshaha RAP

I. Dadka ay Saameynta Soo Gaartay (PAPs) waa la wargeliyay, waxaana la qabtay latashiyo ku filan oo bulshada dhexdeeda ah.
II. Tirakoob dhammeystiran oo dadka ay saameynta ku yeelatay (PAPs) iyo daraasad dhaqaale-bulsho ayaa la sameeyay.
III. Qorshaha Dib-u-Dejinta (RAP) waa la diyaariyay, waa la oggolaaday, waxaana la faafiyay.
IV. Magdhawga ayaa loo fuliyay si waafaqsan Qorshaha Dib-u-Dejinta (RAP).
V. Dhammaan cabashooyinka waa la diiwaan geliyay, waxaana si degdeg ah loo xalliyay.

10.2.2 Tilmaamaha Daba galka

115. Tilmaamayaasha kormeerka ee ku habboon ee lagu cabbiri karo waxqabadka QDS/QHD

i. Ururinta iyo kaydinta xogta tirakoobka ee lagu gelinayo kayd xogeed si loo sameeyo falanqeyn isbarbardhig ah.
ii. Tirada dadka ay saamaysay raridda jireed ama dhaqaale ee hawl kasta sababtay.
iii. Waqtiga magdhawga la bixiyo marka la barbar dhigo bilowga shaqada dhismaha jireed.
iv. Magdhawga la siiyay qof kasta oo ka mid ah dadka ay saameysay (PAP).

v. Tirada dadka cabashooyinka gudbiyay, xallinta lagu guuleystay, iyo tirada cabashooyinka aan la xallin.
vi. Dhammaan qodobbada khuseeya ee ku jira shaxda xuquuqaha (entitlement matrix) waa in la kormeero.

Table 10: Halbeega Dabagalka ee Qorshaha Hirgelinta Dib-Udejinta

Shaqada	Tilmaamayaal
Bixinta Magdhawga dadka ay saameysay (PAPs):	• Tirada dadka ay saameysay (PAPs) ee si degdeg ah loogu bixiyay magdhawga. • Tirada dadka aan si degdeg ah loogu bixin magdhawga iyo sababaha ka dambeeysa. • Lacagta la bixiyay ee dadka ay saameysay (PAPs).
Guddiyada Mashruuca oo la aasaasay:	• Tirada guddiyada mashruuca ee la aasaasay. • Tirada haweenka lagu daray guddiyada mashruuca ee la aasaasay. • Tirada shaqsiyaadka ka tirsan kooxaha la hayb-sooco ee lagu daray guddiyada mashruuca ee la aasaasay. • Tirada dhalinyarada lagu daray guddiyada mashruuca ee la aasaasay.
Soo celinta nolol-maalmeedka iyo hantida	• Tirada dadka ay saameysay (PAPs) ee hantidoodii loo soo celiyay. • Tirada dadka ay saameysay (PAPs) ee heerka noloshooda loo soo celiyay (iyadoo lagu saleynayo xogta asalka ah ee daraasadda bulshada). • Tirada xarumaha bulshada ee dib loo soo celiyay. • Tirada dadka ay saameysay (PAPs) ee daciifka ah ee la caawiyay iyo nooca kaalmo loo fidiyay. • Tirada dadka daciifka ah ee la dejiyay (resettled). • Tirada dadka ay saameysay (PAPs) ee hantidooda aan loo soo celin. • Tirada dadka ay saameysay (PAPs) ee aan loo soo celin ilaha ay ku kasban jireen noloshooda. • Tirada xarumaha bulshada ee aan dib loo soo celin iyo sababaha ka dambeeya. • Tirada dadka daciifka ah ee aan la caawin iyo sababaha ka dambeeya.
Ka-qaybgalka bulshada iyo wacyigelinta dadweynaha.	• Tirada kulamada wadatashiga ee maxalliga ah ee la qabtay. • Tirada hoggaamiyeyaasha Dowladda ee heer maxalli iyo heer qaran ee lagu wargeliyay/lala falgalay oo ku saabsan Qorshaha Dib-u-Dejinta (RAP). • Tirada wakiillada bulshada rayidka ah ee lagu wargeliyay/lala falgalay oo ku saabsan Qorshaha Dib-u-Dejinta (RAP). • Tirada kulamada wadatashiga ee lala yeeshay dadka ay saameysay (PAPs). • Tirada dadka daciifka ah ama la hayb-sooco ee ka qaybgalay.
Maamulka cabashooyinka:	• Tirada cabashooyinka la soo gudbiyay. • Tirada cabashooyinka si degdeg ah loo xalliyay (waqtigii loogu talagalay gudihiisa). • Tirada cabashooyinka aan waqtigii loogu talagalay lagu xallin balse la dhameystiray markii dambe. • Tirada cabashooyinka aan weli la xallin oo harsan. • Tirada cabashooyinka loo gudbiyay heer kale. • Nooca go'aannada laga soo saaray cabashooyinka la gudbiyay.
Dhul Bixinta	• Tirada dukumentiyada lahaanshaha dhulka ee loo helay goobaha mashruuca. • Tirada dukumentiyada lahaanshaha dhulka ee la diyaariyay si loogu beddelo dhul-dhul (land-to-land replacements). • Tirada dukumentiyada lahaanshaha dhulka ee aan la diyaarin iyo sababaha ka dambeeya. • Tirada ama boqolkiiba diiwaan-gelinta daymaha ama caqabadaha lagu qoray dukumentiyada lahaanshaha dhulka ee dadka ay saameysay (PAPs).

9.3 Dabagal Sanadeedka

116. Dabagalka fulinta Qorshaha Dib-u-Dejinta (RAP) waxaa la sameyn doonaa sanad walba. Dabagalka wuxuu dabooli doonaa qodobadan soo socda:

i. Soo koobid waxqabadka mashruuc kasta marka loo eego Qorshihiisa Dib-u-Dejinta (RAP).
ii. Bandhig ku saabsan u hoggaansanaanta iyo horumarka guud ee fulinta Qorshaha Dib-u-Dejinta (RAP).
iii. Xaqiijinta natiijooyinka kormeerka gudaha.
iv. Qiimeynta in Qorshaha Dib-u-Dejinta ee mashruucyada yaryar uu waafaqsan yahay ESS5 (Heerk
v. Bulshada iyo Deegaanka ee Bankiga Adduunka ee Lambar.
vi. Hubinta in ujeeddooyinka dib-u-dejinta la gaaray, gaar ahaan in heer nololeedka iyo hab-nololeedka dadka ay saameysay la soo celiyay ama la horumariyay.
vii. Qiimeynta waxtarka, hufnaanta, saamaynta, iyo joogtaynta tallaabooyinka dib-u-dejinta, iyadoo la raadinayo casharro loogu talagalay hawlaha dib-u-dejinta mustaqbalka iyo talooyin lagu saxayo fulinta.
viii. Hubinta in xuquuqaha dib-u-dejinta ay ku habboonaayeen gaarista ujeeddooyinka iyo in ujeeddooyinku ay ku habboonaayeen xaaladaha dadka ay saameysay (PAPs).

117. Warbixinaha dabagalka sanadlaha ah waxaa diyaarin doona SPIU, ka dibna waxaa loo gudbin doonaa NPCU si dib u eegis iyo hubinta tayada loo sameeyo, ka dibna waxaa loo gudbin doonaa Bangiga Adduunka.

10.4 Kormeerka Dhaqan-dhaqaale

118. Ujeeddada Kormeerka waa in la hubiyo in dadka ay saameysay (PAPs) magdhawga loo bixiyay laguna soo celiyay hab-nololeedkoodii si ku habboon oo waqti ku habboon. Waa qayb ka mid ah fulinta Qorshaha Dib-u-Dejinta (RAP) ee mashruuc kasta, si loo qiimeeyo in magdhawga la bixiyay, dakhliga la soo celiyay, iyo in ujeeddooyinka dib-u-dejinta ay ahaayeen kuwo ku habboon oo la fuliyay. Kormeerka heer nololeedka wuxuu sii socon doonaa kadib dib-u-dejinta si loo hubiyo in heerka nolosha ee dadka ay saameysay uu horumaray, loo soo celiyay, ama aanu hoos u dhicin.

119. Waxaa la adeegsan doonaa tilmaamayaal kala duwan si loo ogaado xaaladda dadka saameynta ku yeelatay, sida, Dhulka loo isticmaalayo marka la barbar dhigo ka hor mashruuca, Tayada guryaha marka la barbar dhigo ka hor mashruuca, Heerka ka-qaybgalka hawlaha mashruuca marka la barbar dhigo ka hor, Tirada carruurta dugsiyada dhigata marka la barbar dhigo ka hor, Heerarka caafimaadka bulshada iyo dhinacyo kale oo muhiim ah.

120. Mashruuc kasta oo leh saameyn bulsho oo taban, waxaa loo diyaarin doonaa qorshe kormeer iyo qiimeyn oo lagu maareynayo tallaabooyinka dhimista saameynta.

121. Inta lagu jiro diyaarinta RAP kasta, waxaa la sameyn doonaa sahanno guriyeysan oo loogu talagalay dhammaan dadka ay saameysay (PAPs) ka hor inta aysan dhicin rarid jireed ama dhaqaale. Sahankan wuxuu bixin doonaa xogta asalka ah oo lagu cabbirayo waxqabadka RAP. Kadib marka hawlaha magdhawga iyo hantida la wareegida dhammaadaan, sahanno guriyeysan ayaa dib loo samayn doonaa si loo qiimeeyo saameynta tallaabooyinka dhimista saameynta ee la fuliyay. Intaa waxaa dheer, kooxaha farsamada iyo dadka ay saameeyeen (PAPs) ayaa lala tashan doonaa si ay u bixiyaan qiimeyntooda ku saabsan saameynta tallaabooyinka dhimista bulsho iyo deegaanka (E&S) ee la adeegsaday.

10.5 Kormeerka Magdhawga

122. Dabagalka dhammaystirka waxaa lagu sameyn doonaa si loo xaqiijiyo in dadaallada lagu soo celinayo heer nololeedka dadka ay saameysay si habboon loo qorsheeyay loona fuliyay. Dabagalka wuxuu xaqiijin doonaa in dhammaan adeegyada iyo agabka loo qorsheeyay ee ku jira RAP la bixiyay, sidoo kale wuxuu qiimeyn doonaa in tallaabooyinka dhimista saameynta ay gaareen natiijada la doonayay. Xogta xaaladda asalka ah ee dadka kahor raridda ayaa loo adeegsan doonaa si loo barbar dhigo heerka dhaqaale iyo bulsho ee dadka kadib dib-u-dejinta.

123. Dabagalka wuxuu sidoo kale qiimeyn doonaa waxtarka, hufnaanta, saamaynta, iyo joogtaynta hawlaha dib-u-dejinta, isagoo raadinaya casharro loogu talagalay hawlaha mustaqbalka iyo soo jeedinaya talooyin lagu saxo khaladaadka fulinta. Warbixinaha sanadlaha ah ee dabagalka waxaa loo gudbin doonaa Bangiga Adduunka. Dabagalka waa inuu dhaco marka dhammaan hawlaha RAP la dhammaystiro, laakiin kahor inta aysan dhammaan ballanqaadyada dhaqaale ee mashruuca, si loo sameeyo tallaabooyin sixid ah haddii loo baahdo.

10.6 Qiimeyn

124. Inta lagu guda jiro qiimeynta, wakiillada dadka ay saameysay (PAPs) waxay ka qeybqaadan doonaan kulammada dhammaystirka mashruuca si ay u bixiyaan qiimeyntooda ku saabsan saameynta mashruuca, gaar ahaan hawlaha ku hoos jira RAP. Waxay soo jeedin karaan tallaabooyin sixitaan ah oo dib loogu sameeyo hawlaha, ama casharro laga barto si loogu faa'iideeyo hawlaha mustaqbalka ama kuwa kale.

125. Kadib marka la dhammaystiro dhammaan hawlaha magdhawga iyo dib-u-dejinta, dadka ay saameysay (PAPs) waxaa lala tashan doonaa iyada oo loo marayo sahanno, kuwaas oo qayb ka ah hawlaha kormeerka iyo qiimeynta (M&E) ee mashruuca GW4R.

10.7 Inta jeer ee lagu sameynayo Kormeerka iyo qiimeynt shaqooyinka

I. **Dadka la raray oo si jireed uga guuray goobahooda (PAPs):** Kormeerka kadib raridda ayaa lagu samayn doonaa muddo lix bilood gudahood ah ka dib markii dib-u-dejinta la dhammaystiray. Kormeer dheeraad ah ayaa si joogto ah loo sameyn doonaa si loo hubiyo in hawlaha dib-u-dejinta loo fuliyay si habboon oo warbixinnada lagu soo gudbiyo waqti ku habboon.

II. **Dib-u-soo celinta hab-nololeedka dadka la raray (PAPs):** Si loo xaqiijiyo in noloshooda si buuxda loo soo celiyay, kormeer iyo qiimeyn ayaa la sameyn doonaa saddexdii biloodba mar ka dib raridda. Haddii noloshooda intooda badan la soo celiyo, fulinta Qorshaha Dib-u-Dejinta (RAP) ama Qorshaha Soo Celinta Nololeedka (LRP) waa la dhammaystiri doonaa. Sahanka waxaa si joogto ah loo celin doonaa (lixdii biloodba mar) dadka aan weli helin fursado ay ku soo ceshadaan noloshooda ilaa laga xaqiijiyo in noloshooda si buuxda loo soo celiyay.

III. **Kormeerka heerarka suuqa ee hantida:** Qiimeynta joogtada ah ee heerarka suuqa ee dhammaan noocyada hantida ayaa la samayn doonaa si loo hubiyo in heerarka magdhawga ee mashruuca bixiyay ay ka tarjumayaan qiimaha dhabta ah ee beddelka hantida.

IV. **Dabagalka saddexaad (Third-party audit):** Kormeer sanadle ah ayaa waxaa sameyn doona kormeerayaal dhinac saddexaad ah oo khibrad u leh dib-u-dejinta. Kormeerkan wuxuu qiimeyn doonaa sida loo waafaqsan yahay ballanqaadyada ku xusan Qorshayaasha RAP ee mashruucyada gaarka ah, shuruudaha Bangiga Adduunka, iyo Qorshaha Siyaasadda Dib-u-Dejinta (RPF).

Lifaaqyada

Arrimmaha Deegaabka & Bulshada iyo Habka lagu xallin karo

Wasaaradda Tamarta & Biyaha ayaa soo bandhigtay warbixin faahfaahsan oo ku saabsan arrimaha bulshada iyo deegaanka ee ku jira mashruuca **GW4R**, iyo tallaabooyinka wax-ka-qabashada ee ku xusan ESMF, qorshaha ka-qaybgalka daneeyayaasha, iyo habraaca qorsheynta dib-u-dejinta (RPF). Waxaa sidoo kale lagu daray dulmar guud iyo istaraatijiyad ay bixisay Agaasimaha Guud.Waxyaabaha muhiimka ah ee si faahfaahsan loo falanqeeyey waxaa ka mid ahaa:

- ✓ Ujeeddooyinka guud iyo muhiimadda Habka Maareynta Deegaanka iyo Bulshada (ESMF).
- ✓ Soo bandhigid qoto dheer oo ku saabsan shuruucda iyo siyaasadaha jira, iyo farqiga ku aaddan ilaalinta deegaanka iyo bulshada.
- ✓ Dulmar guud oo ku saabsan hababka ilaalinta deegaanka iyo bulshada ee Bangiga Adduunka si daneeyayaashu u fahmaan una aqoonsadaan xeerarka kala duwan ee ESS.
- ✓ Saameynta bulsho iyo deegaanka ee mashruuca, khataraha la xiriira, iyo qorsheyaasha wax-ka-qabashada, oo si faahfaahsan loogu soo bandhigay kulanka daneeyayaasha. Khubarada bulshada ayaa sharaxay hababka aqoonsiga khataraha, qorsheynta wax-ka-qabashada, iyo xiriirka joogtada ah ee daneeyayaasha mashruuca.
- ✓ Habka xalinta cabashooyinka (GRM) iyo hababka loo maaraynayo cabashooyinka mashruuca, oo ay ku jirto qarsoodiga arrimaha xasaasiga ah sida rabshadaha ku saleysan jinsiga (GBV).
- ✓ Qorshaha ka-hortagga GBV/SEA/H ee mashruuca, oo ay ku jiraan saxiixa xeerka anshaxa ee dhammaan shaqaalaha mashruuca. Waxaa sidoo kale laga hadlay caqabadaha ku saabsan muranka dhulalka, tallaabooyinka wax-ka-qabashada ee dib-u-dejinta iyo magdhowga, iyo in la hubiyo in mashruucu saameyn taban ku yeelan bulshada iyadoo si hufan loola shaqeynayo daneeyayaasha ku lugta leh.

	Arrimaha la soo bandhigay	**How will it be addressed in the project** **Sidee buu mashruuca ku xallin doonaa**
	Doorka iyo waajibaadka hay'adaha FGS iyo FMS ee hirgelinta mashruuca waa in si cad loo qeexo.	Agaasimaha Guud ayaa sharaxay habraacyada hay'adaha mashruuca ee horey loo yaqaanay iyo baahida wadahadallo joogto ah oo lala yeesho dhammaan dhinacyada mashruuca ku lug leh marxalad kasta oo mashruuca ah. Unugga Hirgelinta Mashruuca (PIU) ayaa qaadi doona mas'uuliyadda guud ee mashruuca, waxaana lagu salayn doonaa Wasaaradda Biyaha iyadoo matalaad laga heli doono dhammaan dowlad-goboleedyada.
	Waa in la bixiyo faahfaahin dheeri ah oo ku saabsan heerka horumarka mashruuca.	Mashruucu wuxuu ku jiraa marxaladda diyaarinta, waxaana horey loo bilaabay wada shaqaynta hay'adaha tooska u fulinaya mashruuca si loo gaaro heerkan horumar.
	Sidee Soomaaliya uga wadaagi kartaa ama u raadsan kartaa xogta iyo macluumaadka dalalka dariska ah mashruucan?	Xarun ururinta xogta ayaa loo sameyn doonaa mashruucan Wasaaradda Biyaha waxay adeegsan doontaa habraacyo jira, sida IGAD, si ay ula shaqeyso dalalka dariska ah ugana wadaagto xogta iyo macluumaadka.
	Maxay tahay sababta diiradda loo saaray biyaha dhulka hoostiisa ku jira, halkii laga isticmaali lahaa biyaha dusha sare ee dalka?	Mashruucu wuxuu diiradda saarayaa biyaha dhulka hoostiisa si loo baaro, loo sawiro, loona helo kheyraadka biyaha dhulka hoostiisa ee dalka, iyadoo lagu darayo isticmaalka ilaha kale ee biyaha ee hadda jira.
	Sidee ayay hawlaha mashruuca loo hirgelinayaa?	Ujeedka mashruucu waa in la kordhiyo dhisidda awoodda. dawlada iyagoo yeelan doona awoodda ay ku fuliyaan mashruuca iyo Bangiga Adduunku ay kor joogteyn doonaan hawlahaas.
	Sidee mashruucu uga gudbi karaa caqabadaha ku saabsan xuduudaha gobollada, oo ay ku jirto Somaliland?	Khataraha Bulsho iyo Deegaanka waa in la aqoonsadaa, loo sawiraa, lagana hortagaa si loo yareeyo saameynta taban ee mashruuca ama dhinacyada ku lug leh mashruuca
	Sidee mashruucu u maareyn doonaa khataraha bulshada?	Social and Environmental Risks to be identified, mapped and mitigated to minimize adverse effects on the project or the project stakeholders.

		Mashruucu wuxuu yeelan doonaa khubaro gaar ah oo ku takhasusay arrimaha bulsho iyo deegaanka si ay u taageeraan hirgelinta aaladaha ku habboon arrimaha bulshada.The project will prioritise capacity building and support to implementation agencies and departments. Mashruucu wuxuu mudnaan siin doonaa dhisidda awoodda iyo taageeridda hay'adaha iyo waaxyaha fulinta. Nidaam loogu talagalay wadaagista xogta iyo cabashooyinka ayaa la samayn doonaa loona gudbin doonaa dhinacyada mashruuca si si hufan loo adeegsado. Cabashooyinka xasaasiga ah, sida tacaddiyada galmada (GBV), ayaa si qarsoodi ah loo maareyn doonaa
	Ma sameysay Wasaaradda Tamarta iyo Biyaha MAAP meelaha biyaha dhulka hoostiisa ka maqan heer dowlad-goboleed?	MAAPKA wali lama dhameystirin
	Sidee mashruucu uga faa'iideyn karaa bulshada?	Bulshada waxaa loo heli doonaa adeeg biyo oo ka wanaagsan, waxaana sidoo kale loo tababari doonaa in ay maamulaan biyo mareennadooda.
	Ma ka fulin doonaa mashruucu magaalooyinka iyo miyiga?	Mashruucu wuxuu sameyn doonaa daraasad suurtagal ah si loo ogaado meelaha lagu fulin karo mashruuca, sidoo kale wuxuu qaban doonaa wacyigelin bulsho.
	Sidee mashruucu u xallin doonaa khilaafaadka dhulalka? Dhulka ayaa ah isha ugu weyn ee khilaafaadka iyo isku dhacyada dalka, gaar ahaan loolanka ku saabsan ilaha biyaha yar iyo barta biyaha.	Deganeyaasha iyo dadka dhulka isticmaala waa la diiwaangelin doonaa, heshiisyana waa laga heli doonaa dhammaan kooxaha ay khusayso, oo ay ku jiraan dowladaha hoose iyo duqa magaalada.
	Isku-dubarididda hay'adaha kale ee dowladda ee ku takhasusay meelaha gaar ah sida arrimaha deegaanka; siyaasadaha qaar oo lagu soo bandhigay, ayaa horey u soo saaray Xafiiska Deegaanka.	Mashruucu wuxuu la shaqeyn doonaa hay'adaha kala duwan ee dowladda si looga faa'iidaysto khibradooda iyo in ay qayb ka noqdaan taageerada mashruuca.

Lifaaqa 2. Liiska Hubinta

Mashruuca-hoosaadka:
Goobta:

Liiskan waxaa loo isticmaalayaa in lagu ururiyo xog laga helay kooxaha xog-ururinta lagu soo wareystay iyo wareysiyada muhiimka ah ee lala yeeshay dadka kala duwan ee baahiyaha kala duwan leh oo ku saabsan maalgelinta la soo jeediyay, sida haweenka, dhallinyarada, dadka baahiyaha gaarka ah qaba, kooxaha laga tirada badan yahay, xoolo-dhaqatada, beeraleyda iyo dadka isticmaala xilliyada qaarkood, sida reer guuraaga.

Ujeeddada liiskan waa in la ogaado suurtagalnimada khataraha deegaanka iyo bulshada si loo go'aamiyo nooca dukumentiyada ilaalinta deegaanka iyo bulshada (E&S) ee la sameynayo. Sidoo kale, arrimahan waa in si qoto dheer loo falanqeeyo laguna daro warbixinta guud ee ilaalinta iyo qorshaha maaraynta deegaanka iyo bulshada ee qandaraaslaha (ESMP).

Liiskan waa in la sameeyaa iyadoo lagu saleynayo xaqiijin dhabta ah oo lagu sameeyo kormeer muuqaal ah iyo wareysiyo lala yeesho dadka kala duwan ee dano iyo baahi kala duwan leh ee ku saabsan mashruucyada-hoosaadka la soo jeediyay, sida odayaasha, mas'uuliyiinta dowladda hoose, haweenka, dhallinyarada, dadka baahiyaha gaarka ah qaba, kooxaha laga tirada badan yahay, xoolo-dhaqatada, beeraleyda, iyo dadka isticmaala xilliyada qaarkood, sida reer guuraaga.

	MASHRUUCU MA?	HAA	MAYA	SHARRAXAAD
1.	Ma saameyn doontaa qulqulka biyaha hoos u socda?			
2.	Ma u baahan doontaa jarista dhirta, daaqa ama cawska?			
3.	Ma cadda lahaanshaha dhulka? (Gaar loo leeyahay, Dawladeed, Bulsho)			
4.	Ma ku taallaa ama ma dhowdahay dhul gaar loo leeyahay?			
5.	Ma u baahan doontaa dumin dhismooyin jira?			
6.	Ma u baahan doontaa qalab dhisme oo badan (tusaale: quruurux, dhagax, biyo, alwaax, xaabo)?			
7.	Ma isticmaali doontaa biyo inta lagu guda jiro ama kadib dhismaha, taasoo yareyn karta helitaanka biyaha dhulka hoostiisa iyo kuwa dusha sare?			
8.	Ma saameyn doontaa tirada ama tayada biyaha dusha sare (webiyada, togagga, dhul-daaqsimeedyada) ama biyaha dhulka hoostiisa (ceelasha, keydadka)?			
9.	Ma ku taallaa ama ma dhowdahay goob deegaan ahaan xasaasi ah (dhir dabiici ah, dhul-daaqsimeed, mangrove)?			
10.	Ma horseedi doontaa dhul-fashfash, nabaad guur ama dhibaato kale oo dhuleed?			
11.	Ma abuuri doontaa qashin wax u dhimi kara ciidda, dhirta, webiyada ama ceelasha?			
12.	Ma abuuri doontaa biyo fadhiya oo noqon kara meel cudurada faafin karaan (tusaale: duumada, bilharzia)?			
13.	Ma ku lug yeelan doontaa qodis weyn, dumin, dhaqaajin carro, fatahaad ama isbeddel deegaan?			

MASHRUUCU MA?	HAA	MAYA	SHARRAXAAD
14. Ma ku taallaa ama ma dhowdahay goob taariikhi ah, hidde-dhaqameed ama qadiimi ah?			
15. Ma ku taallaa goob ay daggan yihiin ama isticmaalaan bulsho laga tirada badan yahay ama barakacayaal?			
16. Ma barakicin doontaa dad ama dhismayaal, ama ma xaddidi doontaa helitaanka dalagga, daaqa, kalluumeysiga, kaymaha ama goobaha dhaqanka?			
17. Ma sababi doontaa halis caafimaad ama badbaado inta lagu jiro dhismaha ama kadib?			
18. Ma keeni doontaa dad kasoo guura deegaanno kale si ay u isticmaalaan adeegyada?			
19. Ma ku taallaa goob ay amni darro ka dhacday 12-kii bilood ee la soo dhaafay?			
20. Ma ku taallaa meel horey loogu murmay biyaha ama dhulka?			
21. Ma u baahan doontaa wadaagis ama nidaamin isticmaalka biyaha ee kooxo kala duwan?			
22. Ma keeni doontaa isbeddel weyn ama lumis nolol-maalmeedka dadka?			
23. Ma wax u dhimi doontaa nolosha ama xuquuqda haweenka?			
24. Ma keeni doontaa deganaan cusub ama burbur deegaan?			
25. Ma sabab u noqon doontaa faafidda dhir ama xayawaan qalaad?			
26. Ma soo dhoofin doontaa xayawaan ama dhir aan deegaanka ahayn?			
27. Ma la'aantahay caddayn ku saabsan cidda mas'uulka ka ah dayactirka iyo maamulka (dadka isticmaala/dowladda hoose)?			
28. Ma jiraan caqabado xagga dhaq-dhaqaaqa xoolaha oo ka dhasha dhismaha biyo-xireennada iyo daaqa dib loo hagaajiyay?			
29. Ma si cad ayaa loo calaamadeeyay xuduudaha ilaha biyaha si looga hortago dhisitaanka deegaanno cusub oo agagaarka ah?			
30. Ma la xidhay ama la ilaaliyay isha biyaha si looga hortago khataro iyo wasakhow?			
31. Ma sababi doontaa gudbinta cudurada deegaan ilaa deegaan ama xuduudaha u dhaxeeya?			
32. Ma keeni doontaa faafidda cudurada xoolaha laga qaado (zoonotic diseases)?			
33. Ma u baahan doontaa adeegsiga bacriminta kiimikada, sunta cayayaanka, jeermis-dilaha ama buufinta?			

1. **Iyadoo lagu saleynayo Su'aalaha kor ku xusan ee mashruuca**.

Waxyaabaha la soo jeediyay waxey noqon kartaa maalgelin haddii uu buuxiyo shuruudaha.
……
………

2. **Qiimeynta Khataraha Deegaanka iyo Bulshada ee la soo jeediyay (Sareysa, Weyn, Dhexdhexaad ama Hoose)**

   ……
   ………

3. **Qorshaha Maareynta iyo Maamulka ee Arrimaha Deegaanka iyo Bulshada ee la soo jeediyay (**i.e., ESMP, ESIA, Summary safeguards report (for social issues), voluntary land donation form, land agreement form, ARAP, etc.)
   ……
   ……
   ……………………………………………………………………………………………………

4. **Yaa lagala tashada marka la buuxinyay Liisk hubinta ama xaqiijinta**

Yaa dib u eegis ku sameeyay			
Khabiirka Arrimaha Deegaanka **Name:**		**Khabiirka Arrimaha Bulshada** **Name:**	
Taariikh	**Saxiix**	**Taariikh**	**Saxiix**

10. Hibeyn/Bixinta Dhulka:

1. Imisa qof ayaa ku nool ama si joogto ah u isticmaala dhulka mashruucu laga hirgelinayo (oo ay ku jiraan kuwa u isticmaala aag ka baxsan roob la'aanta) iyadoo loo kala soocayo goob kasta, iyo imisa qof iyo ciddee ayaa oggolaaday hibaynta dhulkan si ikhtiyaari ah loogu adeegsado xaruntan dadweynaha?Explain how the requirements for voluntary land donation have been met (and attach minutes, VLD form and signed participants list):---

2. Ma la gaarsiiyey bulshada habraaca GM iyo macluumaadka xiriirka ee dadka loo xilsaaray? Haddii haa, sidee iyo yaa loo gudbiyey (tirada iyo kooxaha)? Haddii aan la gudbin, goorma ayaa la qorsheynayaa in lasameeyo?
   ____
   ____
   ____
3. Ma la qabtay wacyigelin ku saabsan xadgudubyada ku saleysan jinsiga (GBV), bixiyeyaasha adeegyada, iyo habka qarsoodiga ah ee cabashooyinka GBV ee diiradda saaraya badbaadayaasha? Haddii ay sidaas tahay, sidee loo sameeyay oo cidda loogu wacyigeliyay (tirada iyo kooxaha)? Haddii aysan sidaas aheyn, goorma ayaa la fulin doonaa?
   ____
   ____
   __
4. Maareynta waarta: Yaa maamuli doona oo dayactiri doona mashruuca-hoosaadka, sideese loo maalgelin doonaa dayactirka?
   ____
   ____
5. Sharax sida dumarka iyo kooxaha laga tirada badan yahay, ama wakiilada reer guuraa, uga qayb qaataan oo looga mid yahay maamulka?___________________________

Waa shardi in bangigu uu bixiyo oggolaanshiyo, iyo in amaahdaha/qaatahu uu hayo diiwaan hufan oo cad oo ku saabsan dhammaan la-tashiyada iyo heshiisyada la gaaray.